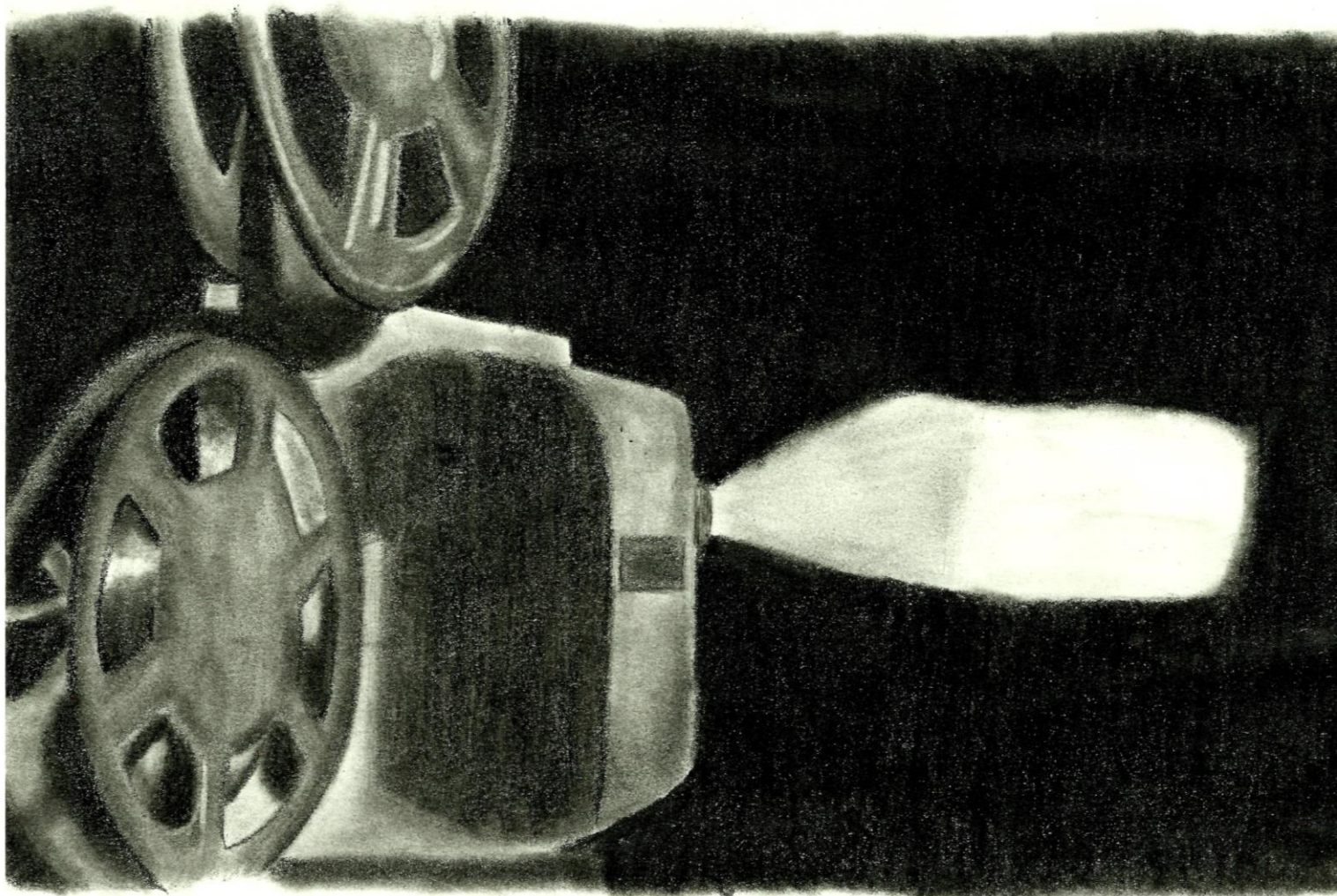

ZGODBA

— ○ —

celjskem kinu

Avtor: Urh Ferlež

Kategorija: zgodovina

Mentorja: Vesna Milojević in Marko Moškotevc

CELJE, 2017

ZGODBA O CELJSKEM KINU

RAZISKOVALNA NALOGA

ZGODOVINA

Avtor: Urh Ferlež

Mentorja: Vesna Milojević in Marko Moškotevc

CELJE, 2017

Navodilo popotniku

Dragi popotnik, če greš od železniške postaje naravnost, mimo velikega Nemškega doma, ki ga nekateri še vedno imenujejo dom *Jugoslovanske ljudske armade*, z znano kratico JLA, če greš tako še naprej, samo za nosom in navzgor proti mestu, mimo veleblagovnice, ki jo stari meščani kličejo *Škvorecky*, čeprav ima zdaj drugačno ime, v resnici je bila nacionalizirana veleblagovnica židovskega trgovca in njegove družine, ki so jo uspešno v taboriščih uplinjali že okupatorji, dokončno nacionalizirali in uničili pa osvoboditelji, no, in če greš še naprej, prideš do gotske katedrale, ki stoji na temeljih rimskega svetišča, danes počivajo ostanki velike plemiške družine srednjega veka, ki je najbolj pripomogla k razcvetu mesta, na drugi strani kapele, ki je napolnjena z ostanki razbitih plemiških lobanj, na dvorišču sosednje stavbe, so v zadnji veliki vojni streljali talce (fotografije živih in hip zatem mrtvih žena in mož je z zvonika naskrivaj posnel mestni fotograf, ki je sicer bil specializiran za fotografiranje birmancev, nevest in ženinov), in če pot nadaljuješ še naprej, samo naravnost, mimo mestne hiše, ki so jo slovenski trgovci zgradili kot svoj kulturni dom, da bi tako nemškimi prebivalcem mesta pokazali, kako lahko tudi oni postavijo hišo kulture, končno prideš do niza belih, popolnoma nezanimivih kockastih stavb, ki imajo v pritličju steklene izložbe modnih trgovin *Victoria Secret*, *Elle Mc Percon*, *Chanel*, *Roberto Cavali*, *Prada*, *Perla* ... vsaka druga steklena izložba pa vabi v notranjost različnih bifejkov, pubov, kavarn z usnjenimi sedeži, medeninastimi obešalniki in uokvirjenimi fotografijami neznanih zvezdnikov z belimi umetnimi nasmehi.

In tako, dragi popotnik, ko prideš do sem, se mesto konča.

Mesto, ki se začne s staro železniško postajo, natančno takšno, kakršne je davno cesarstvo *posejalo* prav povsod po svoji veliki državi, in se nadaljuje mimo hiš, ki imajo na pročeljih odtisnjen čas in sledove ljudi, se konča na nizu popolnoma belih novodobnih stavb, brez duše in brez oblike, ki so namenjene predvsem razstavljanju izdelkov prodaje.

Bele stavbe simbolno končujejo mesto, postavljajo piko na i času in življenju, ki ga živimo. Trgovine, prodaja, hitra zabava, dobiček, prazne oblike brez vsebine, gladke stene, omejen prostor, avtomobili vseh barv in oblik, nagrmadeni pred stavbami, na pločnikih, za hišami, na dvoriščih, celo v kletih, v podvozih, nadvozih ... Kot bi se mesto ustavilo pred belimi, kockastimi zgradbami nekakšne moderne arhitekture. Kot bi se čas zeletel v stavbe na koncu mesta in se raztreščil na tisoč nepomembnih koščkov.

Vedno pa ni bilo tako.

Tam, na koncu mesteca, kjer je danes steklena menažerija pisanih cunjic, krošnjarskih izdelkov prodajaln mehurčkastih pijač in hitre prehrane, je nekoč stal siv, preprost in hrapav zid, na drugi strani zidu pa je domoval kino.

Kino dom.

Kino, ki je bil dom.

(Vinko Möderndorfer, Kino dom: zgodbe nekega kina. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2008, str. 7–9.)

KAZALO VSEBINE

I UVOD	1
II O RAZISKOVANJU	2
2.1 NAMEN NALOGE	2
2.2 HIPOTEZE	2
2.3 POTEK DELA	3
2.4 ISKANJE VIROV	4
III TEORETIČNI DEL	5
3.1 KRATKA ZGODOVINA FILMA IN KINA PO SVETU	5
3.2 ZGODOVINA FILMA IN KINA NA SLOVENSKEM	8
3.3 O OBLIKOVANJU FILMSKEGA PLAKATA	14
IV PRAKTIČNI DEL	17
4.1 O CELJSKIH KINIH	17
4.1.1 PRVE KINOPREDSTAVE V CELJU	17
4.1.2 KINO V GABERJAH.....	21
4.1.2 MESTNI KINO – KINO DOM	24
4.1.3 KINO UNION.....	31
4.1.4 KINO METROPOL.....	38
4.1.5 DRUGI KINI IN NOVA DOBA.....	43
4.2 TEDEN DOMAČEGA FILMA	45
4.3 CELJE KOT PRIZORIŠČE FILMA.....	46
4.4 FILMSKI PLAKAT V CELJU SKOZI ČAS	48
4.4.1 PRIMERI PLAKATOV ZA FILME	48
4.4.2 PRIMERI PLAKATOV ZA TEDEN DOMAČEGA FILMA	58
4.5 KINO NA I. GIMNAZIJI V CELJU	63
V ANKETA	65
VI PRILOGE IN ZANIMIVOSTI	70

VII ZAKLJUČEK	75
VIII LITERATURA	79

KAZALO SLIK

Slika 1: Delovanje zoopraksiskopa	6
Slika 2: Eden izmed prvih filmov bratov Lumière z naslovom Dojenčkov zajtrk.....	6
Slika 3: Prizor iz Chaplinovega filma <i>Veliki diktator</i> , v katerem se je ponorčeval iz nacizma.	7
Slika 4: Ljubljansko časopisje je takole naznanjalo prihod filma na Slovensko	8
Slika 5: Razglednica z motivom hotela Pri belem volu, imenovanega tudi hotel Terschek	9
Slika 6: Poslopje ljubljanskega hotela Pri Maliču (tudi Stadt Wien).....	11
Slika 7: Janko Ravnik pri snemanju filma V Kraljestvu Zlatoroga	12
Slika 8: Sličica iz Grossmanovega filma <i>Odhod od maše v Ljutomeru</i>	12
Slika 9: Reklamno vozilo Filmskega podjetja Slovenije na prvomajski paradi v Ljubljani	13
Slika 10: Eden izmed plakatov za <i>Moulin rouge</i>	14
Slika 11: Primer plakata šole Bauhaus	15
Slika 12: Bauhausov logotip	15
Slika 14: Plakati na oglasnem stebru pred kinom Union	16
Slika 13: Plakat za TDF 1984 in pometlač.....	16
Slika 15: Oglas za prvo predstavo potujočega kinematografa v Celju	17
Slika 16: Fotografija Seitzovega potujočega gledališča.....	19
Slika 17: Travniki na Glaziji v zimskem času.....	20
Slika 18: Oglas za Seitzovo gledališče.....	20
Slika 19 Razglednica Sokolskega doma	21
Slika 20: Pogled na nekdanji Sokolski dom	21
Slika 21: Eden izmed oglasov za kino Gaberje	23
Slika 22: Danilo Gorinšek na delu v kinu Gaberje leta 1927	23
Slika 23: Fotografija Celja iz tridesetih let prejšnjega stoletja	24
Slika 24: Zgradba kina Dom.....	25
Slika 25: Oglas za Mestni kino	27
Slika 26: Mesto, kjer je stal kino Dom.....	28
Slika 27: Izvirni stoli iz kina Dom	28
Slika 28: Letni kino za kinom Dom v petdesetih letih prejšnjega stoletja	29
Slika 29: Fotografija kina Dom iz osemdesetih let	30
Slika 30: Pogled na stolp Celjskega doma	31
Slika 31: Celjski dom danes	32
Slika 32: Dvorana Union v Celjskem domu	33
Slika 33: Gradnja Nemške hiše na stari razglednici.....	34
Slika 34: Prvi otvoritveni spored Elitnega kina Union	35
Slika 35: Kino Union v prvih letih delovanja.....	36
Slika 36: Kino Union z neonskim napisom	36
Slika 37: V Celjskem domu je v prvih letih po vojni deloval kino Metropol.....	37
Slika 38: Posojilnica v gradnji	38
Slika 39: Nekoliko redkejši pogled na stavbo posojilnice z zadnje strani	38
Slika 40: Oglas za otvoritev kina.....	39
Slika 41: Članska izkaznica Slovenskega planinskega društva.....	39
Slika 42: Prvi projektor kina Metropol iz tridesetih let	40

Slika 43: Vojaki vstopajo v kino Metropol.....	40
Slika 44: Dvorana kina Metropol pred 2. svetovno vojno.....	40
Slika 45: Pogled na fasado poslopja kina Metropol po 2. svetovni vojni.....	41
Slika 46: Pogled na neko prireditev v dvorani Metropol po 2. svetovni vojni	42
Slika 47: Kino Metropol po letu 1953	42
Slika 48: Gradnja centra Planet Tuš	43
Slika 49: Preddverje novega Cineplexxa	44
Slika 50: Preddverje kina Kolosej in vstopnica	44
Slika 51: Prešernova ulica v Celju, okrašena v duhu Tedna domačega filma.....	47
Slika 52: Prizor s snemanja filma <i>Heretik</i>	47
Slika 53: Člani ekipe foto-video krožka so nepogrešljiv del vsake kulturne prireditve.....	63
Slika 54: Utrinek iz premiere gimnazijskega filma v kinu Metropol.....	64

ZAHVALA

Ker s to nalogo letos zaključujem svojo gimnazijsko raziskovalno pot, mi hvaležnost iz vseh let narekuje, da se tokrat zahvalim obširneje.

Hvala gospodu Marku Radosavljeviću, gospe Jelki Brvar, zakoncema Kvas in gospodu Jožetu Volfandu, da ste bili pripravljeni na pogovor in na deljenje svojih spominov.

Hvala Urški Klenovšek za naslovnico, ne veš, koliko nam, likovno nenadarjenim ljudem, pomeni tako lep izdelek.

Hvala gospe Nataši Podkrižnik iz Zavoda za varstvo kulturne dediščine, gospe Mariji Počivavšek iz Muzeja novejšje zgodovine in Zgodovinskemu arhivu Celje za uspešno sodelovanje vsa leta.

Hvala gospodu Branku Bezgovšku, Mihi in Katji, gospodu ravnatelju Antonu Šepetavcu in vsem drugim, ki nosimo I. gimnazijo v srcu, za pomoč in podporo.

Hvala Nejcju Robidi, da si je trikrat vzel čas, veliko časa, da je ukrotil moje pravopisne napake.

Hvala vsem, ki ste sodelovali v anketi, hvala vsem gospem, ki ste mi v anketi po resnici zaupale svojo starost za potrebe raziskave.

Hvala vsem prijateljem in družini, ateku Tadeju in babici Mariji za vse dobro.

Hvala gospodu Srečku Mačku in vsem drugim uslužbencem Osrednje knjižnice Celje, da me vedno pričakajo z nasmehom, čeprav mi morajo vsak drugi dan poiskati kakšno knjigo.

Hvala gospe Anki Aškerc za njene ideje in znanje, ki ga je delila z mano, in gospe Boženi Orožen za njen izjemni spomin, ki je vsako leto prispeval kakšno dobro idejo. Naj vam še dolgo tako dobro služi!

In končno, hvala mojima mentorjema, Vesni in Markotu, za vse, kar sta storila zame v teh štirih letih, da sta si vedno vzela čas in mi pomagala s strokovnim ali čisto prijateljskim nasvetom, da sta mi dala besedo spodbude, ko sem jo najbolj potreboval. Pogrešal vaju bom na fakulteti!

Vaš Urh

POVZETEK

V svojem delu sem raziskal zgodovino kina v Celju od prve predstave potujočega kina leta 1896 do današnjega časa. Kino v Celju se je izkazal za zelo zanimivo temo. Prva filmska predstava v Celju je bila že leta 1896 v hotelu Pri belem volu. Do prve svetovne vojne je v Celju gostovalo še mnogo drugih potujočih kinematografov. Po prvi svetovni vojni je v Sokolskem domu v Gaberjah deloval prvi celjski stalni kino. Leta 1924 se je pri hotelu Skoberne odprl Mestni kino, poznejši kino Dom, kjer je bil leta 1930 predvajan prvi zvočni film. Leta 1932 se je v zdajšnjem Celjskem domu odprl kino Union, tri leta pozneje je Pavla Jesih odprla v dvorani Ljudske posojilnice, ki jo je sicer načrtoval Jože Plečnik, kino Metropol. Potem so vsi trije kinematografi s krajšimi vmesnimi prekinitvami delovali vse do osamosvojitve Slovenije. Sledilo je zaprtje kina Dom in Uniona, kino Metropol pa deluje še danes. Od leta 2002 je Celjanom na voljo tudi multikino Planet Tuš, od leta 2012 Cineplexx. Med letoma 1973 in 1989 je bilo Celje prizorišče filmskega festivala Teden domačega filma, ki je v Celje privabljal filmske ustvarjalce iz vse Jugoslavije. V nalogi sem vključil tudi poglavji o oblikovanju filmskega plakata in o filmu na I. gimnaziji v Celju. V okviru naloge sem izvedel tudi anketo, ki je preverjala znanje anketirancev o zgodovini kina in filma v Celju in na splošno.

I UVOD

Zgodovina kina v Celju traja že več kot 110 let, sto let je minilo, odkar se je v mestu ustavil prvi potujoči kinematograf. Potem so se ustavili še mnogi. In potem je po prvi svetovni vojni začel delovati tudi prvi stalni kino, ki je kmalu dobil konkurenco. Pozneje je moral prvi kino priznati premoč novemu, novi pa je dobil še dva konkurenta v mestu. Kar dolgo so z občasnimi zaprtji delovali vsi trije. Nato pa so v predmestju zgradili velik kino, pravijo, da se mu reče multikino, ki je imel več dvoran kot prej vsi trije skupaj. V mestu zdaj vztraja le še eden. Celje je dolgo imelo veliko filmsko prireditev, Teden domačega filma, vsi, ki so v jugoslovanski kinematografiji kaj pomenili, so takrat prišli v Celje ... In potem ... In potem ...

Srečo imamo, da živimo v svetu, v katerem vedno sledi potem. Nekdo odide, drugi pride. Nekaj se zapre in nekaj se odpre. Kaj bi zgodovinarji pisali, če bi le nekaj bilo in ne bi bilo nič potem? Že v prvem odstavku uvoda sem nakazal, da ima moja letošnja tema veliko teh vzročno-posledičnih povezav, te so jo naredile zelo zanimivo in mi dokazale, da si tudi zgodovina celjske kinematografije zasluži obdelave vseh 110 let.

Včasih se mi zazdi, da zgodovino prevečkrat jemljemo kot nekaj brezosebnega, kar se nas sploh ne tiče in kar nima povezave z ljudmi, ki so nekoč živeli prav tam, kjer smo zdaj mi. Samo pomislimo, dve državi sta se zapletli v vojno, da, državi, toda vojno so začeli politiki, na bojišču pa so umirali ljudje, ne država, ljudje kakor mi. Prav tako se niso sami odpirali in zapirali kinematografi, za vse so »zaslužni« in »krivi« ljudje. S tem dejstvom v zavesti sem se lotil tudi celjskih kin, z nekaterimi posamezniki sem se pogovoril v živo, z nekaterimi sem se pogovoril s pomočjo njihovih zapisov, ki so jih ustvarili za časa življenja. Trudil sem se pisati tako, da bi se zgodovina zdela žlahtna, kot tudi je, le brati, videti in ozavestiti jo je treba na pravi način.

II O RAZISKOVANJU

2.1 NAMEN NALOGE

Namen naloge je bil raziskati zgodovino kina in filma v Celju, torej od prve predstave leta 1896 do danes. To zajema vse kinematografe, ki so delovali v Celju, filmsko produkcijo v mestu in na I. gimnaziji v Celju, filmske plakate in poznavanje te tematike med ljudmi. Moj namen ni bil suhoparno zlaganje zgodovinskih podatkov o celjskih kinih, temveč jih preplesti z zgodbami ljudi, ki so bili tako ali drugače povezani s celjskimi kini, in tako to zgodovino predstaviti z več vidikov nadvse zanimivo in berljivo, pa vendar strokovno in verodostojno.

2.2 HIPOTEZE

1. **Večina anketirancev bo vedela, da sta avtorja prvega filma brata Auguste in Louis Lumière.**

Gre za splošno znano zgodovinsko dejstvo, zato menim, da anketiranci s tem vprašanjem ne bi smeli imeti težav.

2. **Večina anketirancev ne bo vedela, da je bil prvi film v knežjem mestu predvajan v nekdanjem hotelu Pri belem volu.**

Prvi film v Celju je bil predvajan leta 1896, Narodni dom je bil takrat v gradnji, Celjski je bil zgrajen šele deset let pozneje, torej je pravilni odgovor Pri belem volu. Kljub temu mislim, da bodo anketiranci domnevali, da je bila predstava v dvorani enega izmed obeh domov.

3. **Večina anketirancev bo vedela, da je bil pionir slovenskega filma Karol Grossman.**

V Ljutomeru se na slavnega someščana, ki je pred 112 leti posnel prve tri filme, vsako leto spominjo z Grossmanovim festivalom. Čap se je v slovenski spomin zapisal kot režiser filma Vesna, Štiglic pa s filmi Na svoji zemlji, Ne joči, Peter, Dolina miru in drugimi, zato predpostavljam, da bo večina izbrala pravilni odgovor.

4. **Večina anketirancev ne bo poznala naslova prvega slovenskega nemega celovečernega filma.**

Veliko Slovencev pozna prvi slovenski zvočni celovečerni film Na svoji zemlji, mislim pa, da jih večina ne pozna njegovega nemega predhodnika z naslovom V kraljestvu Zlatoroga.

5. **Večina anketirancev bo znala naštetih vsaj dva celjska kinematografa.**

Vsi anketiranci so bodisi Celjani bodisi so v Celju zaposleni ali hodijo tja v šolo, zato mislim, da imeni dveh kinematografov ne bi smeli biti pretrd oreh.

6. Večina anketirancev bo prepoznala arhitekta stavbe, v kateri deluje Mestni kino Metropol.

Eden največjih slovenskih arhitektov Jože Plečnik je dve svoji deli ustvaril tudi za Celje. Vogalna fasada poslopja na križišču Stanetove in Vodnikove ulice kaže njegov značilni slog, zato predvidevam, da bo večina napisala pravilno ime.

7. Večina anketirancev bo vedela, da je bila Pavla Jesih tudi uspešna alpinistka.

Pavla Jesih je bila dolgo pozabljena, zadnja leta pa je bila njena zanimiva življenjska zgodba obujena, napisanih je bilo kar nekaj člankov, posnet je bil dokumentarni film, Mladinsko gledališče v Ljubljani je uprizorilo predstavo Pavla nad prepadom, zato menim, da jo bodo anketiranci poznali.

2.3 POTEK DELA

Ideja za izdelavo raziskovalne naloge, ki bi zajela zgodovino kina v knežjem mestu, je v meni tlela že dlje časa. Že od otroštva poslušam različne zgodbe o obiskovanju celjskih mestnih kinematografov, in to kar treh. V mojih zgodnjih otroških letih ali še prej so dva izmed njih zaprli, spomini nanje pa so ostali. Knjiga, ki bi potešila mojo radovednost o zgodovini, ni obstajala, zato sem se raziskovanja lotil sam. Svoje raziskovanje sem začel z načrtom, v katerem sem določil, kaj želim raziskati. Potem sem postavil hipoteze, ki so se navezovale na anketo. Z njo sem želel preveriti, kako anketiranci poznajo zgodovino filma in kina v Celju in na splošno. Sledilo je iskanje virov v različnih inštitucijah, ti so bili osnova za zapis teoretičnega dela. V njem je zajeta kratka zgodovina filma in kina na splošno in na Slovenskem ter oris umetnosti oblikovanja filmskega plakata. Takšna sestava teoretičnega dela se mi je zdela smiselna zaradi primerjave pojava in razvoja kinematografije v Celju, Sloveniji in Evropi, osnovna dejstva o oblikovanju filmskega plakata pa sem navedel, ker sem pozneje eno poglavje praktičnega dela posvetil tudi tej zvrsti umetnosti, ki je neločljivo povezana s kinom, seveda tudi v Celju. V praktičnem delu sem natančno raziskal zgodovino kinematografije v Celju, od prve predstave potujočega kinematografa, preko zlate dobe, ko so v mestu delovali trije kineji, do njihovega zaprtja in do danes, ko imamo Celjani še en mestni kino in enega, ki je v lasti multikorporacije. Pri vsakem kinu sem nekaj pozornosti namenil tudi zgradbi, v kateri je deloval (deluje). Nato sem se lotil raziskovanja zgodovine »celjskega Cannes«, Tedna domačega filma, ki je več let gostoval v Celju in bil zelo odmevna prireditev. Potem sem preveril, kako so moji kolegi, dijaki I. gimnazije v Celju, snemali filme v preteklosti in kako ga snemajo letos. Sledil je umetnostnozgodovinski vložek naloge, v katerem sem skušal načrtovati smernice razvoja filmskih plakatov, ki so se v približno šestdesetih letih zvrstili v steklenih vitrinah pred vhodi kinematografov. Za izdelavo vsega naštetega sem opravil mnogo dela v Zgodovinskem arhivu Celje in na Domoznanskem oddelku Osrednje knjižnice Celje, kar nekaj pogovorov z ljudmi, ki bi o temi vedeli kaj, kar še ni zgodovinsko dokumentirano. Sledili so izvedba ankete, predstavitev njenih rezultatov s pomočjo grafikonov in ovrednotenje hipotez.

2.4 ISKANJE VIROV

Za izdelavo raziskovalne naloge sem uporabil množico virov, ki sem jih pridobil na Domoznanskem oddelku Osrednje knjižnice Celje, v Zgodovinskem arhivu Celje, Mestnem muzeju v Ljubljani in v Muzeju novejše zgodovine Celje. Pregledal sem tudi mnogo izvodov slovenskih in nemških časopisov s filmskimi sporedi in omembami kina, predvsem iz časa rušenja kina Dom. Pogovarjal sem se tudi z nekaterimi posamezniki, ki so me opozorili na kakšen vir ali pa so podali svoja pričevanja. Vsi uporabljeni viri in literatura so navedeni na koncu raziskovalne naloge.

Iskanje literature se je izkazalo za dokaj trd oreh, saj je v zgodovinskih orisih celjskega družabnega življenja kino pogosto spregledan ali pa se ga avtor le na hitro dotakne.

III TEORETIČNI DEL

3.1 KRATKA ZGODOVINA FILMA IN KINA PO SVETU

Človek si že od najstarejših časov prizadeva ohraniti pomembne življenjske trenutke, za spomin, v opomin. Nič mlajša ni človekova težnja po krašenju svojih življenjskih prostorov. To sta bila vzroka za razvoj umetnosti, človek riše, kipari in ustvarja od Lascauxa dalje. Po eni strani se prepušča domišljiji in ustvarja umetnine, ki jih v resničnem svetu ne najdemo, po drugi strani pa si nekateri močno želijo podobo svojega obraza predstaviti točno takšno, kakršna je. V 19. stoletju je ta problem razrešil izum fotografije, kmalu pa so se pojavile ideje, da bi več fotografij povezali skupaj, in pojavil se je film.

Film velja za najmlajšo – sedmo umetnost. Začel se je kot tehnični izum in že od začetka se razvija v dve smeri, po eni strani se izboljšuje kakovost kamer, zvoka, filmskega traku, ostrina slike, po drugi pa se brusi kot umetnost, saj je poseben kot konglomerat besede, slike, zvoka in giba. Zaradi te pestrosti izraznih sredstev je film verjetno najuniverzalnejša vrsta umetnosti, nagovori lahko vsakega in je zaradi svoje narave zlahka dostopen. Seveda je film sploh danes tudi industrija, zanjo pa vemo, da vidi le dobiček.

Morda lahko zgodovino filma začnemo z napravo z zanimivim imenom – zoopraksiskopom, ki jo je izdelal Anglež Eadweard Muybridge leta 1879. Šlo je za disk, na katerem so bile upodobljene sličice, ob vrtenju diska so dajale vtis gibanja. Napravo si je ogledal tudi Thomas Alva Edison, ki naj bi tako dobil idejo za kinetoskop. Med letoma 1889 in 1892 ga je po Edisonovih idejah izdelal njegov zaposleni William Dickson, pozneje so izdelali tudi kamero. Poenostavljeno povedano je bil kinetoskop velika škatla, v kateri se je vrtel filmski trak, ki ga je sličico po sličico osvetljevala lučka, gledalec je pogledal skozi luknjo na škatli in videl film. Vse bi bilo lepo in prav, če ne bi že leta 1885 francoski izumitelj Louis Le Prince izumil in dobil patent tako za kamero kot za projektor. Leta 1888 je posnel kratka filma, naslovljena *Roundhay Garden Scene* (slov. *Scena v Roundhayskem vrtu*) in *Leeds Bridge* (slov. *Most v Leedsu*), to sta najstarejša ohranjena filma v zgodovini, trajata pa le dve sekundi. Prince je raziskoval tudi uporabo celuloidnih trakov, ki so pozneje omogočili snemanje daljših filmov. Na žalost svojih filmov ni mogel pokazati občinstvu, saj je leta 1890 skrivnostno izginil z vlaka v Dijonu, našli niso ne njegovega trupla ne prtljage. Kakorkoli, Edison se je proglasil za izumitelja in začetnika kinematografije, Princeova vdova in sin sta to sicer poskušala izpodbijati na sodišču, vendar brez uspeha.¹

Kinetoskop je imel dve veliki napaki, prva je bila, da je bila kamera (kinematograf), s katero so snemali te pionirske filme, ogromna in zelo težka, druga pa, da je film lahko gledal le en človek naenkrat. S tem sta se spopadla dva para bratov, brata Lumière in brata Skladanowsky. Brata Skladanowsky sta izumila bioskop in z njim uprizorila prvo javno kinopredstavo, to se je zgodilo 1. novembra 1895 v Berlinu, predvajala sta tri kratke filme. Brata Lumière sta izumila kinematograf (cinématographe), ki je bil

¹ Herbert, 2005, str. 545 in <http://www.victorian-cinema.net/proszynski> (18. 1. 2017).

kakovostnejši od bioskopa. Naprava je bila obenem kamera, projektor in stroj za kopiranje filmov. Prvič sta izbranim povabljenecem pokazala svoje filme 22. marca 1895, prva javna predstava pa je bila 26. decembra 1895 v pariški kavarni Grand Café v kletnem salonu, znanem kot Salon Indien du Grand Café. Predvajanih je bilo deset kratkih filmov, tudi prvi film bratov Lumière z naslovom *La Sortie de l'Usine Lumière à Lyon* (slov. *Odhod iz delavnice Lumière v Lyonu*). V tem času je na Poljskem deloval še Kazimierz Prószyński, ki je izumil svojo napravo, imenovano pleograf, in z njo posnel prve poljske filme. Izum pleografa in snemanje prvih filmov z njim se datirata v leto 1894, torej pred prvo predstavo bratov Lumière, kljub temu pleograf zaradi svoje okornosti in slabše kakovosti ni bil primeren za širšo uporabo. Po evropskih državah je v takrat živelo še nekaj drugih pionirjev filma, ki so po svoje prilagodili kinetoskop in kamero, Edison je patent zaščitil le v Ameriki, tako da je bilo to možno izkoristiti, kljub temu pa ni noben izum v tem času po praktičnosti presegel kinematografa, zato filmski zgodovinarji za začetek štejejo leto 1895.²

Slika 1: Delovanje zoopraksiskopa
(Vir: <https://en.wikipedia.org/wiki/Praxinoscope>, 20. 11. 2016)

Slika 2: Eden izmed prvih filmov bratov Lumière z naslovom *Dojenčkov zajtrk (Le repas de bébé)*. V filmu so »zaigrali« Auguste Lumière, njegova žena in njuna hči, trajal je 41 sekund. (Vir: https://en.wikipedia.org/wiki/Repas_de_b%C3%A9b%C3%A9, 20. 11. 2016)

² Thompson, 2009, str. 8–11.

V naslednjih letih so predstavniki različnih filmskih podjetij raznesli film po vsem svetu, kinematograf je bil takrat še nomad. Z letom 1905 pa se je filmska industrija ustalila in razširila iz držav, v katerih se je film najprej pojavil, gradili so se prvi kinematografi. Države z močno filmsko produkcijo so bile Francija, Anglija, Danska, Italija in ZDA. Že leta 1913 je bil Hollywood glavno ameriško in eno največjih svetovnih središč filma, po prvi svetovni vojni je zaradi opustošenja v Evropi njegova prevlada še bolj narasla. Hollywoodskim filmom je že v tej dobi pogosto šlo bolj za dobiček in spodbujanje zavezništva kot za kakovost in umetnost filma. Film so začeli producirati tudi v drugih evropskih državah, v Nemčiji, Sovjetski zvezi, Kraljevini SHS itd. V Hitlerjevi Nemčiji so posneli veliko filmov, ki so propagirali nacizem. To je bila doba nemega filma, ena največjih filmskih zvezd je bil Charlie Chaplin, ki pa je tudi po pojavu zvočnega filma prisegal na nemega. Filme je tedaj spremljal pianist, ponekod pa orkester ali zgolj gramofon. Leta 1927 je nastal prvi zvočni film z naslovom *Pevec jazza*. Zvočni filmi so popolnoma zasenčili neme. Takrat se je začel z Waltom Disneyjem razcvetati tudi risani film. Pojavljale so se nove filmske zvrsti, kot so kriminalka, grozljivka, komedija itd.³

**Slika 3: Prizor iz Chaplinovega filma *Veliki diktator*, v katerem se je ponorčeval iz nacizma.
(Vir: <http://cult.mos.ru/events/velikiy-diktator/>, 21. 9. 2016)**

Po drugi svetovni vojni se pojavi sodobni film, na njegovo izoblikovanje vplivajo naslednje okoliščine. To dobo je zaznamoval vzpon italijanskega neorealizma, ki se od dotedanjih filmskih smeri razlikuje v tem, da prikazuje življenje malih ljudi in vzbuja sočutje. Italijanski film tega časa je vplival tudi na druge evropske nacionalne kinematografije, zaradi svoje veljave in priljubljenosti pa je uspel zajezi vpliv Hollywooda. Na začetku šestdesetih let je vse več gospodinjstev dobilo televizor, kar je povzročilo upad obiska kinopredstav. Takrat je propadlo mnogo filmskih podjetij, v resno krizo je zašel tudi Hollywood, saj so se gledalci naveličali vedno podobnih lahkotnih komercialnih filmov. Vedno več je bilo svobodnih producentov, ki niso mogli ali hoteli delati po hollywoodskih kalupih, snemali so družbenokritične filme, filme o težavah rasne diskriminacije, drog, nasilja itd.⁴

³ Thompson, 2009, str. 22, 31, 43 in Frelih, 1976, str. 300–313.

⁴ Thompson, 2009, str. 298, 299, 330 in 331 in Frelih, 1976, str. 300–313.

V sedemdesetih letih si je Hollywood s skupino mladih režiserjev, ki je posegala tudi po prvinah umetniškega filma, dodobra opomogel. Obdobje od 1950 do 1957 je doba mnogih političnih kriz, kar se je kazalo tudi na filmu, govorimo o t. i. političnem modernizmu, ki je proizvajal predvsem politične dokumentarce in socialnorealistični igrani film. Zgodovinsko je to doba delitve sveta na vzhodni in zahodni blok, ki se je s krizo komunizma v osemdesetih letih začela postopoma krhati, to je pripeljalo do zatona političnega modernizma. Televizija in druga razvedrilna ponudba sta v letih 1970–1990 zopet močno zmanjšali obisk kinodvoran. Po letu 1990 je obisk spet narasel zaradi gradnje novih kinocentrov, nacionalne vlade pa so ponovno začele bogateje financirati domače kinoprodukcije. Kljub temu Hollywood še danes obvladuje večino svetovnega trga.⁵

3.2 ZGODOVINA FILMA IN KINA NA SLOVENSKEM

Slika 4: Ljubljansko časopisje je takole naznanjalo prihod filma na Slovensko. (Vir: *Slovenski narod*, 12. november 1896)

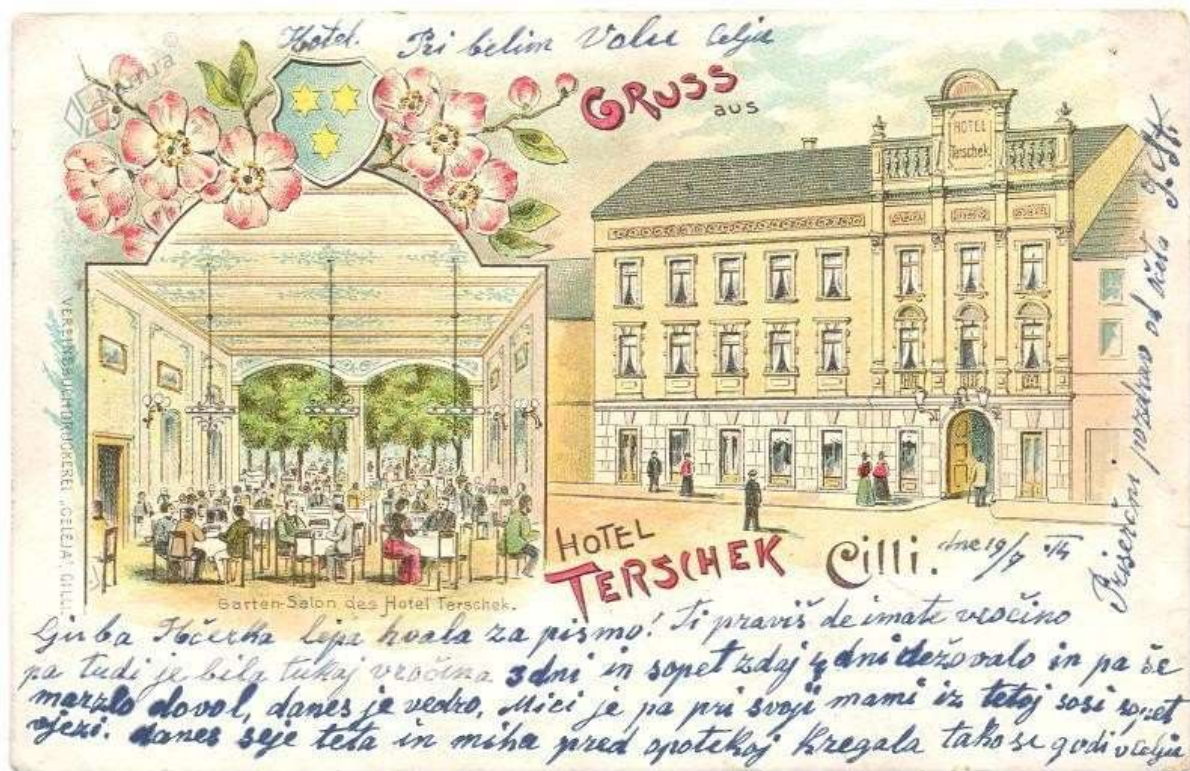
Po uspešni predstavi v Parizu sta brata Lumière poslala svoje odposlance po vsej Evropi, da bi vsi videli njen izum, kmalu so se pojavila tudi druga filmska podjetja, ki so storila enako. Slovenci smo svoj prvi meter filma videli manj kot leto po prvi predstavi. Marca leta 1896 je skupina Francozov s kinematografom prispela na Dunaj, kjer si ga je ogledala množica ljudi, tudi cesar Franc Jožef. Novi izum mu je bil, kljub njegovi konservativnosti, zelo všeč. Na Dunaj so prihajali tudi kinematografi drugih konkurenčnih podjetij, nekateri so potovali po južni železnici vse do Trsta in se ustavljali v večjih mestih. Geografsko je torej logično, da je bila prva predstava na Slovenskem v Mariboru, in sicer 24. oktobra v dvorani pivovarne Goetz, danes je to Unionska dvorana Narodnega doma. Predstave je izvedla družba Edison. Predstave so bile vsak dan do 29. oktobra, Mariborčani pa so si lahko ogledali nekaj filmov bratov Lumière. Naslednje predstave so bile v Celju v kavarni hotela Pri belem volu, in sicer od 3. do 5. novembra. Zanimivo je, da sta na dogodek vabila in pozneje o njem poročala mestna nemška časopisa, mariborski *Marburger Zeitung* in celjski *Deutsche Wacht*, slovensko časopisje ga ne omenja niti z besedo. Naslednji so filme videli Ljubljančani, in sicer od 16. do 26. novembra v hotelu Malič, sprva so bile predvidene predstave le do 22. novembra, a so jih zaradi velikega zanimanja podaljšali, predstave so bile petkrat na dan, vsi filmi skupaj pa so trajali pol ure. O tem sta nekoliko obširneje kot celjski in mariborski časopis poročala ljubljanska časopisa *Slovenski narod* in *Laibacher Zeitung*, tako lahko ugotovimo, kateri so bili prvi filmi pri nas.⁶ *Slovenski narod* piše dne 14. 11. 1896 takole:

⁵ Thompson, 2009, str. 470 in 471.

⁶ Traven, 1992, str. 19–23 in Brenk 1979, str. 8–13.

»Predstave s kinematografom bodo od ponedeljka dne 16. do nedelje 22. v salonu hotela „Pri Maliču“. Kinematograf je narejen po principih kinetoscopa ali znatno izboljššan. Namesto malih posamičnih figur se vidijo celi prizori skoraj v naravni velikosti, na stotine ljudi se premika kakor v življenju. Podobe so plastične, podobe krajev in arhitektoničnih del so perspektivično izborne. Vse, kar se godi v življenju in naravi, promet po ulicah itd., vse se giblje prav kakor v naravi. To niso za efekt narejene podobe, vse je fotografično vzeto iz življenja. Kinematograf prinaša serijo osmih podob, ki predstavljajo: 1. Življenje na pariških ulicah; 2. Pri pikniku zabavajoča se družba; 3. Prepirajoča se kvartopirca; 4. V perilnici; 5. Opeharjeni cunjar; 6. V plavarnici in končno: Brzovlak se pripelje na postajo, katera slika je najinteresantnejša.⁷ Kakor v vseh drugih mestih obudi ta aparat tudi v Ljubljani veliko zanimanja. Predstave bodo vsak dan od 5. do 8. ure zvečer.«⁸

Teško si predstavljamo, kakšne so bile reakcije prvih gledalcev filma. Presenečenje in navdušenje je bilo izjemno, prav gotovo si takratni ljudje niso mogli predstavljati, v kakšne razsežnosti bo šel razvoj filma. Največje navdušenje je v tedanji Evropi vzbudil film s prihodom vlaka na železniško postajo, v takšni ali drugačni izvedbi. Marsikdo se je bližajočega vlaka ustrašil, ponekod poročajo celo o begih iz dvoran in skrivanju pod klopmi, ki so jim sledili bučni aplavzi in razposajen smeh. V Ljubljani sovпада prihod filma s popotresno obnovo, tako je prihod filma eden znanilcev nove dobe, ko se je secesijska Ljubljana dvigala iz ruševin.

Slika 5: Razglednica z motivom hotela Pri belem volu, imenovanega tudi hotel Terschek. Na levi sličici je vrtni salon, kjer je bil 3. novebra 1896 predvajan prvi film v Celju. (Vir: <http://www.kamra.si/si/>, 3. 12. 2016)

⁷ Nemogoče je popolnoma natančno ugotoviti, kdo je posnel te filme, saj so v tistem času podjetja, kot so bila Lumière, Méliès, Pathé, snemala filme z enakimi naslovi. Nesporno je le avtorstvo dveh »ljubljskih« filmov, in sicer je *Opeharjeni cunjar* Mélièsov film *Le Chiffonier* (danes izgubljen), *Westminstrski most* pa *Pont de Westminster* bratov Lumière (Traven, 1992, str. 22).

⁸ Citirano: Slovenski narod, 11. november 1896.

V naslednjih letih so v Ljubljani gostovali še nekateri drugi kinematografi. Evropejci in Slovenci so izum ozavestili, zanimiv dokaz za to je igra nemških dramatikov Oskarja Blumenthala in Gustava Kadelburga z naslovom *Hans Hucklebein*. Šlo je za burko, ki so jo igrala mnoga gledališča tedanje Avsto-Ogrske, na Dunaju je predstava doživela leta 1897 kar petdeset ponovitev. Besedilo je prevedel in v slovensko okolje prestavil Oton Župančič. Predstavo je v sezoni 1898/99 igralo Slovensko narodno gledališče v Ljubljani. Zgodba igre je naslednja: Trgovec Martin Smola se po prekrokani noči vrne domov, kjer ga čaka razjarjena žena in nepričakovan obisk tasta in tašče. Tasta in taščo odpelje v kinematograf, da bi lahko tam v temi malo zadremal. A na njegovo nesrečo pokažejo film z naslovom *Na klopeh parka Tuškanac v Zagrebu*, na katerem isti Martin Smola na klopci objema neznano tujo damo. Po vrnitvi domov skuša Smola dokazati, da je bil ta njegov »sestaneček« še pred poroko, žena pa mu seveda ne verjame in grozi z ločitvijo. Žena situacijo dodatno zaplete še s tem, da zdajšnjemu možu dame s filma izda Martina kot ljubimca njegove žene. Smola se zato začne pogajati z Edisonovim zastopnikom za Kranjsko, naj prenehajo vrteti njegov prizor, in se pogodi za 3000 kron. Na koncu se izkaže, da je bila dama iz Zagreba le igralka, ki si je Smolo izbrala samo za filmskega partnerja, in vse se srečno izteče.⁹

Seveda je misel na to, da je Smola sedel na klopci v parku, ko je do njega brez obvestila, da bo nastopal v filmu, pristopila dama in ga začela objemati, vse skupaj pa so še skrivaj posneli, skoraj neverjetna. A vendar že ta drama načenja nekatere probleme, ki so pozneje pestili film, namreč vprašanje zasebnosti, izrezovanja in predelave prizorov. Prav tako je zanimiva uporaba poimenovanj, za Župančiča je bil film še vedno slika, mnoge izraze pa je bil prisiljen dobesedno prevesti iz nemščine. Zanimiva podrobnost je tudi kraj dogajanja. Župančič je film lociral v dvorano Kazine, kjer so se leto poprej (1897) vrteli filmi drugič, vrteli so jih zastopniki podjetja Lumière, prevajalec pa piše o zastopniku podjetja Edison, ki je leta 1896 vrtelo filme prvič.¹⁰

Leta 1899 je v Ljubljani gostoval kinematograf Excelsior, ta obisk je pomemben zato, ker so takrat predvajali film z naslovom *Razgled Ljubljane* – prvega snemanja na Slovenskem, verjetno so film posneli snemalci podjetja Lumière, ki so v Ljubljani gostovali dve leti prej, na žalost ta film ni ohranjen. Zopet pa preseneča dejstvo, da prvo snemanje Ljubljane v tedanjih časopisih ni pustilo nobenih posebnih omemb, ki bi jih morda pričakovali. Leta 1898 je dr. Simon Šubic v reviji *Dom in svet* objavil prvo slovensko poljudnoznanstveno razpravo o filmu z naslovom *Žive fotografije*, kakor so takrat pogosto imenovali filme.¹¹

Leta 1900 so na svetovni razstavi v Parizu filme prvič spremljali fonografi in jim tako dodali zvok, čez dve leti je zvok prvič dopolnil film tudi v Ljubljani. Leta 1906 je sicer fotografski mojster Davorin Rovšek v dvorani hotela Union poskusil ustanoviti prvi stalni kino. Rovšek je prepotoval mnogo evropskih prestolnic, v Parizu pa se je naučil, kako delujejo kinematografi, nato je kupil potrebne aparate in filme in se vrnil domov. Kino se ni dolgo obdržal, saj so bile cene vstopnic razmeroma visoke, pogoste so bile tehnične težave, program filmov pa večinoma zastarel, že poleti istega leta je Rovšek prenehal vrteti filme.¹²

Kljub vsemu je bil poskus ustanovitve stalnega kina zelo pogumna in napredna poteza. Za primerjavo: New York je dobil prvi stalni kino leta 1905. Maja 1907 je stalni kino v Ljubljani uspel

⁹ Traven, 1992, str. 39–44.

¹⁰ Traven, 1992, str. 41, in Brenk, 1979, str. 13 in 14.

¹¹ Traven, 1992, str. 46 in 49, in Brenk, 1979, str. 18, 22 in 23.

¹² Traven, 1992, str. 67, 95–100, in Brenk, 1979, str. 25.

ustanoviti Italijan (po rodu iz Pulja) Anton Degengi v svoji hiši na današnjem križišču Slovenske in Tavčarjeve ulice, temu kinematografu se je reklo Edison. Istega leta je Rovšek spet odprl svoj kino, tokrat v dvorani tedanjega Katoliškega doma na Novem trgu, dal mu je francosko ime Cinématographe-théâtre. Oktobra je neki tržaški odvetnik ustanovil še tretji kino z imenom The American Bioskop, ki je v Ljubljano pripeljal tudi ameriške filme, isto podjetje je nameravalo odpreti kinematografe tudi v Celju in Mariboru. Trije kinematografi so si predstavljali hudo konkurenco, decembra 1907 sta propadla tako Rovškov kot ameriški. Degengi je imel nekaj časa monopol, leta 1909 pa je bil v dvorani hotela Pri Maliču, kjer je bila nekoč prva predstava v Ljubljani, ustanovljen kino Ideal, pozneje še kino Central, ki je imel svoje predstave kar v Narodnem gledališču.¹³

Slika 6: Poslopje ljubljanskega hotela Pri Maliču (tudi *Stadt Wien*), kjer je bila leta 1896 prva predstava v Ljubljani, pozneje pa eden prvih stalnih kin. Stal je na mestu današnje Name. (Vir: <http://www.cvek123.com/hotel-malic.html>, 13. 1. 2017)

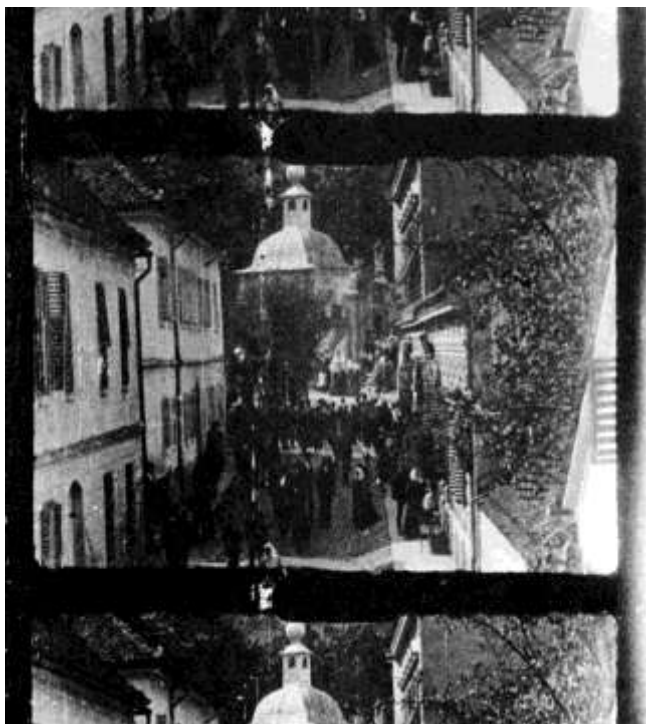
V Trstu je bila prva filmska predstava julija 1896, leta 1906 so v Trstu ustanovili kar šest stalnih kinematografov, pozneje pa še več, vendar ni bil niti eden v lasti Slovencev. V Gorici sta se leta 1907 in 1912 ustanovila dva kinematografa v slovenski lasti. V Novem mestu je bila prva gostujoča predstava šele leta 1909, v Kranju 1906, stalni kinematograf je začel delovati leta 1910 in še eden 1914. V Mariboru je bil prvi stalni kinematograf odprt leta 1909, na Ptujju 1908, v Celovcu so imeli prvo predstavo že leta 1896, stalni kino pa 1908, vendar je bil ta v nemški lasti.¹⁴

Prvi Slovenec, ki je snemal filme, je bil ljutomerski odvetnik, kulturnik in politik Karol Grossman. Leta 1905 je posnel filma *Odhod od maše v Ljutomeru* in *Sejem v Ljutomeru*, leto pozneje pa še film *Na domačem vrtu*.¹⁵

¹³ Traven, 1992, str. 104, 114 in 131 in Brenk, 1979, str. 24–30.

¹⁴ Traven, 1992, str. 161–177.

¹⁵ Šimenc, 1985.

Slika 8: Sličica iz Grossmanovega filma *Odhod od maše v Ljutomeru* (Vir: <http://www.mladina.si/>, 12. 12. 2016)

Slika 7: Janko Ravnik pri snemanju filma *V Kraljestvu Zlatoroga* (Vir: <https://commons.wikimedia.org/>, 12. 12. 2016)

Večina Slovencev je leta 1918 stopila v novo državo Kraljevino SHS. Razvoj filma in kinematografije se je nadaljeval, vendar je naša filmska pot dokaj skromna in neprimerljiva s sočasnim vzponom evropskega in ameriškega filma. Ob koncu leta 1939 je bilo v celi Jugoslaviji 432 kinematografov, od tega 64 v Dravski banovini. Leta 1931 je bil sprejet zakon, ki je vse kinematografe obvezal, da na vsakih 1000 m tujega zavrtijo 100 m domačega filma in da mora vsak uvoznik tujih filmov na 1000 m uvoženega filma sproducirati 70 m domačega filma. Po drugih evropskih državah so ta čas uvajali zakone, ki so prepovedovali prikazovanje tujih filmov, namen pa je bil spodbuditi domačo filmsko produkcijo, vendar se v Jugoslaviji ta zakon ni dosledno izvajal.¹⁶ V dvajsetih letih so trije slovenski fotografi dobili dovoljenja za snemanje filmov in ustanovili svoja podjetja, to so bili Veličan Bešter, Josip Pogačnik in Metod Badjura, leta 1939 je Milan Khan, sicer lastnik kina v Ljubljani, ustanovil filmsko podjetje Emona film. Vsem trem je kruh dajala fotografija, film jim je bil samo dodatek, snemali so le kratke dokumentarce. Emona film je pomemben zato, ker je po podržavljenju 1945 postal temelj za poznejše podjetje Triglav film. Leta 1931 in leto pozneje smo dobili prva dva nema celovečerna filma, prvi nosi naslov *V kraljestvu zlatoroga* drugi pa *Triglavske strmine*. Oba sta bila kombinacija igranega in dokumentarnega filma in sta prikazovala lepote Julijskih Alp in življenje v dolinah pod njimi. Leta 1938 smo dobili prvi slovenski zvočni film z naslovom *Mladinski dnevi*, istega leta je slikar Božidar Jakac posnel prvi slovenski barvni film *Železarna Jesenice*. V dobi med obema vojnama so v tujih filmih zaigrali tudi nekateri Slovenci, posebej je zaslovela Ida Kravanja – Ita Rina. Za to dobo je značilno tudi vse močnejše konkuriranje filma gledališču. Na tem mestu naj omenim še Pavlo Jesih, alpinistko in lastnico štirih kinematografov v Ljubljani, na Ptuj in dveh v Celju.¹⁷

¹⁶ Brenk, 1979, str. 44, in Vrdlovec, 2010, str. 97.

¹⁷ Šimenc, 1996, str. 31–56, Vrdlovec, 2010, str. 97–101 in Brenk, 1979, str. 58–71.

Z napadom in zasedbo Jugoslavije 1941 se je začela huda doba za slovenski narod, ki so ga teptali trije okupatorji, za nameček so ga dodatno žgali še plameni bratomora in revolucije. Januarja 1942 je OF zapovedal kulturni molk, ki je prepovedal tudi obisk kinematografov. Ti so med okupacijo lahko vrteli le filme, ki so jih dobili iz fašistične Italije ali nacistične Nemčije. Kljub vsemu je bilo med vojno načrtno posnetih mnogo partizanskih bitk, prisega domobrancev na Plečnikovem stadionu itd.¹⁸

Po drugi svetovni vojni je oblast večino kinematografov poddržavila in vzpostavila model državne kinematografije po sovjetskem vzoru, ta se je z nekaterimi spremembami obdržal vse do razpada Jugoslavije. Film je financirala in nadzorovala država, vsi kinematografi in filmska podjetja (v Sloveniji je bil to že prej omenjeni Emona film) so prešli pod okrilje Filmskega podjetja. Že leta 1946 so to podjetje ukinili in ustanovili Komite za kinematografijo, podjetje so nadomestila republiška podjetja za filmsko produkcijo in distribucijo, v Sloveniji je bil to Triglav film. To podjetje je leta 1958 posnelo tudi prvi slovenski zvočni celovečerni film, režiral ga je France Štiglic, tri leta pozneje je bil posnet prvi mladinski film *Kekec*. Podjetje z Branimirjem Tumo na čelu je želelo k sodelovanju povabiti tuje režiserje, tako je prišel k nam tudi František Čap, ki je posnel film *Vesna* in mnoge druge. Leta 1956 je Triglav film v Sloveniji dobil nedržavno konkurenco – Viba film, ki je po dokončnem prenehanju delovanja Triglav filma leta 1975 prevzel tudi njegove prostore, v drugačni obliki obstaja še danes.¹⁹

Slika 9: Reklamno vozilo Filmskega podjetja Slovenije na prvomajski paradi v Ljubljani (Vir: Brenk, 1980, str. 99)

¹⁸ Brenk, 1979, str. 71–84, in Vrdlovec, str. 153–161.

¹⁹ Vrdlovec, 2010, str. 173 in Brenk, 1979, str. 108.

Vrdlovec piše, da je Čap prišel v Slovenijo, ko je naš film znal šteti komaj do pet, pa še to bolj v količinskem kot v kakovostnem smislu.²⁰ *Vesna* in drugi Čapovi filmi so dodobra dvignili raven slovenskega filma. Produkcija se je nadaljevala, ljudje so veliko hodili v kino, slovenski film je doživljal vzpone in padce, ustvarjali so boljše in slabše filme. Po osamosvojitvi leta 1991 je producerske pravice Viba filma prevzel Filmski sklad Republike Slovenije, ki je bil pozneje preoblikovan v Slovenski filmski center. Ta agencija vsako leto organizira tudi Festival slovenskega filma in je naslednik Tedna domačega filma v Celju, o katerem sem več zapisal v praktičnem delu naloge.²¹

3.3 O OBLIKOVANJU FILMSKEGA PLAKATA

V praktičnem delu raziskovalne naloge sem raziskoval tudi filmske plakate, tiste, ki so Celjane vabili v kino, in tiste, ki so vabili na Teden domačega filma, zato sem v tem poglavju na kratko opisal nekaj osnovnih podatkov iz zgodovine in značilnosti tovrstnega oblikovanja.

Začetki plakata segajo že v 19. stoletje. Za začetnika velja francoski postimpresionist Henri de Toulouse Lautrec, ki se je osredotočil na kulturni plakat. S svojimi plakati je ljudi obveščal predvsem o dogajanju v Moulin Rouge v Parizu. Najbolj znan primer med vsemi njegovimi deli združuje sliko in besedo, ki gledalcu takoj sporoči bistvo: kraj dogajanja, vsebino in glavno nastopajočo osebo. Plakat je imel na spodnjem delu še prazen prostor za vpis datuma in ure.²²

Slika 10: Eden izmed plakatov za Moulin rouge (Vir: <http://www.allposters.com/>, 15. 2. 2017)

²⁰ Vrdlovec, 2010, str. 251.

²¹ <http://www.film-center.si/> (18. 1. 2017).

²² <http://www.toulouse-lautrec-foundation.org/> (14. 2. 2017).

V 20. stoletju se je grafično oblikovanje razmahnilo in moderni plakat je postal prepoznavno sredstvo kreativnega obveščanja ljudi. Naj omenim le modernistični plakat šole Bauhaus, ki je prepoznaven po posebnem tipu črk in razvrščanju besedila, s tem je močno vplival na poznejše, tudi slovenske plakate. Prepoznamo ga tudi po značilnem logotipu, ki ga je leta 1922 oblikoval Oscar Schlemmer.

Slika 12: Bauhausov logotip (Vir: <http://www.diseno.uma.es/>, 15. 2. 2017)

Slika 11: Primer plakata šole Bauhaus (Vir: <http://kleinefurer.livejournal.com/>, 15. 2. 2017)

Plakat postane del umetnosti tudi na Slovenskem, saj so bili njihovi prvi ustvarjalci znani slovenski slikarji ali arhitekti prve polovice 20. stoletja, kot npr. Janez Jager, Rihard Jakopič, Gvidon Birolla, Ivan Vavpotič, Maksim Gaspari in Saša Šantel. Tipološko raznolikost slovenskega plakata v dvajsetih in tridesetih letih prekine 2. svetovna vojna in šele po njej se postopno preko socrealističnega plakata v petdesetih letih pod vplivom arhitekta Edvarda Ravnikarja razvije sodoben pristop k oblikovanju dovršene in učinkovite plakatne govornice. To predstavlja prvo generacijo grafičnih oblikovalcev v slovenskem prostoru in uveljavi modernizem v grafičnem oblikovanju.²³

*"V drugi polovici 20. stoletja se je plakat na eni strani vzpostavil kot pomemben afirmativni medij nove oblasti. Na drugi strani pa so se od petdesetih let naprej dokaj nemoteno razvijale in množično razširile vse ostale plakatne zvrsti: tržni, turistični, športni, ekološki, predvsem pa kulturni (filmski, razstavniki, glasbeni, gledališki) plakati. V sedemdesetih se je resemantizacija partijske znakovnosti začela prav na političnih (kongresnih) plakatih. Ko pa so se ekonomske in politične razmere na začetku osemdesetih let zaostrele, je to vsebinsko radikalneje odmevalo tudi na kulturnih plakatih, kjer so bila močna politična sporočila skrita za prikrito simboliko (gledališki in razstavniki plakati), pa tudi na drugih (glasbeni plakati), ki so prevzeli in se popolnoma identificirali z jezikom in dikcijo oblasti. To so s svojim retroprincipom, uresničeni skozi recikliranje in montažo, pri čemer so računali na učinkovitost presenečenja, najradikalneje izvedli oblikovalci Novega kolektivizma na plakatu za dan mladosti leta 1987."*²⁴

²³ <http://www.mao.si/Razstava/Stoletje-plakata.aspx> (15. 2. 2017).

²⁴ Citirano: <http://www.mao.si/Razstava/Stoletje-plakata.aspx> (15. 2. 2017).

"V kontekstu grafičnega oblikovanja se vloga plakata v slovenskem prostoru v 20. stoletju, ki ga zaradi množične rabe plakata na vseh področjih družbenega dogajanja lahko označimo kot stoletje plakata, kaže kot izjemno pomembna, v določenih trenutkih tudi prelomna; predvsem pa se je plakat v teku preteklega stoletja vzpostavil kot medij z lastnimi zakonitostmi, katerega propagandna moč, ne glede na vrst in dosegljivost v javnem prostoru, je imela tudi nezanimljiv vpliv na družbene spremembe."²⁵

Slika 14: Plakat za TDF 1984 in pometač (Vir: MNZC)

Slika 13: Plakati na oglasnem stebru pred kinom Union (Vir: MNZC)

²⁵ Citirano: <http://www.mao.si/Razstava/Stoletje-plakata.aspx> (15. 2. 2017).

IV PRAKTIČNI DEL

4.1 O CELJSKIH KINI

4.1.1 PRVE KINOPREDSTAVE V CELJU

Čas pojava kinematografije je konec 19. stoletja, preselimo se torej v nekaj stavkih v leto 1896 v majhno spodnještajersko mesto Celje z malo manj kot 7000 prebivalci.²⁶ Lahko bi rekli, da smo v cvetočem mestu. Mineva natanko petdeset let, odkar je bila zgrajena do mesta Južna železnica, ki je bila za mesto izjemno pomembna. Nastalo je ogromno podjetij, zrasle so tovarne, delavska predmestja. Mesto je komunalno dobro urejeno, ima lepe ulice, čudovit park, kar nekaj hotelov, gostišč in kopališča na Savinji. V njegovi okolici so zdravilišča s termalno vodo, mesto privablja turiste iz vse Avstrije. Pa vendar ima ta idila tudi drugo plat medalje. V mestu živita dva naroda, ki sta nenehno v konfliktu. Razpoke so tako široke, da imata vsak svojo občino, vsak svojo cerkev, svoje časopise, gostilne, šole, svojo gledališko skupino; niti pokopani ne morejo biti skupaj – mesto ima slovensko in nemško pokopališče. Vsak Celjan je in mora biti opredeljen, najjužnejša »nemška trdnjava« se trmasto upira tako dolgo pričakovani slovenski narodni emancipaciji. Prav v to mesto je leta 1896, dne 3. novembra, prišel neznani potujoči kino, ki je pred tem že gostoval v Mariboru. V Celju je ostal pet dni, predstave so bile v vrtnem salonu hotela Pri belem volu (nem. Zum Weissen Ochsen ali po tedanjem lastniku Hotel Koscher). Z gotovostjo lahko trdimo, da je senzacija privabljala vse Celjane, navsezadnje je bil film nem in nihče se ni mogel pritožiti, da je prikrajsan, ker predstava ni v njegovem jeziku.

Slika 15: Oglas za prvo predstavo potujočega kinematografa v Celju. Kot kaže, je bilo zanimanje veliko, saj je lastnik kinematografa iz prvotno predvidenih treh dni predstave podaljšal na pet dni. O filmu še ni govora, ljudje so si prišli ogledat »lebender Fotografien« – žive fotografije. (Vir: *Deutsche Wacht*, 1. november 1896)

Zanimivo je, da je o gostovanju kinematografa poročal le nemški časopis *Deutsche Wacht*, pa še ta precej na kratko,²⁷ slovensko časopisje je molčalo. *Deutsche Wacht* ni poročal, katere so bile prve predstave v Celju, ker pa je pozneje isti kinematograf kot v Celju gostoval v Ljubljani, poznamo njihova imena. Naslove sem navedel v teoretičnem delu.

²⁶ Orožen, 1974, str. 43.

²⁷ Glej: *Deutsche Wacht*, 8. november 1896.

Spet je treba poudariti, da so bili ti prvi kinematografi v prvi vrsti namenjeni zgolj zabavi, pogosto so jih v svoj program vključevali tudi cirkusi in podobne potujoče skupine. Potujoči kinematografi so gostovali v mestnih dvoranh ali drugih primernih prostorih ali pa so si postavili šotor.

Leta 1899 je v celjskem hotelu Mesto Dunaj (nem. Stadt Wien, danes Hotel Evropa) gostoval Edison Theater, ki je imel fonograf in kinematograf, oglaševal se je kot gledališče, ki ga je na Dunaju obiskal tudi cesar Franc Jožef.²⁸

Konec aprila leta 1902 se je na travniku na Glaziji, ki se v časopisju imenuje kar Festwiese, kjer je bil običajno prostor za take prireditve, ustavila potujoča skupina, ki je prirejala akrobatske, čarovniške in kinematografske predstave.²⁹

Kmalu se je tudi prvi Celjan odločil za kariero lastnika potujočega gledališča, to je bil Ferdinand Seitz. Verjetno je bil vse življenje umetnik, leta 1904 zasledimo, da je imel v Celju razstavo svojih slik.³⁰ Leto pozneje je skupaj z ženo ustanovil potujoči kinematograf, ki ga je v oglasih navadno imenoval Royal biograf, in z njim gostoval po vsej Štajerski. Konec leta 1906 je imel predstave v celjskem hotelu Mohr (Skoberne, pozneje Ojstrica).³¹ Julija 1909 zopet, obakrat na glazijskem Festwiesu.³² Za boljšo predstavo, kakšne filme so prikazovali, sem spodaj dodal oglas, ki je vabil k ogledu. Kar zadeva Seitza, po njegovi smrti je kino prevzela njegova žena, ga razširila v podjetje, ki je povezovalo več kinematografov, ga nato prodala in v štajerskem mestecu Weiz ustanovila tedaj moderno svetlobno gledališče.³³

Konec avgusta leta 1908 je prav tako na Glaziji gostoval Royal wonder Bio, ki je imel v svojem šotoru prostor za 2000 ljudi, imel je lasten vir elektrike in 25-člansko godbo, njegov lastnik je bil neki L. Géni.³⁴

Maja 1909 je v hotelu Pri belem volu gostoval tudi kinematograf, ki je bil v lasti Slovenca.³⁵ To je bil Alojz Brecej s Ptuja. Ponovno je leto pozneje julija gostoval v dvorani Nemške hiše.³⁶

Novembra 1909 je v dvorani Nemške hiše gostoval kinematograf z imenom The american biograph.³⁷

²⁸ *Deutsche Wacht*, 21. maj 1899.

²⁹ *Deutsche Wacht*, 27. april 1902.

³⁰ *Deutsche Wacht*, 7. april 1904.

³¹ *Deutsche Wacht*, 16. december 1906.

³² *Deutsche Wacht*, 17. julij 1909.

³³ <https://www.museum-joanneum.at/blog/in-bewegung-geraten-wanderkinos-in-der-steiermark/> (1. 3. 2017).

³⁴ *Domovina*, 28. avgust 1908.

³⁵ *Deutsche Wacht*, 19. maj 1909, *Narodni dnevnik*, 17. julij 1909 in 20. julij 1909.

³⁶ *Deutsche Wacht*, 20. julij 1910.

³⁷ *Deutsche Wacht*, 13. november 1909.

Trikrat je v Celju gostoval teater J. Bachmeirsa, ki se je naslavljal kot Grand elektro bioskop, prišel je septembra 1910, julija 1911 in junija 1913.³⁸ Organiziral je tudi posebne večere za gospode (*Herrenabend*), ko so verjetno vrteli tudi prve poskuse erotičnih filmov. Po prvi svetovni vojni so potujoči kinematografi po mestih začeli zamirati, nadomestili so jih stalni kinematografi, enako je bilo tudi v Celju, še vedno pa so potujoči kinematografi razveseljevali prebivalce podeželskih krajev, tudi po drugi svetovni vojni. Kino z imenom Celje – okolica je gostovalo po vsej širši celjski okolici, od Mozirja in Gornjega Grada do Kozjega.³⁹

Slika 16: Fotografija Seitzovega potujočega gledališča (Vir: <https://www.museum-joanneum.at>, 2. 2. 2017)

³⁸ *Deutsche Wacht*, 7. september 1910, 17. september 1910, 8. julij 1911, 29. julij 1911, 14. junij 1913, 22. junij 1913. Dopis tega kinematografa občini Celje je dodan v prilogi.

³⁹ Potujoči kino je maja 1948 s filmom *Petnajstletni kapitan* na primer obiskal kraje: Gomilsko, Vransko, Liboje, Štore, Griže, Dobrna, Vojnik, Trnovlje, Kozje, Polzela, Ljubečna, Petrovče, Novo Celje, Velenje, Sv. Jurij pri Celju (danes je to Šentjur), Šešče, Mozirje in Rimske Toplice. Dva meseca pozneje je obiskal: Rimske Toplice, Gomilsko, Vransko, Mozirje, Gornji Grad, Ljubno, Polzelo, Novo Celje, Liboje, Kozje. Takšni potujoči kinematografi so bili v prvih letih po vojni dokaj pogosti. (*Celjski tednik*, 10. julij 1948 in 15. maj 1948).

Na Glaziji v Celju v lastnem gledališkem šotoru.
Zavarovan proti vsakemu vremenu.

F. Seitz-ev

royal-biograf

Nepresežno, največje in najlepše gledališče živečih fotografij. — Podobe se predočijo v življenski velikosti in sicer s pomočjo posebnega električnega svetlobnega stroja.

II. Spored za 20., 21. in 22. julij.

Izlet k slapom reke Niagara. Veličasten čudovito lep naravni posnetek.
Magična kocka, barvana.
Dirka v plavanju, jako komično.
Potres v Siciliji in Kalabriji, originalni posnetek.
Preveč šampanjca, jako komično.
Stari ovčar, drama na planinah.
Severni jeleni v Laplandu, vožnji pripomočki laplandcev, postavljanje šotorov, mali laplandec, krotenje severnih jelenov za nošnje tovorov, množica tisočeri severnih jelenov (jako zanimivo).
Zgodovina jajca v 6 poglavjih.
Žena kot reklama, jako komično.

Predstave so vsak dan ob 8^{1/4}, ob nedeljah in praznikih ob 4. uri pop. in ob 8. uri zvečer. Pridržujemo si spremembe programa. Program se spremeni vsake 3 dni. Posebne predstave za društva in šole po znižanih cenah.

Cene za sedeže: Zaprti sedež 1 K, I. sedeži 80 vin., II. sedeži 60 vin., III. sedeži 30 vin. Vojaki brez šarže in otroci do 10 let plačajo v I. in II. sedežih polovico, v III. sedežih polovico. I. sedeži so vzadi.

Ker so moje predstave imele povsod največji uspeh, pričakuje tudi tukaj najštevilnejši obisk z največjim spoštovanjem

Ferdinand Seitz
iz Celja, Štajersko.

Slika 18: Oglas za Seitzovo gledališče – zanimiva je raznolikost tematike filmov. (Vir: Narodni dnevnik, 20. julij 1909)

Slika 17: Travnik na Glaziji v zimskem času, verjetno iz časa med obema vojnama. Danes približno na tem mestu stoji Zdravstvena šola Celje. Stavba skrajno levo je še danes del celjske bolnišnice. (Vir: arhiv Janeza Osetiča)

4.1.2 KINO V GABERJAH

Društvo Celjski Sokol je bilo ustanovljeno leta 1890, zbirali so se v telovadnici okoliške šole (danes I. osnovna šola Celje).⁴⁰ Leta 1909 je bil dokončan nov Sokolski dom v Gaberjah, načrte zanj je naredil ljubljanski arhitekt Koch, zgradilo ga je podjetje Ferdinanda Gologranca.⁴¹ Arhitekt je dal stavbi sodobni videz. Gre za dvonadstropno vogalno stavbo. Trakt ob Mariborski cesti je petosen, trakt, pravokoten na Mariborsko ulico, pa ima dve osi in se nadaljuje v prizidano telovadnico. V obeh nadstropjih so okna, vsak par oken je omejen z lizenama, vse lizene se na vrhu stikajo z zidcem, ki teče po celi zgradbi. Prostor med oknomoma v isti osi je okrašen z žlebljeno členjenim ometom. V drugi osi trakta ob ulici je vhod, nad katerim je kamnita strešica. Vogal je na vrhu poudarjen s trikotnim čelom, ki je nekdaj nosilo napis »Sokolski dom«. Fasada telovadnice ni razčlenjena, ima pa velika polkrožno zaključena okna. Nekoč so bili arhitekturni členi pobarvani belo, danes pa je vse sivo.

Slika 20: Pogled na nekdanji Sokolski dom, danes uporablja dvorano Športno društvo Partizan Celje. (Foto: Urh Ferlež)

Slika 19: Razglednica Sokolskega doma, na spodnjih dveh sličicah je telovadnica, kjer je deloval kino. (Vir: MNZC)

⁴⁰ Orožen, 1940, str. 13 in 86.

⁴¹ Orožen, 1940, str. 86.

Zaradi vojne vihre je bilo 25. julija 1914 ustavljeno delovanje Sokolskega društva. Stavbo je zasedla vojska in ostala v njej skoraj do konca vojne. Društvo jo je nato bilo primorano dati v najem kot kinodvorano in kot gostilno, da je dobilo nekaj sredstev za delovanje in poravnavo dolgov, ki so nastali ob gradnji slabih deset let prej. Najemnica tako telovadnice kot gostilne je bila Lili Štefančič, gostilna je bila zbirališče zavednih Slovencev, med bivanjem v Celju je vanjo redno zahajal tudi Rudolf Maister.⁴²

V kinu so redno vrteli neme filme tuje produkcije, vendar niso bili pozorni na njihovo primernost za mladino. Zanimiv je dopis iz februarja 1919, ki ga je občina poslala lastnici kina. Poziva jo, naj v primeru, da je film surov ali pa ima erotično vsebino, na plakatu to označi in otrok v dvorano ne spusti, in ji svetuje, naj raje občasno priredi kakšno poučno predstavo za otroke.⁴³

Leta 1927 je gaberski kino prevzel Ferdo Čeplak, siceršnji lastnik Mestnega kina, ta je bil sodobnejši.⁴⁴ Kino Gaberje je deloval do leta 1928, zadnji spored je bil objavljen 11. 6. 1928.⁴⁵ Imeti dva kina v Celju, se takrat še ni izplačalo.

Predstave nemih filmov je navadno spremljala glasba, v manjših kinematografih so glasbo predvajali s pomočjo gramofonov, v večjih pa jih je spremljal pianist ali orkester. To je bil zanimiv poklic, ki ga je ustvarila zgodnja kinematografija. Včasih so bile za filmsko glasbo napisane note in jih je glasbenik odigral, dostikrat pa jih ni bilo, takrat je moral improvizirati in igrati glasbo, primerno dogajanju na platnu. V kinu Gaberje je nekaj časa kot pianist delal slovenski gledališčnik, prevajalec in pisec Danilo Gorinšek (1905–1988). Leta 1986 je v časopisu *Večer* objavljajl svoje spomine, v enem članku piše tudi o svoji izkušnji z delom v kinu. Zdi se mi, da njegova iskriava pripoved lepo prikaže to delo, ki ga naš svet ne pozna več, takole je zapisal:

»Celje je imelo tedaj 2 kinematografa, kjer so ob spremljevanju klavirja predvajali neme filme: mestni kino, v katerem je skrbel za glasbeno spremljavo glavni urednik celjske Nove dobe Rado Pečnik in kino „Gaberje“, kjer je mlatil po tipkah neki češki Nemeč Vondrašek. Tedaj je nekoč priletela k meni lastnica kina „Gaberje“, mi razburjeno sporočila, da jo je njen pianist pustil na cedilu in če bi isti večer nastopil to službo. To pa kajpak niso bile mačje solze! Res sem pred časom nekajkrat v Ljubljani igral v kinu, toda tedaj sem poznal vsakokratni film in bil torej pripravljen na kolikor toliko v redu spremljavo. Po eni plati se ženska ni hotela omehčati, po drugi pa mi je tedaj bolj kot kdaj prej postalo jasno, da moram zaslužiti kakšne dinarčke in s tem razbremeniti mamo, ki je morala ob sramotno kilavi pokojnini skrbeti razen za sebe še za pet lačnih kljunov, med katerimi sem bil tedaj edini jaz zmožen kaj zaslužiti. Sprejel sem torej ponudbo, se pravi, da sem vsak večer brenkal na klavir ob nemih filmih, ob sobotah in nedeljah pa po dve predstavi: za vsako predstavo sem prejel po 30 tedanjih dinarjev, kadar sta bili dve predstavi, pa še med predstavama večerjo + nekakšen brizganec. Nisem vedel, kakšno tlako sem si tedaj nakopal: klavir je bil tik ob zidu pod filmskim platnom, jaz pa sem moral nagibati glavo globoko nazaj, da sem lahko zasledoval, kar je potekalo na platnu. Sicer bi se lahko mimogrede posrečilo, da bi udaril kakšno polko, kadar je recimo Greta Garbo v „Dami s kamelijami“ na platnu pretresljivo umirala. Po vsaki predstavi sem tedaj hodil domov s popolnoma otrdelim vratom. Dogajalo pa se je tudi, da so recimo „Ben Hura“ ali „Qvo vadis“, ki sta trajala po dve uri, zavrteli po trikrat na dan in tedaj sem bil

⁴² Orožen, 1940, str. 110.

⁴³ Arhivski dokument: SI_ZAC/0024 Poziv Lili Štepančič, lastnici kinematografa, naj označuje za mladino neprimerne filme, 11. 2. 1919.

⁴⁴ *Jutro*, 5. junij 1927.

⁴⁵ *Nova doba*, 11. junij 1928.

zrel za norišnico, ko sem se pozno ponoči odmajal proti domu. Vse dogajanje sem moral spremljati brez not, torej improvizirati oziroma glasbeno interpretirati vsak film. To pa je bil napor in pol ter sem komaj čakal, da sem se iznebil te tlake.«⁴⁶

Igrati ob filmih je bil težek posel — v celjskem kinu leta 1927

Slika 22: Danilo Gorinšek na delu v kinu Gaberje leta 1927 (Vir: *Večer*, 29. september 1986)

Slika 21: Eden izmed oglasov za kino Gaberje (Vir: *Nova doba*, 22. februar 1919)

⁴⁶ Citirano: *Večer*, 29. september 1986.

4.1.2 MESTNI KINO – KINO DOM

Kino Dom je deloval v prizidku stavbe, izjemno pomembne za Celje. Sredi 19. stoletja je tik ob vhodu v mesto, ob današnji Ljubljanski ulici, Jurij Balant postavil hišo in v njej uredil gostilno, leta 1862 je bila v tej hiši ustanovljena Celjska narodna čitalnica, ki je odigrala pomembno vlogo v času slovensko-nemških nacionalnih bojev v Celju. Hiša je nosila različna imena: Pri zamorcu, Hotel Mohr, Ojstrica. Leta 1887 je hišo kupila celjska nemška družina Skoberne. Novi lastniki so gostišče prenovili in uredili manjši hotel. Bistveno za začetek zgodovine kina Dom je leto 1891, ko je bilo pozidano stransko poslopje h gostišču. To je imelo dvorano, v kateri je deloval prvi celjski mestni kino, imenovan Mestni kino ali pozneje kino Dom.⁴⁷

Slika 23: Fotografija Celja iz tridesetih let prejšnjega stoletja, fotografirana z mesta, kjer je danes začetek Malgajeve ulice. Z rumeno je obkrožen kino Dom, zgradba levo od njega je hotel Skoberne, ob hotelu je most čez Sušnico. Fotografija kaže tudi dve celjski cerkvi, pravoslavno in evangeličansko, ki ju danes ni več. (Vir: Slovenski etnografski muzej)

Pred prvo svetovno vojno je kot protiutež nemškemu gledališču v dvorani delovala slovenska amaterska gledališka skupina (Dramatično društvo). Med vojno je nemško gledališče nehalo delovati, celjska občina pa je brez večjega uspeha predvajala filme kar v dvorani gledališča.⁴⁸ Kino je v gledališču prenehal delovati 1. marca 1919 v korist gledališke skupine.⁴⁹ Naprave za predvajanje so bile v tem času deponirane na podstrešju gledališča.⁵⁰ V Celju je takrat deloval le kino v Gaberjah.

⁴⁷ [http://www.kamra.si/sl/digitalne-zbirke/item/pri-zamorcu-\(hotel-mohr\)](http://www.kamra.si/sl/digitalne-zbirke/item/pri-zamorcu-(hotel-mohr)) (11. 1. 2017).

⁴⁸ *Nova doba*, 6. februar 1923.

⁴⁹ Arhivski dokument: SI_ZAC/0024 Prenehanje obrata mestnega kinopodjetja Celje 1919. *Nova doba* iz dne 22. februarja 1919 poroča, da se je kino iz gledališča umaknil že 1. marca t. l.

⁵⁰ *Nova doba*, 6. februar 1923.

Dne 18. 9. 1924 je celjska občina poslala županu tedanje mariborske oblasti prošnjo za kinokoncesijo, želela je namreč odpreti kino v prej omenjeni dvorani.⁵¹ Koncesijo je dobila in za vodjo imenovala Ferda Čeplaka,⁵² sicer vojnega invalida, ki je za to prej že prosil. Čeplak je najel stransko poslopje hotela Skoberne, se z družino vanj vselil in prenovil dvorano za potrebe kina. Iz prejšnjih 16 metrov jo je dal podaljšati na 20 metrov, nekdanjo kuhinjo hotela pa je dal preurediti v čakalnico.⁵³ Konec novembra 1924 je kino začel obratovati.⁵⁴ Nemi filmi so imeli včasih spremljavo orkestra, kar je posebnost za tako majhen kino in mesto.⁵⁵ Leta 1930 je bil kino predelan v zvočni kino, prva zvočna predstava je bila 20. decembra 1930, na svečani otvoritvi je bila predvajana predstava z naslovom *Dve srci v ¾ taktu*.⁵⁶ V letu 1931 so bile posodobljene in modernizirane projekcijske in zvočne aparature.⁵⁷ V kinu so vrteli predvsem nemške filme, to včasih ni bilo vseč zavednim celjskim Slovencem. Kino je večkrat občasno nehal obratovati, včasih zaradi popravil, včasih zaradi slabega obiska, zaprt je bil tudi v poletnih mesecih.⁵⁸ Na začetku leta 1933 je Mestni kino zaprl svoja vrata in aparature je občina vzela nazaj.⁵⁹ Ni mogel konkurirati novemu kinu Union, katerega otvoritev je bila prav tisto leto.

Slika 24: Zgradba kina Dom. Pri drugem drevesu z desne je mogoče opaziti napis kino, zid skrajno levo je obkrožal letni kino. (Vir: arhiv Braneta Žagra)

⁵¹ Arhivski dokument: SI_ZAC/0024 Prošnja celjskega mestnega poglavarstva za pridobitev kinokoncesije, 18. 9. 1924.

⁵² Ferdo (ponekod imenovan Ferdinand) Čeplak je bil rojen 25. 4. 1888.

⁵³ Arhivski dokument: SI_ZAC/0024 Prošnja Ferda Čeplaka za odprtje kina, 4. 7. 1924.

⁵⁴ *Nova doba*, 22. november 1924.

⁵⁵ Npr. *Nova doba*, 6. junij 1928.

⁵⁶ *Nova doba*, 19. december 1930.

⁵⁷ *Nova doba*, 21. avgust 1931.

⁵⁸ Npr. *Nova doba*, 30. junij 1931.

⁵⁹ *Nova doba*, 20. januar 1933. (Objavljen zadnji spored.)

Za predstavo, kako je bilo biti lastnik kinopodjetja v Celju med obema vojnoma, dodajam članek, ki ga je 4. julija 1932 objavil celjski časopis *Nova doba*. Pisec članka se je pogovarjal z lastnikom Mestnega kina, Ferdom Čeplakom, čigar podjetje je bilo tedaj v zadnjih izdihljajih. Članek se začne z vestjo, da bo kino poleti zaprt, Čeplak ga je ponovno odprl jeseni in s predstavami prenehal januarja naslednje leto. Članek gre takole:

»Mestni kino Celje ostane zaradi poletne sezone od torka 5. t. m. do nadaljnjega zaprt. Obrnili smo se na tukajšnjega kinopodjetnika g. Čeplaka s prošnjo, da nam pojasni položaj kinematografov v Jugoslaviji, posebno še, ker je član osrednje uprave Saveza bioskopov Jugoslavije. Gospod Čeplak nam je rade volje postregel z naslednjimi podatki:

Splošna gospodarska kriza, ki je z vso neizprosnostjo nastopila zadnje mesece, je posebno občutna za kinematografe v Jugoslaviji, in sicer iz sledečih vzrokov: nikjer na svetu niso kinematografi tako obremenjeni kakor v Jugoslaviji in posebej še v Sloveniji. Javnosti ni znano, da znaša davek na vstopnice v Sloveniji: 21 % državni, 4 % banovinski, 8–10 % občinski in 2–3 % invalidski, in sicer od bruto dohodka, torej 36 do 38 % od celokupnih dohodkov. K temu pride še pridobnina, ki se računa glede na dokazani čisti dobiček procentualno 5–8 % od celokupnega bruto dohodka. Policijske takse, takse na obločnice, za stražnike znašajo tudi okoli 2 %. Torej samo te dajatve, ki nimajo ne z blagom (filmi) ne z režijo kina nobene zveze, znašajo v Sloveniji 40–44 % vseh bruto dohodkov, tako da ostane kinopodjetniku za ves kinoobrat (filme, najemnino, reklamo, osebje, elektriko, vzdrževanje aparatov in aparaturo itd.) od vseh dohodkov le 50–60 %. V drugih krajih Jugoslavije je režija nižja, npr. v Srbiji, kjer odpade povsod invalidski davek, večinoma pa tudi občinski in banovinski davek na vstopnice.

Drugič je občutno prizadel kinematografe nov filmski zakon, ki je stopil v veljavo letos 5. marca in ki nalaga kinematografom pri vsakem programu predvajanje kulturnih filmov, in to polovico jugoslovenskega izvora.⁶⁰ Najbolj so prizadeti seveda mali kinematografi, ki menjajo program vsake 2–3 dni, vsled česar se podraži vsak program za 25–35 %, v Celju mesečno za približno 6000 Din.

Občutno je prizadela kinematografe tudi redukcija plač, kar je imelo za posledico, kljub temu da so se vstopnine znižale v breme kinopodjetnika, znaten padec obiska, v Celju v primeri z lanskim prvim polletjem za celih 45 %.

Velik vzrok krize kinematografov v Sloveniji je tudi lepa okolica, ki vabi ljudi na izlete, izredno razviti šport in pa številni vinotoči pod vejo v okolici mest.

Nekateri trdijo, da je tega kriva previsoka vstopnina, kar pa ni res. Dokaz, da je povsod na svetu vstopnina višja kakor v Jugoslaviji (v Celju pa od vseh večjih mest najnižja) in pa, da tudi znižanje vstopnine na minimum ne pomaga, kar nam dokazuje slučaj v Valpovu, ki ima najcenejši kinematograf v Jugoslaviji z 2–4-dinarsko vstopnico, kjer pa kljub temu obisk pada kakor drugod.

⁶⁰ Ta zakon je podrobneje opisan v teoretičnem delu, str. 12.

Največji vzrok krize kinematografov, ki ga ne smemo spregledati, pa je zvočni film, ki je prisilil kinopodjetnike k velikim investicijam, ki bi se morale amortizirati zaradi hitrega napredka teh izumov v zelo kratkem času, najdalje v 3–4 letih, kar je pa pri navedenih okoliščinah nemogoče.

Dokler merodajni činitelji tega ne bodo uvideli in priskočili na pomoč z znižanjem dajatev, bodo kinematografi komaj životarili.«⁶¹

Slika 25: Oglas za Mestni kino (Vir: Celje: autonomno mesto Dravske banovine, str. 8)

Konec leta 1937 je bil kino na tej lokaciji ponovno odprt, dobil je ime kino Dom.⁶² Odprla ga je družina Skoberne, že prej omenjena lastnica hotela. Šlo je za nemško družino, iz časopisja tik pred okupacijo imamo podatke, da so bile v dvorani poleg kinopredstav tudi prireditve celjskega Kulturbunda.⁶³ Med vojno ni podatkov o delovanju, sklepam pa, da je kino deloval. V novi jugoslovanski državi je bilo podjetje z imenom kino Dom nacionalizirano, zaplemba je zabeležena na dan 24. 8. 1945.⁶⁴ Kaj je bilo z družino Skoberne, mi ni uspelo ugotoviti, dejstvo pa je, da v Celju po vojni niso mogli ostati.

Kino Dom je nato pod okriljem Kinopodjetja Celje deloval do julija 1956, ko je bil ponovno odprt kino Metropol, dvorana kina Dom pa je bila zopet preurejena za amatersko gledališče – Delavski oder.⁶⁵ Letni kino je bil formalno pripojen kinu Metropol kot njegova podružnica. V šestdesetih letih je bil kino Dom ponovno odprt, ni mi uspelo izbrskati natančnega datuma, vendar se je to zgodilo najpoznejše leta 1968.⁶⁶ Med 1973 in in 1989 je kino eno izmed prizorišč festivala Teden domačega filma.

Kino Dom je dočkal tudi našo osamosvojitve, vendar je jeseni leta 1991 za tri leta zaprl svoja vrata, spomladi 1994 so ga znova odprli.⁶⁷ Imamo podatek, da je imel 297 sedežev, verjetno je imel podobno kapaciteto ves čas svojega delovanja.⁶⁸ Dokončno so ga zaprli 28. aprila 1995.⁶⁹ Novembra naslednjega leta so v poslopju uredili zavetišče za brezdomce.⁷⁰ Takrat je bila zgradba kina Dom v slabem stanju, Celje pa je bilo brez sodobne kinodvorane. Nobena izmed treh dvoran (Metropol, Union, Dom) prvotno ni bila grajena za namen predvajanja filmov in so bile kot take za sodobni čas zastarele. V

⁶¹ Citirano: *Nova doba*, 4. julij 1932.

⁶² Prvi spored objavljen v: *Nova doba*, 19. november 1937.

⁶³ Npr. *Marburger Zeitung*, 29. januar 1941 in 2. marec 1941, ali *Nova doba*, 14. februar 1941 (Skupščina celjskega Kulturbunda v kinodvorani Skoberne).

⁶⁴ Mikola, 1990, str. 192.

⁶⁵ *Celjski tednik*, 15. junij 1956.

⁶⁶ *Novi tednik*, 16. januar 1969. Med pregledovanjem povojnega celjskega časopisja sem tukaj prvič spet zasledil spored za kino Dom.

⁶⁷ *Novi tednik*, 17. marec 1994.

⁶⁸ *Novi tednik*, 8. avgust 1996.

⁶⁹ *Novi tednik*, 28. april 1995.

⁷⁰ *Novi tednik*, 20. november 1996.

zazidalnem načrtu občine leta 1997 je bilo poslopje kina Dom predvideno za rušenje, vendar je bila ta odločitev pozneje umaknjena. Celjsko kinopodjetje je namreč nameravalo kino Dom prenoviti v sodoben kino z več kinodvoranami, s kavarno, klimo in sodobno tehniko.⁷¹ Seveda do obnove nikdar ni prišlo, zgodba kina Dom pa se je žalostno končala in tedaj sprožila pravo afero. Jeseni leta 2002 je Občina Celje s pomočjo nepremičninskega podjetja zgornji del kina Dom, tedaj je bilo tam zavetišče, prodala celjskemu podjetniku Aleksandru Jančarju za okoli 13 milijonov tolarjev. Lastnik spodnjega dela, torej dvorane, je bilo podjetje Engrotuš, ki je kupilo vse mestne kinematografe. Tudi Tuš je nekaj časa razmišljal o revitalizaciji kina Dom v sodobni kino, a se je raje odločil za gradnjo Planeta Tuš. Poleti 2003 je Jančar kupil še spodnji del stavbe, in sicer za približno 30 milijonov tolarjev, nato pa celotno stavbo prodal Občini Celje za 63 milijonov tolarjev. Občina se je odločila stavbo porušiti, na njenem mestu pa urediti parkirišča za objekt Maksimilijan, ki je prav tedaj rasel v bližini in ga je prav tako zidal Jančar.⁷² Na mestu kina Dom so parkirišča še danes.

Slika 26: Mesto, kjer je stal kino Dom. V ozadju vidimo objekt Maksimilijan v gradnji. (Vir: *Novi tednik*, 18. december 2003)

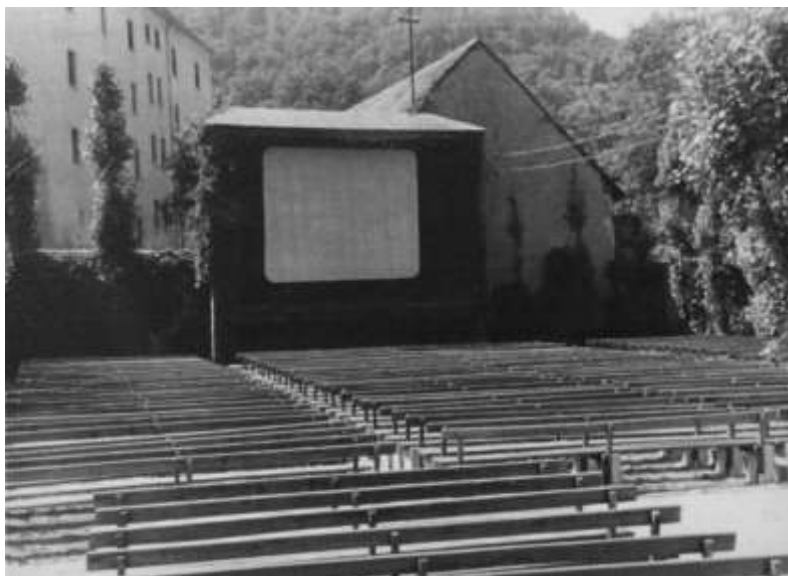
Slika 27: Izvirni stoli iz kina Dom. Prvotno so bili menda zelene barve, gre za stole tovarne Stol Kamnik. (Vir: arhiv Klemna Žuna)

⁷¹ *Novi tednik*, 8. avgust 1996.

⁷² *Novi tednik*, 18. december 2003.

Mnogi Celjani se kina Dom spominjajo kot prijetnega in domačega. V njem so večinoma prikazovali lahkotnejše filme, vesterne, ljubezenske in erotične filme. Njegova zgradba ni bila nič posebnega, vsaj ne v primerjavi s Celjskim domom ali Plečnikovo posojilnico. Pisatelj Vinko Möderndorfer, ki je svojo mladost preživel v Celju in zelo pogosto obiskoval ta kino, mu je posvetil zbirko kratkih zgodb. V eni tudi dokaj natančno opiše zgradbo in prostore kina in glede na to, da zgradba ne stoji več, mi je ta opis služil za boljšo predstavo. Kino Dom je bil videti takole:

Na koncu zidu je stala nizka stavba z zelo strmim ostrešjem. Nič posebnega. Nobena posebna arhitektura. Preprosta oblika, enostavna okna, velika dvokrilna vrata in pred njimi bogato cvetoča kostanja; ob strani, na sivem zidu, pa sta bili pribiti vitrini s filmskimi fotografijami in plakati. Hiša, v kateri je bil kino, je izžarevala toplino doma. Bila je rumene barve. Na podstrešju je bilo stanovanje za kinooperaterja in njegovo družino. V notranjosti velike veže sta bili blagajni, do katerih si prišel skozi nekakšen koridor, ki ga je z obeh strani omejevala kovinska rdeča ograja. Znotraj kovinske ograje so se v vrsto postavljali obiskovalci, ko so čakali na karte za film *V vrtincu* ali pa za *Gringa in njegovo zlato pištolo* pa za film *Rio Bravo*, za *El Dorado* ali pa za *Most na reki Kwai*, njihovi otroci pa so se lahko gugali na prečkah kovinske ograje med njihovimi nogami. Kadar si kupil vstopnico, si od blagajne do dvorane lahko šel po dolgem, zavitem hodniku, ki se je tik pred vhodom v dvorano razcepil na dva dela. Drugi hodnik, večji, je namreč peljal na veliko dvorišče, kjer so stale vrste lesenih klopi, postavljene za letni kino. Kino Dom je imel tudi letno dvorano, kino pod zvezdami, Poletni kino Dom ... Če si prišel prezgodaj, si si lahko v prostorni čakalnici, z do stropa veliko litoželezno pečjo, ki jo je biljeterka pozimi kurila z debelimi bukovimi poleni, ogledoval filmske plakate, ki so bili razobešeni vsepovsod po stenah. Plakati so bili stari, črno-beli, že zelo dolgo jih ni nihče zamenjal, bili so tam, uokvirjeni in pod steklom, ki so ga skozi desetletja temeljito pokakale muhe ... Plakati Pickford – Fairbramks studios, Marx brothers, Cecil B. de Mille, The cabinet of Dr. Caligari, Mack Sennett's comic touch, Franl Capra's American Dream ... Na koncu čakalnice je bilo stranišče. Eno samo za moške in ženske. Na sredi čakalniškega prostora pa je stala velika in težka lesena miza, okoli nje pa masivne klopi.⁷³

Slika 28: Letni kino za kinom Dom v petdesetih letih prejšnjega stoletja (Vir: arhiv kina Metropol)

⁷³ Citirano: Möderndorfer, 2008, str. 9 in 10. Z g. Möderndorferjem sem se tudi pogovoril in preveril verodostojnost podatkov, zapisanih v njegovi knjigi.

Zanimivo se je bilo pogovoriti tudi z gospodom Ivanom Kvasom, ki je kot otrok stanoval v zadnji hiši na Trubarjevi ulici, čisto zraven zidu letnega kina Dom. Gospod mi je opisal videz kina po drugi svetovni vojni, torej pred letom 1956, ko so kino namenili gledališki dvorani in je na tej lokaciji bil le letni kino, pozneje je odšel v vojsko in zapustil Celje. Najprej mi je podal fizični opis letnega kina, obdan je bil s trimetrsko ograjo, na strani, ki je gledala proti Savinji, so bile garaže, v bližini je tekla rečica Sušnica, ki je danes speljana pod zemljo. Tla kina so bila kar pesek, gledalci so sedeli na lesenih klopeh, platno je bilo belo pobarvana betonska plošča. V času predstav so bile okoliške hiše, tudi prej omenjene garaže, vse polne ljudi, ki so si predstave želeli ogledati brez nakupa vstopnice. Tudi vojaki vojašnice v Knežjem dvoru so lezli na obzidje in iztegovali vratove, da bi ujeli kakšen pogled na platno. Kinopodjetje je temu gledanju »na črno« želelo narediti konec in je nekoč na ograjo kina namestito juto, ki pa se ni dolgo obdržala. V tem času so vrteli predvsem ljubezenske filme, vesternov še ne. Posebej zanimiv se mi je zdel podatek, da je kino nekajkrat organiziral predstave tako, da so se gledalci lahko pripeljali z avtomobili in predstavo spremljali iz njih, kakor je sicer navada v Ameriki.⁷⁴

Slika 29: Fotografija kina Dom iz osemdesetih let (Vir: arhiv Mirana Hrženjaka)

⁷⁴ Pogovor z Ivanom Kvasom.

4.1.3 KINO UNION

Kino Union je deloval v najimpozantnejši arhitekturi poznega historizma v Celju. Leta 1897 je bil dokončan slovenski Narodni dom v Celju, ki je bil pomembno središče slovenskega življa. Od takrat so si celjski Nemci ves čas prizadevali, da bi si postavili svoj dom, s katerim bi preseglj slovenskega. Načrt je bil zastavljen megalomansko. Nemška društva so zbirala prispevke zanj po vsej Nemčiji in celo po južnonemških deželah. Za projekt so leta 1900 razpisali natečaj, na katerem je zmagal arhitekt z Dunaja, in sicer Peter Paul Brang. Ta si je Deutsches Haus, kot je bila stavba prvotno imenovana, zamislil kot arhitekturo trdnjavskega videza, morda je gledal na Celje kot na najjužnejši branik nemštva v Evropi. Združeval naj bi hotel, igralnico, uredništvo časopisa *Deutsche Wacht*, dvorano in prostore za nemška društva. Lastnik in upravljavec hiše je bilo društvo Deutsches Haus. Tudi lega ni naključna, tedanja nemška lokalna oblast je poskrbela, da je vsak popotnik, ki je pripotoval v Celje z vlakom, najprej zagledal ogromno stavbo v slogu nemške neogotike/neorenesanse.

Slika 30: Pogled na stolp Celjskega doma z neohranjenim reliefom prihoda Germanov iz leta 1913 (Vir: ZAC)

Nekdanja Nemška hiša je stavba s tlorisom v obliki črke *u*, vendar je trakt ob železniški postaji krajši in ožji. Najmogočnejši del stavbe je stolp, ki raste iz pritličja na levi strani glavne fasade. Na stolpu je bil nekoč velik relief, ki je prikazoval prihod Germanov v naše kraje in grbe nemških dežel. To okrasje je poživiljalo nekoliko strogo obličje stavbe, vendar je bilo po 2. svetovni vojni zaradi tedanje gonje proti vsemu nemškemu odstranjeno. Stavbna gmota kot celota je zelo razgibana in nesimetrična, še najbolj umirjen je trakt, ki gleda proti kolodvoru. Okenske osi so glede na sredino razporejene popolnoma nesimetrično. Izrazita je plastičnost vseh stavbnih delov in vzgon v višino. Ključni element celotne zgradbe je rdeča opeka, ki je bila tipična značilnost nemških dežel. Večji del vogalnega stolpa je zgrajen iz te opeke, pojavlja pa se tudi na prvem in drugem nadstropju ob stolpu, na severni strani stavbe in nad glavnim vhodom, ena etaža je opečnata tudi na zahodni strani. Opečnato pročelje je ločeno s horizontalnimi belimi stiki. Čisto spodnji pas zgradbe je iz kosov kamna, druge stene pa so gladke in

niso preveč razčlenjene, ob robovih so nekje zaključene z masivnimi kamnitimi vstavki.

Del stavbe, kjer je glavni vhod, je rahlo izbočen in poudarjen, ob straneh pa ga zaključita dva pravokotna stolpa. Čeprav nista zelo izstopajoča in mogočna, vseeno poudarita trdnjavski videz. Na teh stolpih so tri vrste oken, in sicer so v pritličju polkrožno zaključena, višje so tri pravokotna okna, kjer je srednje izrazito višje kot druga dva, v zadnjem nadstropju pa je trifora. Stolpa sta zaključena s poudarjenim strešnim nadstavkom, pod katerim je niz odprtin, ki zelo spominjajo na strelne line, in niz strešic, s čimer smo spet pri značilnostih trdnjave.

Nad vhodnimi vrati je polkrožna kovinska strešica. V drugem nadstropju sta poleg treh pravokotnih oken še dve bifori. Čisto na vrhu je stopničast zid z reliefom. Prikazuje grb, ki ima obliko ščita, ta je poznogotske, spodaj zaokrožene in rahlo zašiljene oblike. Na praznem polju so tri koničaste šesterokrake zlate zvezde, razporejene v obliki navzdol obrnjenega trikotnika. Celoten simbol je bil popolnoma prevzet po družinskem grbu grofov Celjskih, pomembni in ambiciozni rodbini svojega časa, ki se je globoko vtisnila v zavest Celjanov, saj so se meščani že od srednjega veka dalje ponašali s slavno rodbino, ki je posegala na evropske dvore in tako ponesla ime Celja širom Evrope. Ob grbu je vrisana še letnica 1906, ki pa simbolizira leto nastanka takratne Nemške hiše.

Bifore se pojavljajo tudi na okroglem stolpu, zanimiv pa je predvsem majhen balkonček s strešico in preprostima kapiteloma. Ta strešica in streha stolpa sta bakrena, drugi deli strehe pa so iz opeke. Stolp je v obdobju nastanka, preden so bakreni deli oksidirali in dobili zelen odtenek, imel verjetno še izrazitejši in močnejši učinek. V nadstropju okoli stolpa je še balkon z masivno betonsko ograjo.

Slika 31: Celjski dom danes (Vir: <http://www.geago.si/>, 15. 2. 2017)

Notranjost, razen velike dvorane, ki se danes imenuje Union in kjer je deloval kino, ni bahavo razkošna. Prevladujejo polkrožni loki in oboki, s preprostimi kapiteli, nekaj je tudi bogatejših, korintskih stebrov. Velika dvorana Celjskega doma je v svetlo rumeni barvi z belimi elementi. Strop je polkrožno obokan

in spominja na baročni obok, deljen na obočne pole, prav tako delujejo tudi baročne štukature. Na obeh straneh dvorane je balkon, ki je podprt z okrašenimi podporniki, ki imajo tako estetsko kot tudi praktično funkcijo.

Slika 32: Dvorana Union v Celjskem domu, kjer je nekoč delovalo kino. (Vir: <http://www.napovednik.com/>, 15. 2. 2017)

Gre za edini objekt takih dimenzij v staronemških stilih v Sloveniji, zato je v umetnostnozgodovinskem smislu vreden pozornosti. Zaradi njegovega nekdanjega raznarodovalnega naboja pa je bil v literaturi navadno opisan krivično. Tudi Orožen piše, da je poslopje priseljen primer nemške gotizirane renesanse in nikakor ne učinkuje estetsko.⁷⁵

Dne 26. julija 1905 je bil položen temeljni kamen, leto pozneje je bila hiša gotova. Zidal je celjski nemški stavbenik Antona Dimetz. Med prvo svetovno vojno je bila v stavbi začasna bolnišnica, zaradi česar je notranja oprema zgradbe zelo trpela. Po prvi svetovni vojni, natančneje leta 1919, je hišo lastnila občina, društvo Deutsches Haus pa razpustila. To je storila na podlagi odredbe o zaplembi premoženja državljanov sovražnih držav, izdane 30. aprila 1919 v beograjskem parlamentu. Društvo Deutsches Haus je bilo o namerah oblasti obveščeno že nekaj dni prej, zato je hišo prodalo enajstim premožnim celjskim Nemcem, sicer svojim članom z jugoslovanskim državljanstvom, to je bilo tudi vknjiženo na na Okrožnem sodišču v Celju. Nemci so torej storili vse, da bi obdržali svojo trdnjavo, a so se stvari zapletle. Glede na statut društva Deutsches Haus pripade njegovo premoženje po morebitni razpustitvi društvu Südmark iz Gradca, ki pa lahko pozneje to premoženje vrne novoustanovljenemu društvu z enakim poslanstvom. Ljubljanska deželna vlada je decembra 1919 s tožbo zahtevala razveljavitev prodaje in obnovitev prvotnega stanja. Kar enajst let so trajali procesi na sodiščih, vendar je bila v končni fazi tožba zavrnjena, obravnavana pa je bila na kar treh instancah. Nemci so si trdnjavo ves čas neuspešno prizadevali dobiti nazaj. Med 2. svetovno vojno so Celjski dom spet prevzeli Nemci. Zdaj je po statutu društva Deutsches Haus dom pripadel Südmarku, da pa bi ga celjski Nemci dobili nazaj po principu prej omenjenega enakega poslanstva, so skušali ustanoviti društvo Union. Pravico do ustanavljanja društva so po zakonu kot manjšina v Kraljevini SHS imeli, vendar je župan mariborske

⁷⁵ Orožen, 1957, str. 46.

oblasti to prepovedal, v isti sapi pa je dovolil ustanovitev društva Celjski dom, ki je bil priznan kot resnični naslednik društva Deutsches Haus, za svoje poslanstvo pa si je zadalo vzgajanje strpnosti med Slovenci in Nemci v Celju in zavzelo stališče, da mora biti zgradba, tedaj imenovana Nemška hiša, središče družabnega, kulturnega, umetnostnega in znanstvenega življenja za Celjane in okoličane ne glede na narodnost. Februarja 1925 je bil prenos urejen tudi formalnopravno. Zato so takrat nacionalistični avstrijski poslanci interpelirali tedanjo avstrijsko vlado.⁷⁶ Nemci pa niso nehali, odvetnik dr. Riebl, ki je Nemce zastopal že v tožbi Ljubljanske deželne vlade, se je leta 1930 s peticijo obrnil na Društvo narodov. Tedaj že Kraljevino Jugoslavijo je obtožil, da krši podpisani dogovor o zaščiti manjšin, da bi Nemci zopet dobili stavbo, zdaj imenovano Celjski dom. Peticija je bila v Ženevi sprejeta, vendar se je beograjska vlada pogodila za kompromisno rešitev in plačala odškodnino v korist nove nemške šolske ustanove. Tako je problem Celjski dom dobil celo mednarodne razsežnosti, nikoli več pa ni prešel v nemške roke, do 2. svetovne vojne je z njim upravljalo društvo Celjski dom.⁷⁷

Slika 33: Gradnja Nemške hiše na stari razglednici (Vir: ZAC)

⁷⁶ *Slovenski narod*, 12. februar 1925.

⁷⁷ Studen, 1991, str. 39–52.

Slika 34: Prvi otvoritveni spored Elitnega kina Union (Vir: *Nova doba*, 24. 12. 1932)

Društvo Celjski dom je v prostorih organiziralo različne prireditve, koncerte, razstave, predavanja. Leta 1932 je pridobilo koncesijo za kino in začelo s prenovo velike dvorane v kino, pri tem je sodeloval arhitekt Lado Kham. Časopisi poročajo, da so ob prenovi namestili lepe tapete, sodobno kurjavo in najsodobnejši projektor ter predvajalnik zvoka.⁷⁸ Otvoritev kina z imenom Elitni kino Union je bila na božič leta 1932. S pridevnikom elitni so hoteli poudariti naprednost kina v primerjavi z Mestnim kinom. Eden izmed otvoritvenih filmov je bil tudi film z naslovom *Westnova tovarna v Celju*, verjetno je šlo za »dokumentarec« o tovarni, ki se danes imenuje Emo.⁷⁹ Društvo Celjski dom je bilo lastnik kinodvorane in jo je tudi dajalo v najem, najemniki so se pogosto menjavali.

Konec maja 1933 je v kinu prišlo do hujše napake na zvočni aparaturi, kar je povzročilo skoraj trimesečno zaprtje kina. Ponovna otvoritev se je zgodila dne 19. avgusta 1933, nabavili so novo zvočno aparaturu in jo v časopisju oglaševali kot »najmodernejšo v državi«.⁸⁰ Ob otvoritvi se je spremenilo tudi ime kina, opustili so pridevnik elitni, zdaj je bil to kino Union. Elitnost ni bila več potrebna, ker je bil tedaj za tri leta to edini kino v Celju.

Pa vendar je leta 1936 dobil konkurenco – podjetnica in alpinistka Pavla Jesih je odprla kino Metropol, več o njej sem zapisal v naslednjem poglavju. Konkurenca je bila očitno prehuda, saj je kino Union konec julija 1937 za nekaj časa zaprl svoja vrata,⁸¹ nato pa ga je vzela v najem Pavla Jesih. Vzela je posojilo in dvorano temeljito obnovila. Prenovo dvorane je načrtoval arhitekt Bojan Stupica. Po poročanju časopisja vidimo, da je bila dvorana dobro prenovljena. Imela je stene, obložene z orehovim lesom in kamnom, nameščena je bila nova razsvetljava, velik nov razkošni lestenec, udobni stoli v polkrogu, skratka, kot zaključni časniki, kino je bil preurejen po »velemestno«. Ponovna otvoritev kina je bila na silvestrovo leta 1937.⁸² Leto pozneje je bil nad vhod nameščen neonski napis »kino union«.⁸³

Kino Union je z občasnimi prekinitvami deloval pod taktirko Pavle Jesih vse do okupacije Jugoslavije. Razlog prekinitvev je bil, da se je leta 1937 odprlo kino Dom, Celje pa je bilo preprosto premajhno mesto za tri kinematografe, Nemci pa so sploh raje hodili v kino Dom. Za Pavlo Jesih je odprtje tretjega kina pomenilo skorajšnji finančni propad, reševala ga

⁷⁸ *Jutro*, 23. december 1932.

⁷⁹ *Nova doba*, 24. december 1932.

⁸⁰ *Nova doba*, 18. avgust 1933, in *Jutro*, 19. avgust 1933.

⁸¹ *Nova doba*, 30. julij 1937.

⁸² *Nova doba*, 1. januar 1938.

⁸³ Arhivski dokument: SI_ZAC/0024 Prošnja Kina Union Mestnemu načelstvu v Celju za namestitev neonskega napisa in petih reklamnih omaric, 11. 12. 1937.

je tako, da je občasno zaprla Union ali Metropol, hkrati pa odprla še kinematografe na Dobrni, na Ptuju, kjer je namestila nekaj opreme iz kina Union, in v Ljubljani.⁸⁴ Ob okupaciji so stavbo Celjskega doma zasedli Nemci, kino je takoj prenehal z delovanjem.

Slika 35: Kino Union v prvih letih delovanja (Vir: ZAC)

Slika 36: Kino Union z neonskim napisom (Vir: MNZC)

⁸⁴ E. Skubic, 2015.

Po drugi svetovni vojni je Celjski dom kot močan simbol nemštva le zaradi tedanje vsesplošne krize ušel rušitvi in so ga raje obnovili. Ni mi uspelo popolnoma natančno ugotoviti, kdaj je začel kino obratovati po 2. svetovni vojni, najpozneje leta 1947, ko je bilo tudi ustanovljeno Kinopodjetje Celje. Kinopodjetje je imelo v prostorih Celjskega doma tudi svoj sedež. Celjski dom je bil uradno preimenovan v Dom Osvobodilne fronte.⁸⁵ Pozneje je bil imenovan Dom JLA, saj je del hiše z malo dvorano imela v uporabi jugoslovanska vojska.⁸⁶ Zanimivo je, da je takrat kino v tej dvorani nosil ime kino Metropol. V dvorani kina Metropol je bilo tedaj gledališče. Dne 24. 4. 1953 se je kino v Celjskem domu spet preimenoval v kino Union z utemeljitvijo, da je na tem mestu že bil kino Union in da je v isti zgradbi restavracija Union.⁸⁷ Leta 1957 je bil v kinodvorano nameščen nov projektor, cinemaskop, ki je omogočal predvajanje barvnih filmov boljše kakovosti, prva taka predstava je bila 1. maja 1957.⁸⁸

Kino Union je poleti občasno prirejal tudi predstave na dvorišču Celjskega doma kot letni kino. Leta 1977 je kino Union gledalcem ponudil prav posebno ponudbo, imenovano Filmsko gledališče, v okviru katerega so enkrat mesečno predvajali en kakovosten film kot del abonmaja.⁸⁹ Med 1973 in 1989 je kino eno izmed prizorišč festivala Teden domačega filma.

Leta 1980 je bila stranska dvorana Celjskega doma preurejena v dvorano Mali Union, kjer so predvajali filme višje kakovosti, ki niso bili namenjeni množicam.⁹⁰ Ta mala dvorana je imela 75 sedežev, medtem ko je imela velika dvorana kina Union 510 sedežev.⁹¹ Po osamosvojitvi je bilo uradno ime spet spremenjeno v Celjski dom. Leta 1991 je bila stavba po načrtih arhitekta Janka Hartmana celovito prenovljena.⁹² Leta 2002 je celjske kinematografe odkupilo podjetje Tuš, ki je kino Union oktobra zaprlo.

Danes je namembnost Celjskega doma popolnoma enaka, kot je bila ob izgradnji. V njem deluje več društev, tudi društvo celjskih Nemcev. Dvorana je še danes prostor za različne prireditve. Do jeseni 2016 je v njem deloval turističnoinformacijski center. Danes se občina Celje pripravlja na novo prenovno stavbo.

Slika 37: V Celjskem domu je v prvih letih po vojni deloval kino Metropol, kar se jasno vidi s fotografije, ki sicer verjetno prikazuje vajo prve pomoči. (Vir: ZAC)

⁸⁵ Orožen, 1957, str. 46.

⁸⁶ Večer, 6. februar, 2016.

⁸⁷ Pogovor s Tanjo Žohar.

⁸⁸ Celjski tednik, 30. april 1957 in 3. februar 1956.

⁸⁹ Novi tednik, 14. 9. 1978, in Arhivski dokument: SI_ZAC/1256 Prospekt Filmskega gledališča sezona 1980/81.

⁹⁰ Arhivski dokument: SI_ZAC/1256 Uporabno dovoljenje za dvorano Mali Union, 8. 2. 1980.

⁹¹ Novi tednik, 8. avgust 1966.

⁹² Sapač, 2015, str. 387.

4.1.4 KINO METROPOL

Kino Metropol domuje v poslopju nekdanje Ljudske posojilnice v Celju, ki so jo v letih 1928 in 1929 zgradili po načrtih Jožeta Plečnika. Ta je izdelavo načrta kot diplomsko delo zaupal svojemu učencu Vinku Lenarčiču in ga pozneje ni bistveno spreminjal. Plečnik je dolgo okleval, kaj naj postavi na voglani zaključek, šele na koncu gradnje se je odločil za kip Križanega, za katerega je sam narisal načrt, izdelal pa ga je Albin Slivar. Danes je restavriran izvirnik tega križa shranjen v cerkvi sv. Danijela v Celju, na stavbi pa je nameščena kopija iz umetne mase.⁹³ Gradnjo posojilnice je vodil Anton Suhadolc, izvajalec pa je bilo podjetje Celjana Konrada Gologranca. Že od začetka je bila želja posojilnice, da bi poslopje imelo dvorano, to je načrtoval sam Plečnik. Po drugi svetovni vojni je bila stavba večkrat nekoliko predelana, leta 1994 je bila temeljito prenovljena in je zasijala v svoji prvotni podobi. Tega leta so na stavbo ponovno postavili kopijo kipa Križanega, ki ga je med 2. svetovno vojno odstranil okupator.⁹⁴

Slika 39: Nekoliko redkejši pogled na stavbo posojilnice z zadnje strani (Vir: Mestni muzej Ljubljana)

Slika 38: Posojilnica v gradnji, na strehi so zbrani delavci, spodaj je napisna tabla podjetja Gologranca. (Vir: ZAC)

Ljudska posojilnica je najizrazitejša celjska stavba, zgrajena med obema vojnama. Stavba ima štiri nadstropja, stoji na križišču Stanetove in Cankarjeve ulice. Gre za vogalno stavbo, ki sestoji iz dveh različno dolgih pravokotnih traktov, vogal pa je valjaste oblike in je nekoliko višji od traktov. Trakt, ki gleda na Stanetovo ulico, je sedemosen, trakt ob Vodnikovi ulici pa devetosen. Na dvorišču obeh traktov stoji dvorana, ki se stika s krajšim traktom. Oblikovni poudarek stavbe je na vogalu in je v značilnem Plečnikovem slogu, v nasprotju z njim sta fasadi ob ulicah skromneje členjeni. Vogal v pritličju obdajajo slopi, v prvem in drugem nadstropju pa stebri, med katerimi so balustrade. Ena je tudi na »terasi« v tretjem nadstropju. V četrtem nadstropju je balustradni balkon, ki sloni na volutastih konzolah, nad njim pa je na zaključku kip Križanega. Pritličja obeh uličnih fasad traktov so zapolnjena z izložbenimi okni, nad njimi pa je širok preprost zidec, ki razmejuje pritličje od prvega nadstropja. V prvem in drugem nadstropju je omet horizontalno žlebljen, v tretjem in četrtem pa gladek. Stavbo na vrhu zaključita dva strešna venca, ki stojita drug nad drugim. V prvem nadstropju trakta na Stanetovi ulici je v sredini postavljen balkon z balustrado, podpirajo ga štiri glave, ki so delo kiparja Boža Pengova.

⁹³ Arhiv ZVKD Celje: Mnenje o namestitvi križa vrh vogala zgradbe Ljubljanske banke v Celju (prej celjske Ljudske posojilnice) (16. 10. 1991).

⁹⁴ Plevnik, 2007, str. 28–31.

Leta 1936 je Pavla Jesih najela dvorano posojilnice in z denarjem staršev kupila opremo in financirala adaptacijo. Načrt za preureditev dvorane v kino je izdelal inženir Herbert Drofenik, dela je zopet vodil Suhadolc.⁹⁵ Otvoritev kina je bila 1. septembra 1936, naslov otvoritvene predstave je bil *Pri belem konjičku*.⁹⁶ Vabila na otvoritev so na Celje odvrgli kar z letalom, to dokazuje naprednost podjetnice.⁹⁷ Lastnica kina je leto pozneje postala še lastnica kina Union. Življenjska zgodba te velike ženske je bila dobesedno polna vzponov in padcev. Rodila se je leta 1901 v Ljubljani. Verjetno je bila tedaj poleg kolegice Mire Marko Debelak ena največjih alpinistk na svetu, v navezah je preplezala kar osemnajst prvenstvenih smeri. Leta 1933 je doživela hud padec, ki jo je prisilil v prekinitev plezanja. Pavla se je takrat podala v podjetništvo in sčasoma postala lastnica največje verige kinematografov v Dravski banovini. Kot že rečeno, je bila lastnica dveh celjskih kin, kina Royal na Ptuju, kina v zdravilišču Dobrna in kina Matica v Ljubljani. Po okupaciji so ji vse kinematografe na Štajerskem zaplenili, tako da je bila gmotno odvisna le od ljubljanske Matice, kjer je vrtela filme italijanskih zasebnih filmskih družb in sama izdelala inovativno prikazovanje podnapisov. Kljub denarni stiski je ves čas finančno zelo podpirala Osvobodilno fronto in v bunkerju pod kinom Matica celo skrivala ljudi. Po italijanski kapitulaciji so Nemci tudi za ozemlje ljubljanske pokrajine imenovali uradnika, ta je izbiral filme, ki so se smeli vrteti v kinu; Pavla jih ni več mogla izbirati sama kot prej. V tem času se je še aktivneje vključila v partizanstvo. Takoj po drugi svetovni vojni se je za kratek čas vrnila v gore, skupaj z Jožem Čopom je septembra 1945 preplezala osrednji triglavski steber, danes imenovan Čopov steber, plezalca sta bila stara on 52 in ona 44.⁹⁸

Slika 40: Oglas za otvoritev kina (Vir: *Nova doba*, 28. avgust 1936)

Slika 41: Članska izkaznica Slovenskega planinskega društva (Vir: <http://www.rtvsllo.si>, 20. 2. 2017)

⁹⁵ Spominski almanah slovenskih strokovnih pisateljev, publicistov in projektantov, 1940/1941, str. 349 in 350.

⁹⁶ *Nova doba*, 28. avgust 1936.

⁹⁷ *Deutsche Zeitung*, 3. september 1936.

⁹⁸ E. Skubic, 2015.

Po tem uspehu so se nad Pavlo zgrnili temni oblaki. Ustanovljeno je bilo slovensko Državno filmsko podjetje, ki je formalno prevzelo Pavline podržavljene kinematografe, vodila pa jih je še vedno Pavla. Na to je bila pripravljena, vendar je pričakovala odškodnino, želela je obdržati spoštovanje, ki si ga je pridobila kot uspešna podjetnica, ni prenesla poveljevanja filmskega podjetja pod vodstvom Franceta Brenka. Ker se ni hotela podrediti direktivam, jo je France Brenk pred sodiščem narodne časti obtožil kolaboracije, pozneje pa še vojnega dobičkarstva. Kljub popolni odsotnosti vsakršnih dokazov je bila obsojena, vsi kinematografi so ji bili dokončno odvzeti. Poskrbeli so tudi, da je osrednji triglavski steber dobil le Čopovo ime. Obsodba je bila zanjo hud udarec, kot nekdanji »buržuj« in »kapitalist« je bila odtlej izolirana iz javnega življenja in je svoj konec dočkala v osami leta 1976. Sicer so ji kot eni največjih strokovnjakinj za film pri nas ponujali vodilne položaje v podjetjih, povezanih s filmom, a jih je zavračala, kompromisa za samostojno podjetniško pot zanjo ni bilo. Pristala je v množici pozabljenih velikih Slovencev, v zadnjih letih pa se spomin nanjo obuja. Njena želja je bila, da po smrti njen pepel raztrosijo na pobočju Špika, v prejšnji državi to ni bilo mogoče, leta 2014 pa so ji sorodniki željo le izpolnili.⁹⁹

Slika 44: Dvorana kina Metropol pred 2. svetovno vojno (Vir: MNZC)

Slika 42: Prvi projektor kina Metropol iz tridesetih let (Vir: MNZC)

Slika 43: Vojaki vstopajo v kino Metropol. (Vir: arhiv Braneta Žagra)

⁹⁹ E. Skubic, 2015.

Ko je šla Pavla Jesih iz ljubljanske pokrajine preverit stanje svojih podjetij v Celju, je tako na Unionu kot na Metropolu našla napis »*geflüchtet*«. ¹⁰⁰ Nemci pa so v Celju kino Metropol kmalu ponovno odprli, dokaz za to so objavljeni sporedi v časopisih. ¹⁰¹ Po odhodu Nemcev kino nekaj časa ni delovalo, morda so Nemci opremo odnesli s seboj ali pa je bila v tistih prelomnih časih kako drugače uničena ali izgubljena. Uradno je bilo podjetje kino Metropol lastnikoma Chwanetzu in Helmuthu zaplenjeno dne 24. 8. 1945. ¹⁰² Po drugi svetovni vojni se je v dvorano Ljudske posojilnice vselilo Mestno gledališče, saj je bilo poslopje gledališča močno poškodovano in potrebno obnove. Tam so ostali do leta 1953. ¹⁰³ Po letu 1953 so v dvorani gostovala različna društva, amaterske gledališke skupine in predavanja. ¹⁰⁴ Medtem je kino z imenom Metropol deloval v dvorani Celjskega doma, deloval je pod okriljem Kinopodjetja Celje, podjetja, ki je upravljalo celjske kinematografe vse do leta 1996. Dne 24. 4. 1953 je bil kino Metropol v Celjskem domu preimenovan v kino Union, več o tem sem zapisal pri poglavju o kinu Union. ¹⁰⁵ Dne 10. 7. 1956 so po adaptaciji ponovno odprli kino Metropol v dvorani posojilnice, odprtje se je nekoliko zavleklo, saj je bila operaterjeva kabina spremenjena v stanovanje, njen stanovalec pa se ni želel izseliti. ¹⁰⁶ Istega leta jeseni je bil kinu Metropol pripojen Letni kino, ki je bil prej (in pozneje) del kina Dom. ¹⁰⁷ Med letoma 1973 in in 1989 je bil kino eno izmed prizorišč festivala Teden domačega filma. Vnovič je bila dvorana prenovljena leta 1997, tedaj so povečali število sedežev, s tem da so odstranili prehod, ki je nekdanj šel po sredini dvorane med sedeži, od tedaj premore kino 288 sedežev in sodobnejšo tehniko. ¹⁰⁸

Slika 45: Pogled na fasado poslopja kina Metropol po 2. svetovni vojni. Ostro oko lahko opazi, da je na balkonu napis »Ljudsko gledališče« (Vir: MNZC)

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ Npr.: *Marburger Zeitung*, 4. 9. 1944.

¹⁰² Mikola, 1990, str. 192.

¹⁰³ Grobelnik, 1986, str. 385 in 386.

¹⁰⁴ Grobelnik, 1986, str. 393.

¹⁰⁵ Pogovor s Tanjo Žohar.

¹⁰⁶ *Celjski tednik*, 15. 6. 1956.

¹⁰⁷ Arhivski dokument: SI_ZAC/0118/006 Formalna pripojitev Letnega kina kinu Metropol.

¹⁰⁸ <http://www.kinometropol.org/index.php?id=10> (26. 2. 2017).

Leta 2001 je podjetje Tuš kupilo vse celjske kinematografe, leto pozneje je Metropol postal prvi artkino v državi, torej kino, ki si prizadeva za predvajanje kakovostnih in umetniških filmov. Leta 2003 je gostil festival Teden slovenskega filma, naslednika Tedna domačega filma.¹⁰⁹ Leta 2004 je Planet Tuš v Celju dobil konkurenta – Kolosej, zato se je odločil kino Metropol in kavarno zapreti, dokler se ne najde nov najemnik. Upravljanje je prevzelo Društvo za ustvarjalnost Filter, z Borutom Kramerjem na čelu, ponovna otvoritev je bila 7. julija 2005. Za svoje delo je kino leta 2011 prejel tudi priznanje Mestne občine Celje – bronasti grb.¹¹⁰ Leta 2013 je kino uspel nabaviti nov digitalni projektor in platno, kar ga je uvrstilo med sodobne evropske kinematografe in mu dvignilo obisk. Kino Metropol redno sodeluje pri slovenskih filmskih festivalih, kot so Festival kratkega dijaškega filma, Festival gorniškega filma, Festival gejevskega in lezbičnega filma in drugih. V svojem programu poleg filmov občasno ponujajo tudi koncerte in predavanja.¹¹¹ Kino je tudi del mreže Europa Cinemas, ki ga je aprila 2016 razglasila za kino meseca.¹¹² Od leta 2005 kino Metropol vsako poletje prireja kinopredstave na prostem, zadnja leta v okviru Poletja v Celju tudi na Starem gradu pod imenom Kino pod grajskimi zvezdami.¹¹³

Slika 46: Pogled na neko prireditev v dvorani Metropola po 2. svetovni vojni (Vir: www.kinometropol.org, 13. 2. 2017)

Slika 47: Kino Metropol po letu 1953. Ob primerjavi s sliko 37 vidimo, da gre za isti neonski napis. (Vir: arhiv kina Metropol)

¹⁰⁹ Ibidem.

¹¹⁰ <http://www.kinometropol.org/index.php?id=9> (19. 2. 2017).

¹¹¹ <http://www.celje.info/aktualno/mestni-kino-metropol-odslej-z-novim-digitalnim-projektorjem/> (20. 2. 2017).

¹¹² <https://www.dnevnik.si/1042733792> (20. 2. 2017).

¹¹³ <http://www.kinometropol.org/> (19. 2. 2017).

4.1.5 DRUGI KINI IN NOVA DOBA

Poleg glavnih kinematografov v Celju so svoje predstave prirejala tudi različna celjska podjetja, tovarne in šole, prav tako je delovalo nekaj stalnih kinematografov po večjih krajih v okolici Celja, po 2. svetovni vojni kinoprojektor namreč še ni bil tako ogromen strošek. Z napredovanjem tehnologije in širjenjem televizije so takšni kinematografi zamirali. V Celju že od leta 1919 pod različnimi imeni deluje Delavsko prosvetno društvo (DPD) Svoboda Celje, ki je poleg raznovrstnih kulturnih prireditev prirejalo tudi predstave, kot je Mladinski kino. Društvo je imelo svoj dom, kjer danes stoji dvorana Golovec.¹¹⁴

Kar pa zadeva tri celjske mestne kine. Od leta 1947 do 1996 je nad celjskimi kini bdelo Kinopodjetje Celje. Leta 1997 je bilo ukinjeno, upravo je prevzela občina, ki je iskala novega lastnika. Leta 2001 je celjske kinematografe kupilo podjetje Tuš, sprva je Tuš razmišljal o razširitvi kina Dom v centru mesta, potem pa se je odločil za gradnjo trgovskega centra z multikinom zunaj mestnega jedra ob Mariborski cesti. Otvoritev je bila konec novembra 2002, multikino ima osem dvoran. To je bil eden prvih multikinov in trgovskih centrov, zgrajenih v Sloveniji.¹¹⁵ Takoj ob odprtju kina Planet Tuš je bil zaprt kino Union, Metropol je deloval še naprej in postal prvi artkino v državi. Leta 2004 se je pri centru Mercator na Hudinji odprl še en multikino, Kolosej. Ta je imel pet kinodvoran, Celje je bilo takrat s kar štirinajst kinodvoranami mesto z največ kinodvoranami na prebivalca v državi.¹¹⁶ Tuš je zaprl kino Metropol, a ga je novi najemnik kmalu smet odprl.¹¹⁷ Oba kina v mestu s takim številom prebivalcev preprosto nista mogla preživeti. Avgusta 2007 so Kolosej zaprli.¹¹⁸ Zaradi finančnih težav je Tuš leta 2012 celo svojo verigo kinematografov prodal avstrijskemu podjetju Cineplexx.¹¹⁹ Tako danes v Celju delujeta multikino Cineplexx v trgovskem centru Tuš in mestni kino Metropol.

Slika 48: Gradnja centra Planet Tuš (Vir: MNZC)

¹¹⁴ <https://www.zac.si/2014/10/13/svoboda-celje-1919-2014/> (12. 12. 2016) in *Celjski tednik*, 20. januar 1961.

¹¹⁵ <https://www.finance.si/36179> (21. 2. 2017).

¹¹⁶ *Novi tednik*, 29. januar 2004.

¹¹⁷ *Novi tednik*, 5. februar 2004.

¹¹⁸ <https://www.dnevnik.si/260450/lokalno/260450> (21. 2. 2017).

¹¹⁹ <https://sl.wikipedia.org/wiki/Cineplexx> (20. 2. 2017).

Slika 50: Preddverje kina Kolosej in vstopnica (Vir: MNZC)

Slika 49: Preddverje novega Cineplexxa (Vir: MNZC)

4.2 TEDEN DOMAČEGA FILMA

Celje je bilo sedemnajst let zapored prizorišče enega najpomembnejših filmskih dogajanj v nekdanji Jugoslaviji, gre seveda za Teden domačega filma. Ker je o tej temi že mnogo zapisanega, ga v svojem raziskovalnem delu nisem opisal do zadnje podrobnosti, temveč le kot neko obdobje, ki je močno poživljalo celjsko mesto in ga danes ni več. Da bi sebi in bralcu ustvaril kar najrealnejšo sliko, kako je bil festival videti, sem se pogovoril z njegovim idejnim očetom, gospodom Jožetom Volfandom. Gospod izvira iz Hrastnika in je vse življenje povezan s filmom. Starši so ga že kot otroka prijaviли za vlogo Kekca. Po študiju slovenskega jezika se je zaposlil na pedagoški gimnaziji v Celju, na učiteljskiču. Ves čas si je prizadeval za kulturno oživitve Celja kot tretjega največjega slovenskega mesta. Bil je pobudnik izdajanja literarne revije *Obrazi* in si kot učitelj slovenščine prizadeval za gostovanja literatov. Prvič se je strokovneje približal filmu kot pisec kritike filmov, ki so jih vrteli v celjskih kinematografih, pisal jih je za časopis *Novi tednik*. To dobo je zaznamovala slaba situacija v slovenski kinematografiji, vseeno pa je bila priljubljenost filma na vrhuncu. Začelo se je razmišljati, kako odreagirati, in tako se je pojavila ideja za prireditve, ki bi gledalcem ponudila predstave v kombinaciji s strokovnimi posveti, s katerimi bi se poudarjala problematika slovenskega filma. Pri tem je bilo pomembno, da so sodelovale vse slovenske organizacije, povezane s filmom, kot sta Viba film in Društvo filmskih delavcev. Pomembno vlogo je imelo tudi Kinopodjetje Celje, ki ga je tedaj vodil Damjan Brvar. Leta 1973 je v Celju potekal prvi Teden domačega filma, ki je bil še v skromnejšem obsegu. Že naslednje leto ob drugi izvedbi festivala pa je festival zrasel, občinstvo je dobesedno drlo v kinematografe. Povečalo se je število sponzorjev, program je bil dopolnjen z obiski šol in podjetij, t. i. podružbanje kulture. Tako so lahko tudi navadni ljudje prišli bliže v stik z igralci in filmom. Mesto je med festivalom cvetelo, fotografije iz tistega časa povedo vse. V Celje so prihajali vsi, ki so v tistem času kaj pomenili v jugoslovanskem filmskem svetu, navadno so se v Celju počutili zelo prijetno. Dogodki so potekali v vseh treh celjskih kinih, najboljšim so podelili nagrado Metoda Badjure. Gospod poudari, da je bil tudi strokovni del festivala izjemno pomemben. Leta 1975 je delal tudi kot voditelj prvih oddaj »v živo«, ena izmed takih je bila tudi s Tedna domačega filma, posneta je bila v kinu Union. Leta 1980 se je umaknil kot vodja prireditve in odšel na drugo delovno mesto. Druga polovica osemdesetih je pomenila postopni zaton festivala, vedno manj je bilo sponzorjev in zanimanja, zadnjič je bil leta 1989. Leta 1991 je bil v Celju poskus oživitve festivala pod imenom 1. dnevi slovenskega filma. Leta 1998 pa je bil v Portorožu prirejen 1. festival slovenskega filma, leta 2003 je ta isti festival gostoval v Celju.¹²⁰

¹²⁰ Pogovor z g. Volfandom in *Retrospektiva zmagovalcev festivalov slovenskega filma*, str. 6 in 7.

4.3 CELJE KOT PRIZORIŠČE FILMA

Celje je bilo verjetno prvič posneto leta 1919, ko so posneli prepeljanje posmrtnih ostankov dveh hrvaških politikov, Petra Zrinjskega in Frana Krsta Frankopana, ki sta bila v zaroti ubita leta 1671 na Dunaju. Posneli so pot od Dunajskega Novega mesta skozi naše kraje do njihovega večnega počivališča v zagrebški katedrali. Časopisje navaja, da so bili posnetki Celja še posebej čisti, Celjani pa so ta film lahko gledali konec maja 1919 v kinu Gaberje.¹²¹

Drugič je bilo posneto poleti leta 1936, ko so posneli propagandni dokumentarni film o Celju in okoliških zdraviliščih. *Nova doba* je takole zapisala: »V Celju se mudijo že nekaj dni operaterji Jugoslovenskega Nacional Filma, ki snemajo lepote mesta in okolice Celja za propagandni zvočni film. Režiser in direktor podjetja g. Ledić si je nadel nalogo, da prikaže Celje v zvočnem filmu čim lepše, da bi s tem dosegel tudi večjo propagandno vrednost za napredek in večje spoznavanje celjske kotline. Film bo prikazoval tudi zdravilišča Laško, Rimske Toplice in Dobrno, Savinjsko dolino itd. Poseben del bo posvečen celjskemu gospodarstvu, trgovini in industriji. (...) Režiser Ledić dela hitro in v kratkem bo predvajal kino Union v Celju predvajal celjski zvočni film. Dosedanje filmsko snemanje je lepo uspelo in se vsak dan nadaljuje. Omeniti hočemo zanimivo epizodo, ki se je dogodila v nedeljo pri snemanju. V sejni dvorani Mestne hranilnice je bil razstavljen oni divni klavir, ki so ga nabavili iz Nemčije za Rogaško Slatino pri tvrdki Förster. To priliko je režiser g. Ledić izkoristil, prinesel zvočno aparaturo iz Zagreba ter posnel glasbo in petje v omenjeni dvorani. Skladatelj in pevovodja g. Ciril Pregelj je intoniral nekoliko slovenskih napevov. Režiser g. Ledić je izbral pesem „Od Celja do Žalca“. Ko je bilo snemanje že v teku se je nabralo na stotine igralcev, da vidijo zvočno snemanje v Celju. Režiser Ledić si je s pomočjo g. Preglja ad hoc sestavil iz prisotnih gledalcev pevski zbor in pesem je zaorila po trgu kralja Aleksandra.¹²² Vse je dobro funkcioniralo. Tako so vstopili Celjani med pevce v zvočnem filmu in vsakdo pričakuje sedaj z zanimanjem, kako se bo njegov glas čul v filmu. Zvočno filmanje bodo še nadaljevali ter posneli tudi mestni park s koncertom in občinstvom. Novi film bo za Celje gotovo velikega propagandnega pomena.«¹²³

V novejšem času je bilo Celje večkrat prizorišče različnih filmov, krajših in daljših. Leta 1986 je bil posnet film o Primožu Trubarju z naslovom *Heretik*, katerega del je bil posnet pri celjskem Vodnem stolpu. V Celje pa so prišli snemat celo Indijci, leta 2014 je bil na Starem gradu posnet del bollywoodskega komičnega trilerja z naslovom *Super Ranga*.¹²⁴

¹²¹ *Nova doba*, 29. maj 1919.

¹²² To je današnji Krekov trg.

¹²³ Citirano: *Nova doba*, 28. avgust 1936.

¹²⁴ <http://www.times.si/kultura/indijski-filmarji-nasli-nebesa-pod-alpami> (12. 1. 2017).

Slika 52: Prizor s snemanja filma *Heretik*. Nekje v množici sta kot statistki nastopili tudi moja mati in teta. (Vir: MNZC)

Slika 51: Prešernova ulica v Celju, okrašena v duhu Tedna domačega filma (Vir: MNZC)

4.4 FILMSKI PLAKAT V CELJU SKOZI ČAS

4.4.1 PRIMERI PLAKATOV ZA FILME

Danes vtipkamo v brskalnik »spored kino« in v trenutku izvemo, kdaj si lahko ogledamo predstavo, nekoč pa je bilo drugače. Celjski kinematografi so imeli pri vходу in na nekaterih hišah po mestu omarice, v katere so nameščali filmske plakate. Kot sem zapisal že v teoretičnem delu, so se ti plakati s časom spreminjali. Izbral sem jih deset, ki so nekoč viseli v Celju, in z njimi poskušal predstaviti razvoj plakata. Vir vseh plakatov je Muzej novejšje zgodovine Celje, v tem poglavju nisem posebej številčil in opisoval vsake slike, saj je pod vsako komentar.

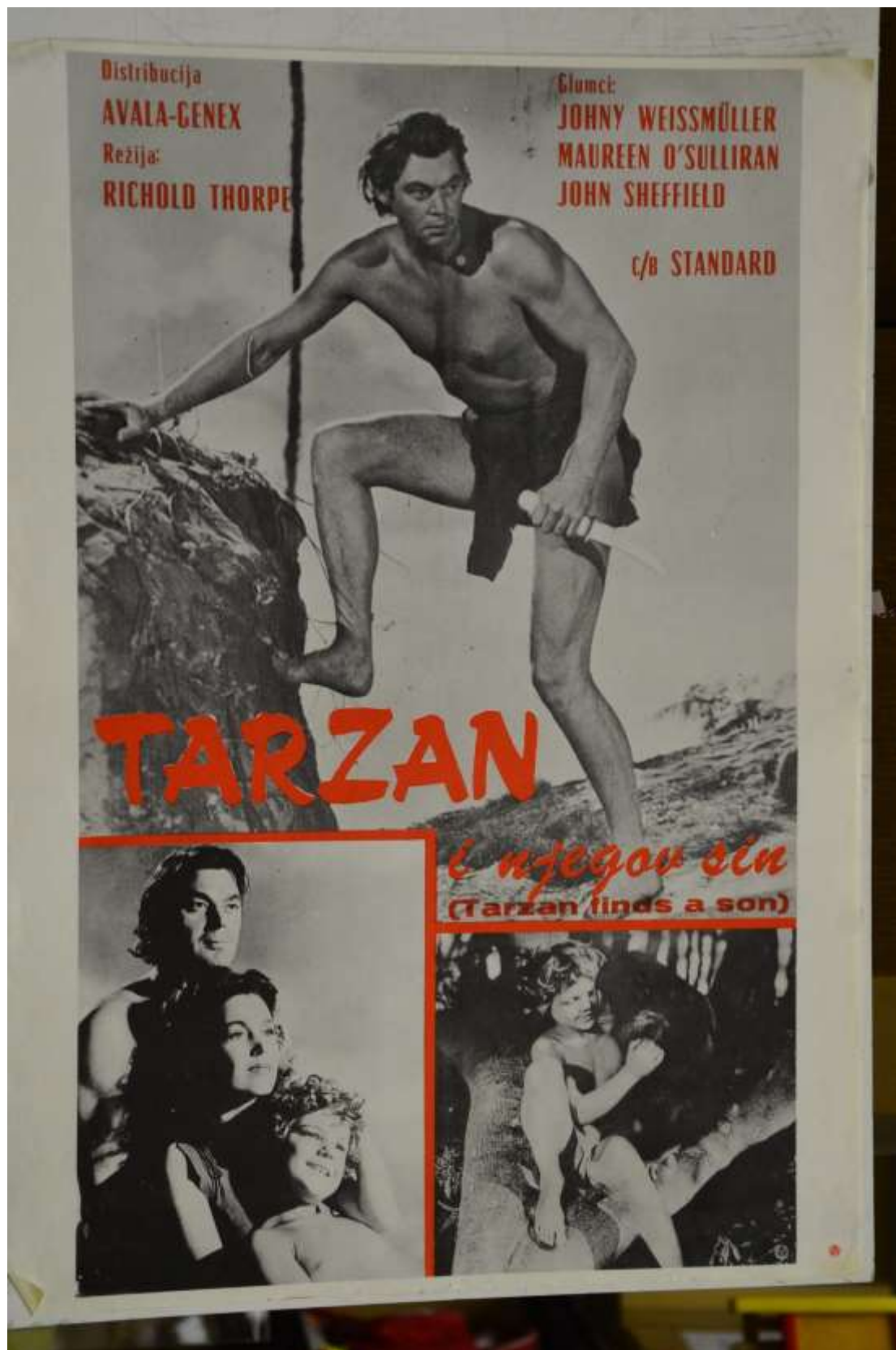
Imena avtorjev mnogo plakatov za TDF ali pa na splošno filmskih plakatov se do danes niso ohranila. A vseeno so omembe vredni, saj nosijo kakšno zanimivo sporočilo ali pa gledalca s prikazom dogodka ali glavnih oseb obveščajo o pomembnem delu vsebine filma. Pogosto filmsko zgodbo prikažejo v obliki vizualnih simbolov, ki jih gledalec poveže pozneje, ko si film ogleda in ko mu plakat naenkrat razkrije svoje bistvo. Med slikovnimi primeri so tudi takšni, ki so zanimivi tudi zaradi svoje starosti in pristopa k seznanjanju ljudi o vsebinah.

Prvi plakat je iz leta 1951, z njim je Kinopodjetje Celje vabilo na otvoritveno predstavo letnega filma. Je preprost, nima posebnega slikovnega gradiva in sporoča le osnovne informacije. Pozornost poskuša vzbujati s poševnim tiskom in pisavami različnih oblik in velikosti. Vsi plakati Kinopodjetja Celje so prvo desetletje po vojni ustvarjeni podobno.

Drugi plakat je za prvi slovenski celovečerni film Na svoji zemlji. Oblikovan je v slogu socialističnega realizma, ki ga je jugoslovanska oblast poskušala uvesti po sovjetskem vzoru. Izrisani so dogodki iz filma, ki prikazujejo malega človeka in partizane. V oči bode krvavo rdeč naslov.

Tretji plakat je za ameriški film Tarzan, ki je bil sicer posnet leta 1939. Oblikovan je preprosto, s tremi fotografijami privlačnih prizorov iz filma. Na tem in na nekaterih prihodnjih plakatih lahko opazimo, da so bili prevodi naslovov kar v srbohrvaščini.

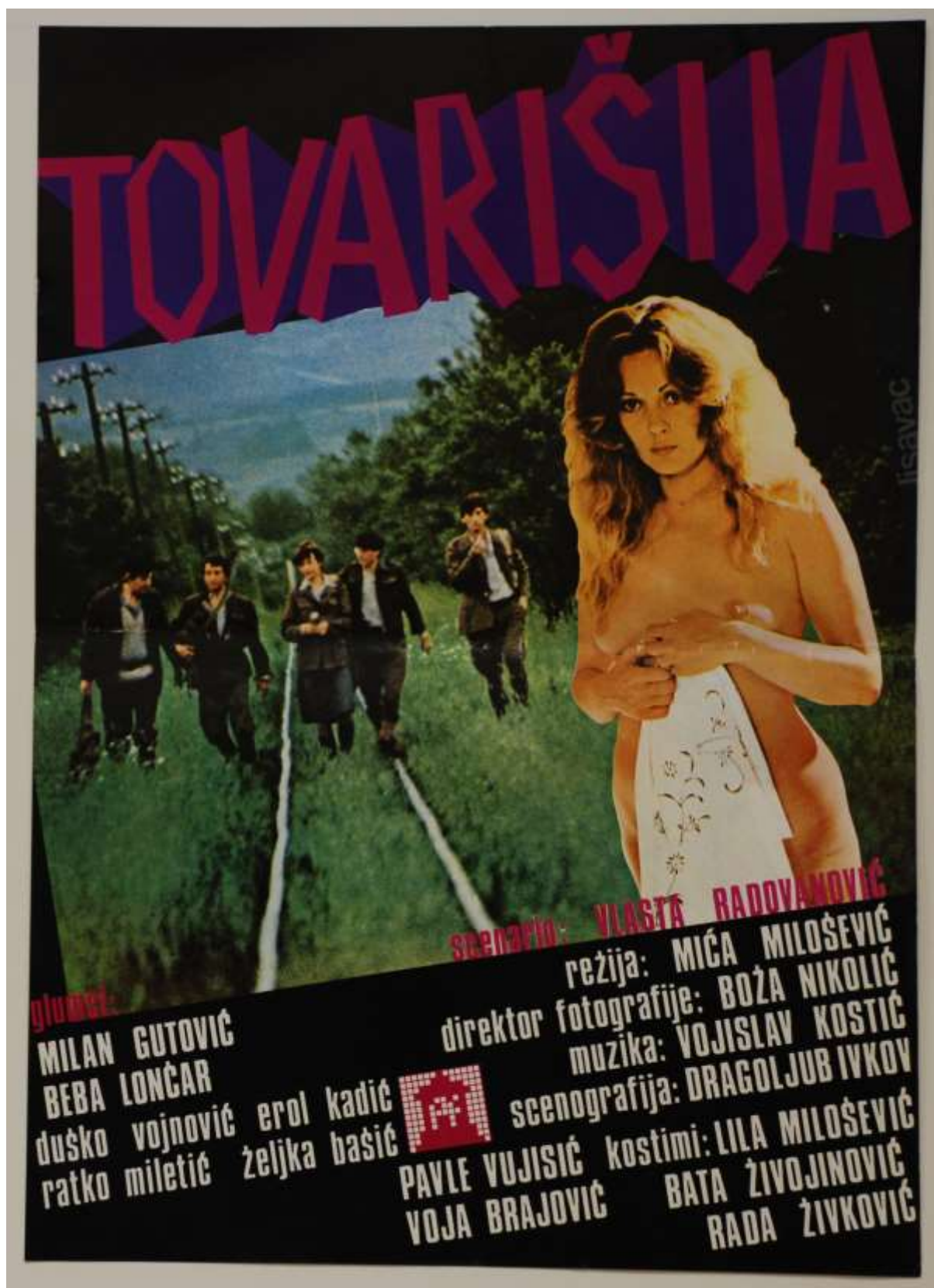
Primera plakatov filmov za otroke iz petdesetih let – Disneyjeva Bela divjina ter Tom in Jerry.

Dva plakata za tedaj zelo priljubljene vesterne iz 60-ih in 70-ih. Kot vesterni niso bili preveč umetniški filmi, tako so tudi oblikovani plakati zanje. Oboroženi moški s klobuki in konji.

Plakat za Hitchcockove Ptiče iz leta 1963. Kontrast v primerjavi z vesterni je očiten. Plakat je dobro oblikovan in poudarja vseprisotnost ptičev, ki so glavna tema filma. Izraz strahu na obrazu ženske, ki ga je pokrila ptičja senca, dela plakat še zanimivejši.

Plakat za jugoslovanski film Tovarišija združuje tri elemente, v ospredju je to erotika, ki prav gotovo pritegne pozornost, perspektivistični pogled v daljavo in skupina mladih ljudi, ki hodi po železnici.

Plakat za jugoslovanski film iz leta 1982 že kaže sodobnejše smernice oblikovanja. Igra na karto humorja, ki se izkaže za inovativno rešitev, ker gre sicer za partizanski film.

Plakat za Magnificov sodobni slovenski film z naslovom Stereotip prikazuje preplet starega in novega. Vpadljivo oblečeni Magnifico stoji sredi slikarskega ateljeja, kjer slikar sicer oblečeni model slika kot akt. Zopet je opazen erotični detajl. Nenavadna postavitve in gesta glavnega igralca vzbujata pozornost.

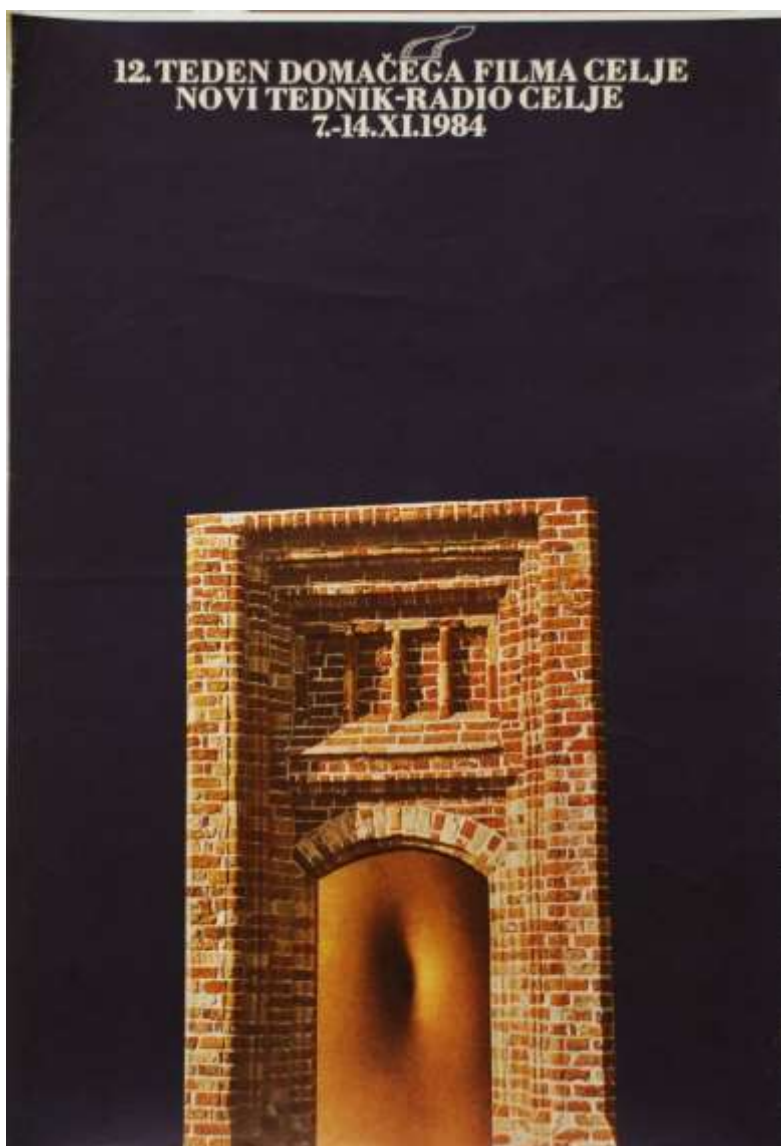

Pregled plakatov zaključujem s plakatom za film 007. Sodobni plakati ameriških filmov so navadno le fotografije »lepih« glavnih igralcev z napisom. Podoba obraza igralca verjetno še nikoli ni predstavljala tako močne ikone kot danes, nič drugače ni pri tem plakatu. Polovico plakata zavzema torzo lepo oblečenega agenta v spremstvu lepotic, ozadje pa dopolnjujejo še motor, letalo in dirkalni avto v akciji.

4.4.2 PRIMERI PLAKATOV ZA TEDEN DOMAČEGA FILMA

Filmski plakat se je na Slovenskem razvijal od preprostih pamfletov in do pravih sodobnih plakatov različnih grafičnih oblikovalcev. Med zadnje lahko štejemo tudi ustvarjalce, ki izvirajo s celjskega območja: Staneta Jagodiča, Jožeta Domjana in Radovana Jenka.

Spodnji plakati so opozarjali na prireditev z imenom Teden domačega filma. Sicer pa je bilo takrat obiskovanje filmskih predstav nekaj zelo običajnega in zanimanje za film je v času TDF le še naraslo. Sčasoma se je prireditev pod drugim imenom preselila drugam. Toda plakati, ki so ljudi seznanjali z dogodkom, so še ostali v arhivih in zbirkah. Bili so inovativni in vsem so »padli v oči«, pritegnili so pozornost.

Plakat je delo Staneta Jagodiča. Interpretiramo ga lahko kot kontrast med grobstvo starega opečnatega okna in nežne ženske kože, ki se skriva za njim. Kot so tudi filmi lahko grobi ali nežni. Vsekakor gre za enega boljših in bolj znanih plakatov za TDF.

14. teden domačega filma

Celje 4.11. do 11.11. 1986

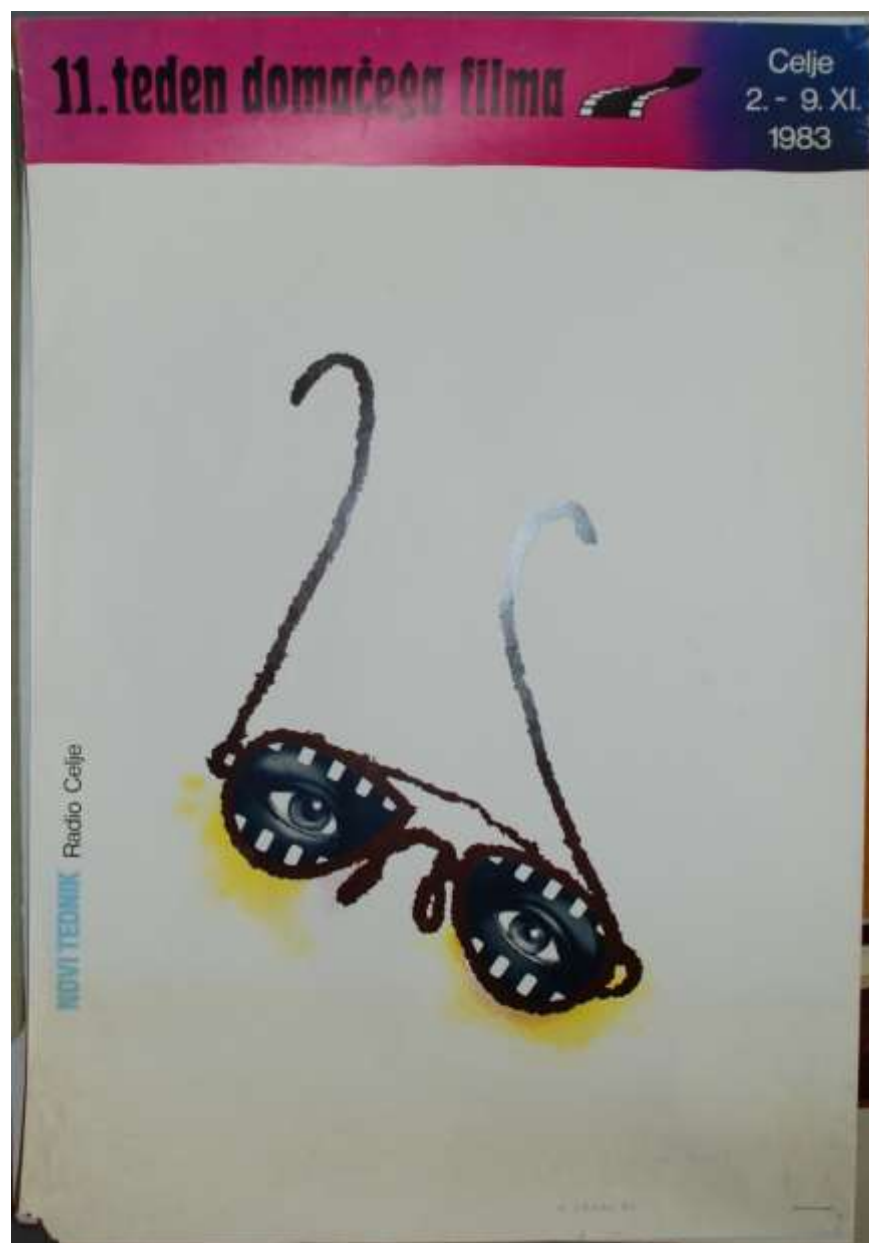
Včasih za dober plakat zadostuje dobra fotografija. Sprevod nosi Charlieja Chaplina – ikono filma, ki pa je še kako živ. V ozadju kolone je tudi moja mentorica. Avtorja fotografije mi ni uspelo izbrskati.

Osemdeseta leta so čas, ko se je Jugoslaviji začel iztekati rok uporabe, čas kritičnih plakatov NSK in drugih. Morda je zrno te kritike moč razumeti tudi na tem plakatu. Jugoslavija je kravata, zavezana okrog nikogaršnjega vratu, ozadje pa je črno. A vendar se zastava na enem koncu konča s filmskim trakom, ker v tej državi vseeno znajo delati dobre filme.

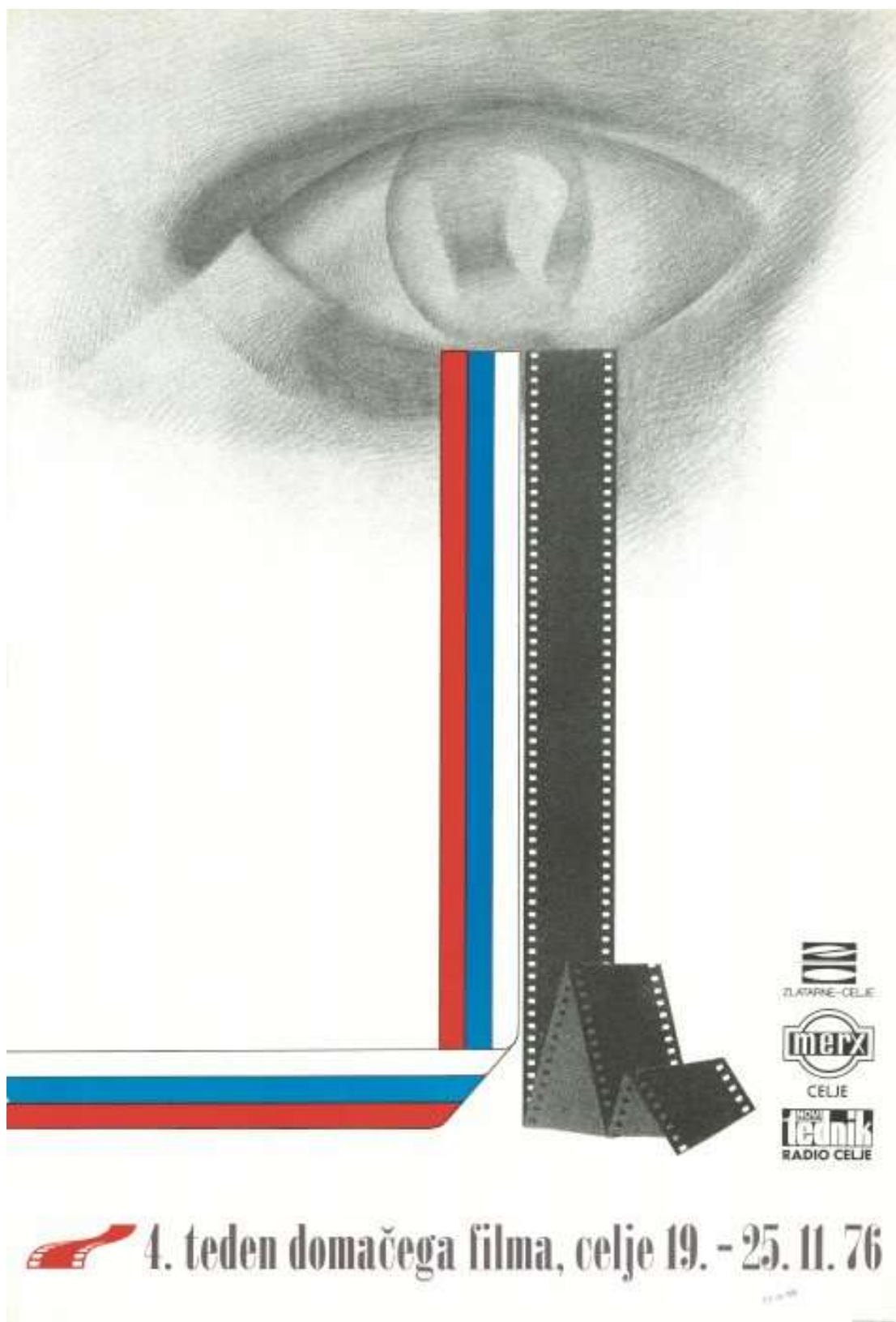
Še ena zanimiva rešitev, ki prikazuje film kot škatlo vžigalic. Moč ognja je znana, kaj pa moč filma? Plakat je delo Staneta Jagodiča.

Plakat Radovana Jenka prikazuje radovedne oči, zatopljene v film.

Tudi plakat Jožeta Domjana prikazuje oči.

Zadnji plakat prikazuje v nebo vzpenjajoča se film in državni simbol, ki prihajata do gledalca.

4.5 KINO NA I. GIMNAZIJI V CELJU

Tudi I. gimnazija v Celju, včasih edina celjska gimnazija, je že od nekdaj povezana s kinom. Že v starih letopisih izpred druge svetovne vojne beremo, da so dijake vsaj enkrat letno peljali v kino. Po drugi svetovni vojni je imela gimnazija celo svoj lastni projektor, s katerim je prirejala svoje kinopredstave.¹²⁵

Film danes ne domuje le v kinematografih, temveč tudi na I. gimnaziji v Celju. Pogovarjal sem se z gospodom Brankom Bezgovškom, ki že dvajset let vodi foto-video krožek in bdi nad ustvarjanjem takšnih in drugačnih filmov. Poudaril je, da je pomen ustvarjanja filmov in drugih videovsebin v dijaških letih v razvoju in izživetju svojih talentov. Nekdo je dober v pisanju in se preizkusi z ustvarjanjem scenarija, drugi sodelujejo kot igralci, tretji s tehnične plati in tako dalje. Te izkušnje so dragocene za odločanje pri nadaljnji študijski in poklicni poti. Glede vključevanja ustvarjanja filmov v pouk je dejal, da si ministrstvo že vrsto let prizadeva, da bi se delali izobraževalni filmi, vendar ideja ne zaživi, saj si dijaki bolj kot omejenih strokovnih tem želijo tega, na kar včasih šola pozabi, na svobodno ustvarjanje. Zanimanja dijakov tako za tehnično kot umetniško plat filma je vedno dovolj, včasih se pojavljajo težave, kako uskladiti šolske obveznosti in tovrstne dejavnosti. Smo šola, v kateri se skoraj vsak dan zgodi kak dogodek, ki se pogosto snema, zato je dela vedno dovolj. Glede ustvarjanja filma s tehniške plati se vsak projekt začne s pripravo opreme, ki se jo morajo dijaki naučiti čim bolj uporabljati, sledita snemanje na terenu in montaža. Od leta 2015 na gimnaziji deluje tudi Kajuh TV. Navadno se vsak mesec izberejo in posnamejo najpomembnejši šolski dogodki v obliki televizijskih novic, ki jih potem določeno uro predvajajo v vseh razredih. Gre za zelo inovativen projekt, ki je povezal šolske novinarje, tehnike in voditelje, dijaki pa se popestritve pouka vedno razveselijo.¹²⁶

Slika 53: Člani ekipe foto-video krožka so nepogrešljiv del vsake kulturne prireditve (Foto: Branko Bezgovšek)

¹²⁵ Npr. glej *Celjski tednik*, 20. januar 1961.

¹²⁶ Pogovor z Brankom Bezgovškom (1. 3. 2017).

Na šoli se vsakih nekaj let posname daljši film, leta 2012 je nastal film z naslovom *Razbiti spomini*. Šlo je za film z ljubezensko tematiko, v njem pa so poleg dijakov zaigrali tudi znani slovenski gledališki igralci, kot so Brane Završan, Lučka Počkaj in Barbara Vidovič. Film je bil zelo uspešen, saj je bil uvrščen na tretje mesto na Festivalu slovenskega filma v Portorožu in je tako za las zgrešil nagrado vesna.¹²⁷

Slika 54: Utrinek s premiere gimnazijskega filma v kinu Metropol (Vir: MNZC)

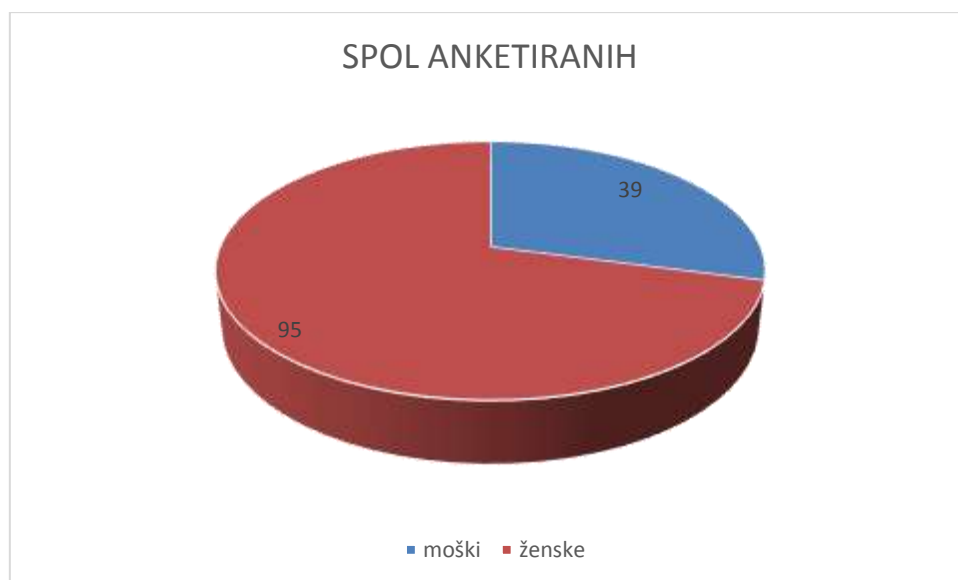
Film spet pripravljajo letos, njegovo pripravo vodijo štirje dijaki iz različnih letnikov. Pogovarjal sem se z dvema izmed njih, z Miho Mohorčičem in Katjo Grobelnik, oba sta dijaka klasične gimnazije. Povprašal sem ju o tem, kako je potekalo delo do zdaj, izdala sta mi tudi nekaj podrobnosti o zgodbi. Začelo se je tako, da so se dijaki, ki jih zanima film, začeli dobivati v okviru filmskega krožka. Na poziv mentorice, profesorice Nataše Peunik, so si začeli izmenjevati ideje. Sledilo je postopno pisanje scenarija po scenah, kar je trajalo od decembra 2016 do februarja 2017. Februarja so izvedli avdicijo za igralce v dveh krogih, zdaj pa se pripravljajo na začetek snemanja. V času našega pogovora je naslov filma še skrivnost. Zgodba govori o posebnem fantu Lanu, ki je slabo vključen v družbo. Ves čas mu je za petami tolpa fantov, ki ga pretepa, ker ima neporavnane račune z njegovim očetom, ki pa je v komuni na jugu Italije. Njegova mama se ne znajde najbolje pri vzgoji in je prav tako zmedena, njena zanimiva lastnost je, da se občasno pogovori kar s pomarančami. V Lanovem življenju pride trenutek, »klik« v glavi, ko se odloči storiti nekaj dobrega. Postane prostovoljec, pomaga invalidom in bolnikom v bolnišnici. Njegovo življenje se obrača na bolje, vanj se zagleda lepo in priljubljeno dekle Živa, ki ga povabi ven, postopoma se zblížata. A Lan Živi ne prizna svojih težav s tolpo, zato ga zasleduje in to vidi na lastne oči. Lan Žive ne opazi, opazi pa jo tolpa, zato začnejo nadlegovati še njo. Zgodba se preobrne, ko Lan v bolnici pomaga težko bolni babici enega izmed tistih, ki ga pretepajo. Ko pride vnuk obiskat babico in opazi Lana, želi pobegniti, vendar ga Lan ustavi. Nekdanji nasilnež mu nameni iskren »hvala« in odide. Ko Lan tisti dan konča delo v bolnišnici, ga tolpa zopet pričaka pred bolnišnico, vendar se tokrat fant, čigar babici je pomagal, postavi na Lanovo stran. To pripelje do tega, da se tolpa stepe med sabo, Lan pa pobegne. Pozneje se Lan sreča s tem fantom, oblečen je v črno, ker mu je umrla babica. Pride tudi Živa, ki je najprej razburjena, saj prepozna pretepača, a jo Lan pomiri. Film se konča s posnetkom sprehoda para po Celju, konec pa je še odprt. Režiserja sta poudarila, da je vrednost izdelave filma v gimnaziji v tem, da si lahko naberejo izkušnje, Katja namreč razmišlja o študiju filmske režije na AGRFT. V isti sapi se zahvalita šoli in ravnatelju, da je finančno omogočil izvedbo tega projekta, ki je na dobri poti, da bo iz njega nastal kakovosten izdelek.¹²⁸

¹²⁷ <http://www.film-center.si/sl/film-v-sloveniji/filmi/3539/razbiti-spomini/> (20. 2. 2017).

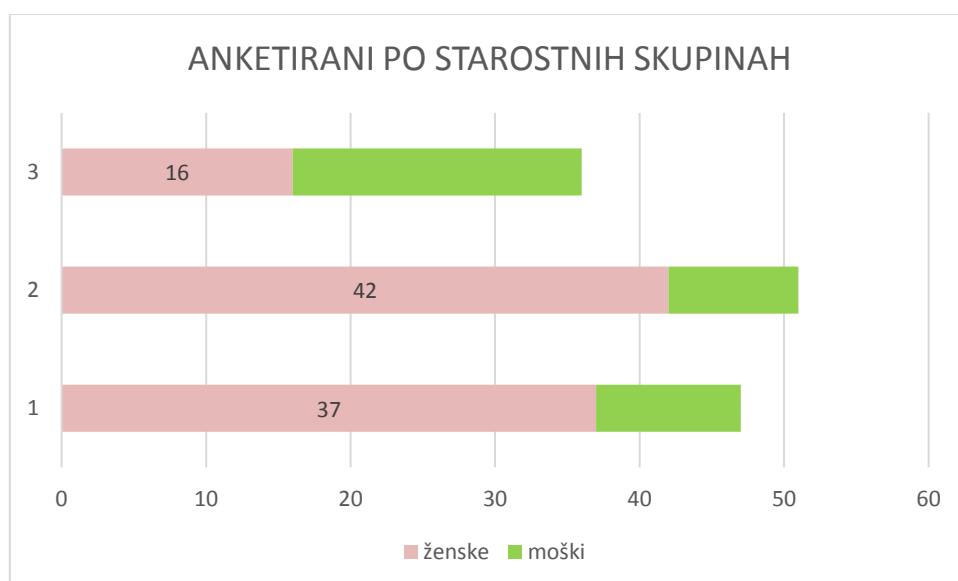
¹²⁸ Pogovor z Miho Mohorčičem in Katjo Grobelnik (2. 2. 2017).

V ANKETA

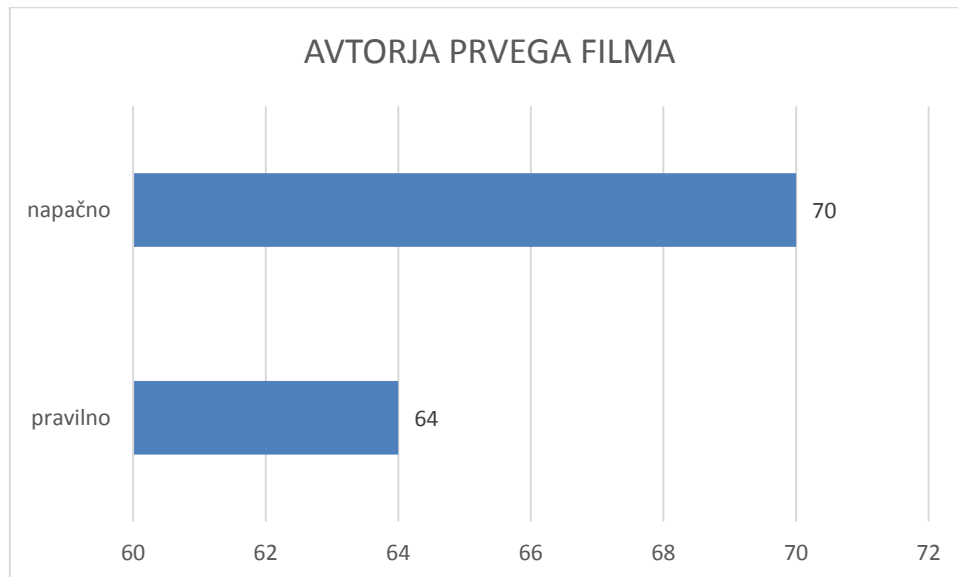
Na anketo je skupaj odgovarjalo 134 anketiranih, od tega 95 žensk in 39 moških, pomeni, da je delež žensk 70,9 %, delež moških pa 29,1 %.

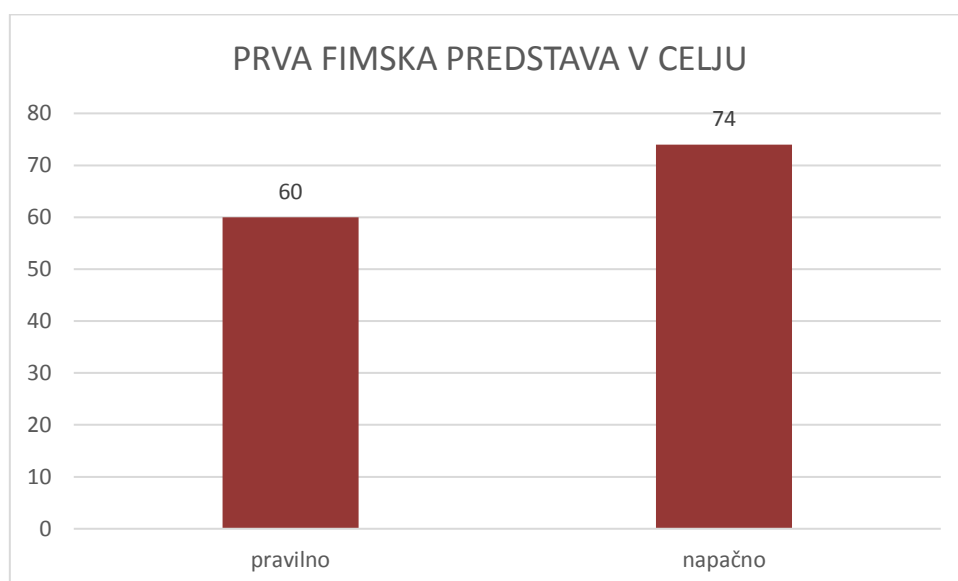
Če anketirane razporedimo po starostnih skupinah, ugotovimo, da je 35,1 % (47 anketiranih) starih manj kot 20 let, 38 % (51 anketiranih) je starih med 21 in 60 let, medtem ko je 26,9 % oziroma 36 anketiranih starih nad 61 let.

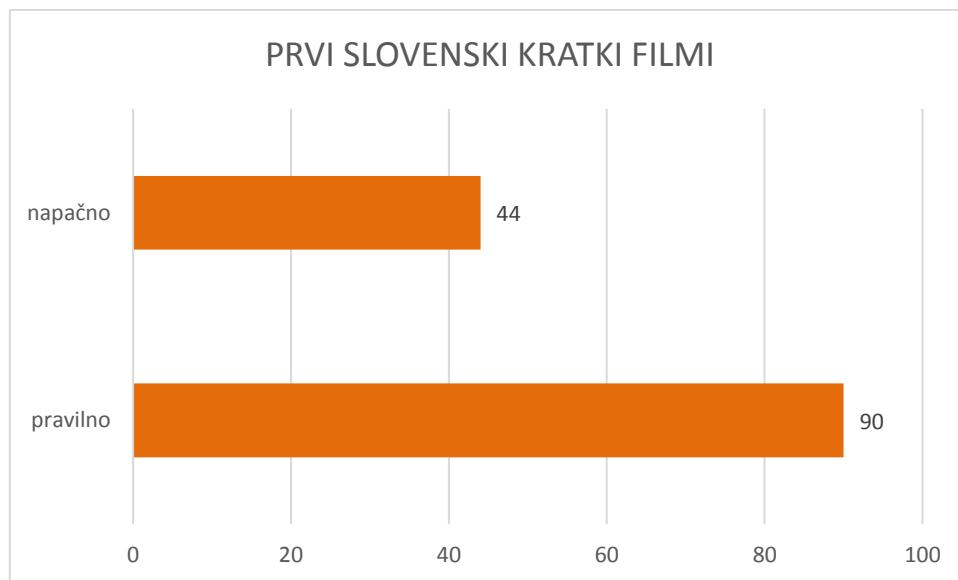
Anketirani so s pomočjo opisa iskali avtorja prvega javno predvajanega nemega filma v zgodovini človeštva, to sta brata Louis in Auguste Lumière. Od 134 anketiranih je pravilno odgovorilo 64 anketiranih (47,8 %), napačno pa 70 anketiranih (52,2 %). Glede na odgovore lahko sklepamo, da večina anketiranih ne pozna avtorja prvega nemega filma. *Hipoteza, da bo večina anketirancev vedela, da sta avtorja prvega filma brata Auguste in Louis Lumiere, je zavrjena.*

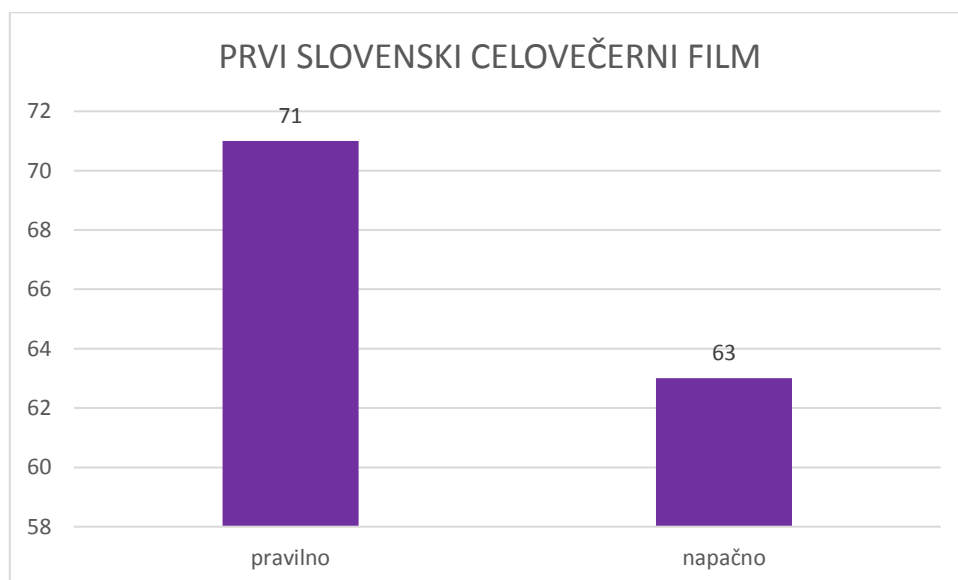
Anketirani so s pomočjo ponujenih odgovorov ugotavljali, kje je bila prva filmska predstava v Celju. Od 134 anketiranih jih je pravilno odgovorilo 60 (44,8 %), napačno pa 74 (55,2 %). *Hipoteza, da večina anketiranih ne bo vedela, da je bil prvi film v knežjem mestu predvajan v nekdanjem hotelu Pri belem volu, je potrjena.*

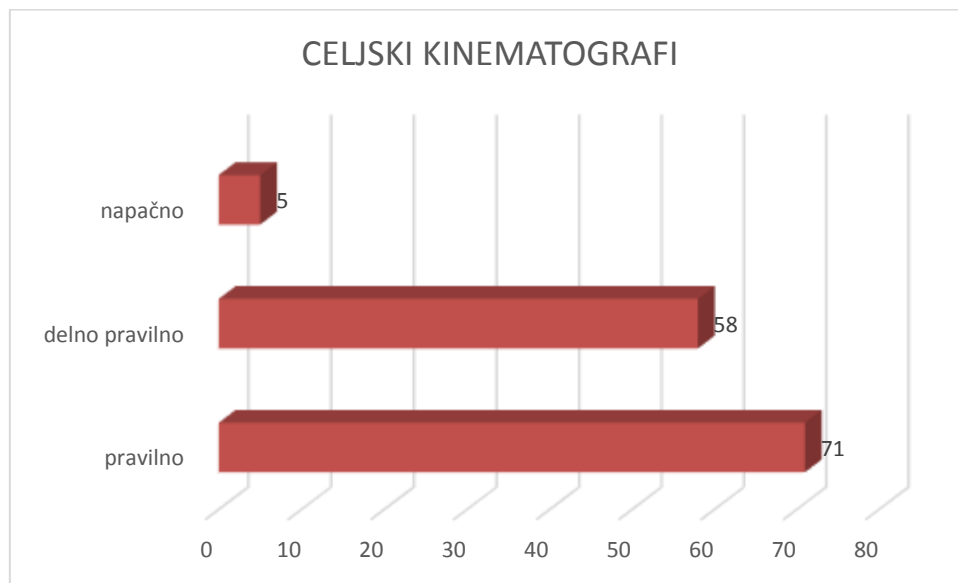
Anketirani so s pomočjo ponujenih odgovorov ugotavljali, kdo je bil avtor prvih slovenskih kratkih filmov. Pravilni odgovor je Karol Grossman. Od 134 anketiranih jih je pravilno odgovorilo 90 (67,2 %), napačno pa 44 (32,8 %). *Hipoteza, da bo večina anketirancev vedela, da je avtor prvih slovenskih kratkih filmov Karol Grossman, je potrjena.*

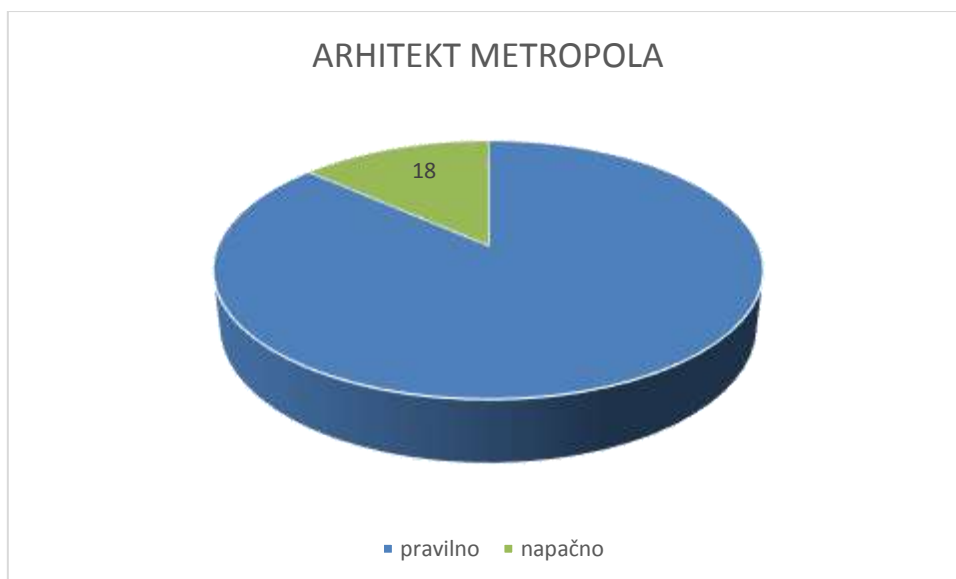
Anketirani so odgovarjali na vprašanje, kako se imenuje prvi slovenski nemi celovečerni film. S pomočjo letnice so dobili namig, vendar niso poznali naslova filma. Od 134 anketiranih jih je pravilno odgovorilo 71 (53 %), napačno pa 63 (47 %). *Hipoteza, da večina anketiranih ne bo poznala naslova prvega slovenskega nemega filma, je zavrnjena.*

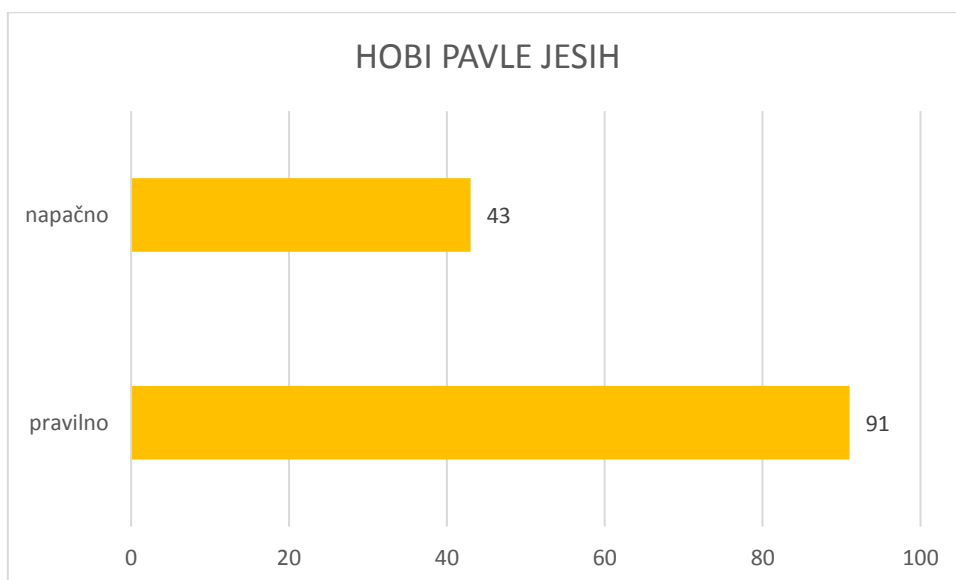
Anketirani so odgovarjali na vprašanje, kako so se imenovali nekdanji trije celjski kinematografi. Od 134 anketiranih jih je pravilno odgovorilo 71 (53 %), delno pravilno 58 (43,3 %), napačno pa 5 (3,7 %). Ker je dva ali več celjskih kinematografov poznala velika večina anketiranih, skupaj kar 129, je *hipoteza, da bo večina anketiranih znala naštetati vsaj dva celjska kinematografa, potrjena*.

Anketirani so odgovarjali na vprašanje, kdo je arhitekt stavbe, v kateri je kino Metropol. Od 134 anketiranih jih je pravilno odgovorilo 116 (86,7 %), delno pravilno 18 (13,3 %). Arhitekt Jože Plečnik velja za najbolj znanega slovenskega arhitekta, zato ga tudi anketirani dobro poznajo. *Hipoteza, da bo večina anketiranih prepoznala arhitekta stavbe, v kateri deluje Mestni kino Metropol, je potrjena*.

Anketirani so s pomočjo ponujenih odgovorov ugotavljali, kaj je bil hobi Pavle Jesih. Pavla Jesih se je uveljavila kot ena bolj znanih slovenskih alpinistk, saj so o njej posneli celo film. Od 134 anketiranih jih je pravilno odgovorilo 91 (67,9 %), napačno pa 43 (32,1 %). *Hipoteza, da bo večina anketirancev vedela, da je bila Pavla Jesih tudi uspešna alpinistka, je potrjena.*

VI PRILOGE IN ZANIMIVOSTI

Med raziskovanjem sem naletel na gradiva, ki jih nisem mogel vključiti v glavna poglavja raziskovalne naloge, a so se mi vseeno zdeli zanimiva za dodatek, zato jih tukaj navajam med prilogami.

I. PRILOGA: PODJETJE ZA IZDELAVO KINOPROJEKTORJEV »KLEKO«

V nalogi sem se tehnične plati kinematografov le površno dotaknil, vendar brez tehnike kina ni. Tudi v Laškem je delovalo podjetje, ki je razvijalo in izdelovalo kinematografe ter dobavljalo rezervne dele zanj. Pogovarjal sem se z Markom Radosavljevičem, čigar ded je bil lastnik tega podjetja. Povedal mi je naslednje:

»Leta 1937 sta Miroslav Kopač in Rudolf Klepej ustanovila strojno podjetje „KLEKO“. Klepej je imel nekaj strojev, Kopač pa je najel posojilo, da so lahko kupili še najpotrebnejše orodje in stroje.

Podjetje je bilo med drugim specializirano za izdelavo projektorjev, skioptičnih naprav, rezervnih delov, adapterjev, pomožnih tehničnih naprav za reparature, predelave, izboljšave in modernizacijo vseh vrst kinopostrojenj.

Mirko Kopač (17. 7. 1911–8. 1. 1988) je konstruktor previjalke za film, ki je na reklamnem letaku. Bil je tudi eden prvih kinooperaterjev v Laškem. Družino Kopač so 28. junija 1941 izselili v Srbijo, v delavnico pa so nemški okupatorji postavili nekega mojstra. Po vojni je bila delavnica uničena in okradena, zato sta podjetje lastnika Klepej in Kopač zaprla.«

PATENTNI PATENTNE
»KLEKO«
PREMOTAČI PREVIALKE

IDEAL SAVREMENOG RODDNEGA KINEMATOGRAFA
 za koture do 1800 m filma na ručni ali električni pogon
 odmetač sa osovinskom kočnica odvijlač z osovno zavrti!

NOVOST ZA FILMSKE PREVIALKE

1 - ohišja in ročica
 2 - ručica i ručica iz kovnega jehla iz kovnog čelika (nealuminijev)
 3 - bronasta letišča sronski ležaji
 4 - vlačni kljuni - (lekljeni) - (čalični) - vučni

CENA GARNITURE DIN

4 - prenos: vlačno rezkana spiralno gladani jeklena zobata kolasa. čalični zupčanići
 5 - zavorni vzvod središnje potogje kočnice središnje osovinske kočnice odvijlač odmotča

NAJMODERNEJSE NAJMODERNIJI

5 KLEKO previalkami se film previja brez ropotanja - sigurno - brez poškoda - elegantno!

ZAHTEVAJTE PONUDBE! TRAJITE PONUDE!

V moderan kinematograf - najmoderneje najmoderniji »KLEKO« previalke i premotači!

KINEMATOGRAFE!

STROJNO PODJETJE KLEPEJ & KOPAČ
 KINOTEHNIKA
 LAŠKO - Dravska banovina

Specializirano podjetje za izdelavo projektorjev, skioptičnih naprav, rezervnih delov, adapterjev, pomožnih tehničnih naprav; za reparature, naprave, rezervnih delov, adapterjev, pomožnih tehničnih naprav; za reparature, predelave, izboljšave in modernizacijo vseh kina postrojenj, prv. a. poboljšavu i modernizacijo vseh kina postroja.

VODILNO POD VODILNO POD

JE KINOTEHNIČNIH IZDELKOV V JUGOSLAVIJI
ČE KINOTEHNIČNIH PROIZVODA U JUGOSLAVIJI!

II. PRILOGA: ANKETNI VPRAŠALNIK

ANKETNI VPRAŠALNIK

Pozdravljeni! Že vnaprej se vam zahvaljujem, ker si boste vzeli čas in sodelovali v anketi, v kateri preverjam znanje anketirancev o zgodovini kina na splošno in v Celju. Anketa je anonimna in je del moje letošnje raziskovalne naloge, s katero želim raziskati zgodovino kina v knežjem mestu. Avtor sem Urh Ferlež, mentorja pa sta Vesna Milojevič, profesorica umetnostne zgodovine, in Marko Moškotevc, profesor zgodovine. Prosim, da na vprašanja odgovarjate resno, saj bo le tako anketa dala objektivne rezultate.

SPOL (obkrožite): M Ž

STAROST:

1. Dne 28. decembra 1895 je bila v pariški kavarni *Grand Café* prva javna predstava kratkega nemega filma v zgodovini človeštva. Kdo sta bila avtorja filma? Napišite na črto. _____
2. Že leta 1896 je prišel tudi na slovenska tla, novembra je bila prva predstava tudi v Celju. Obkrožite, kje se je odvila:
a) V hotelu Pri belem volu
b) V mestnem gledališču
c) V dvorani Celjskega doma (tedaj Nemške hiše)
3. Leta 1905 so bili v Ljutomeru posneti prvi trije kratki slovenski filmi. Kdo jih je posnel?
a) František Čap b) France Štiglic c) Karol Grossman
4. Leta 1931 je bila v Ljubljani premiera prvega slovenskega nemega celovečernega filma, njegov naslov je bil _____.
5. V drugi polovici 20. stoletja so v starem mestnem jedru Celja delovali trije kinematografi, danes deluje le še eden. Naštejte njihova imena.

6. Mestni kino, ki deluje še danes, ima svoje prostore v stavbi na sliki. Kdo je njen arhitekt?

7. Lastnica dveh celjskih kinematografov pred drugo svetovno vojno je bila Pavla Jesih, ena največjih slovenskih podjetnic. Kaj je bila poleg filma njena velika strast?
a) slaščičarstvo b) učenje francoskega jezika c) alpinizem

Hvala za
sodelovanje!

III. PRILOGA O POIMENOVANJU KINA METROPOL

V *Celjskem tedniku* z dne 27. 1. 1956 beremo pismo bralca, ki mu ime kina Metropol ni ugajalo.

PISMO UREDNIŠTVU

ZAKAJ KINO »METROPOL«?

Ko sem zvedel za preureditev dvorane Ljudskega odra v novo veliko kinodvorano, sem bil vesel. Motilo pa me je samo eno — namreč ime, ki naj ga ta nov kinematograf nosi. Vsem Celjanom bo znano, da je med okupacijo bila tam kino dvorana z imenom »Metropol«. Isto ime mu nameravajo dati tudi sedaj. Baje so tu neki ekonomski razlogi, češ da imajo za tako ime še star neonski napis in da ne bo treba kupiti novega.

Moje mišljenje je, da bi se kljub temu lahko izognili imenu, znanemu iz okupacije. Celje ima že itak kino s tujim imenom »Union«. Čemu tedaj dati še drugega in celo proslulega.

Zakaj ne bi nov kino nosil sodobnejše ime, kot jih imajo kino podjetja v drugih mestih »Komuna« (v Ljubljani), »Partizan« (v Mariboru) itd. Kaj ni mogoče najti tudi v Celju in okolici primerne imena, ki bi hkrati spominjalo na kak pomemben dogodek, kraj ali ime iz narodnoosvobodilne borbe? Mogoče »Dobrovlje«, »Svoboda«, »Partizan«? Morda tudi nekaj še sodobnejšega. Preden se odločijo merodajni za omenjeno neprimerno imenovanje, naj dobro premislijo in dajo novemu kinematografu kot javni ustanovi tudi novo, sodobno, našemu času primerno ime.

Major Starović Vaso

IV. PRILOGA NEKAJ ZANIMIVIH ČASOPISNIH IZREZKOV

Izbral sem tudi nekaj zanimivih časopisnih izrezkov, na primer oglas za bombone Kiki, povezan s kinom iz časopisa *Nova doba* z dne 25. septembra 1936, detajl iz članka o Ferdu Čeplaku, ki je imel v lasti Mestni kino, prav tako iz *Nove dobe* z dne 4. julija 1932. Spored kina Metropol, ko so predvajali Chaplinove *Moderne čase* in film Stanlia in Olia iz istega časopisa z dne 23. oktobra 1936. Spodaj je še fotografija stare kinovstopnice.

Velik vzrok krize kinematografatov v Sloveniji je tudi lepa okolica, ki vabi ljudi na izlete, izredno razviti sport in pa številni vinotoči pod vejo v okolici mest.

Kino METROPOL Celje prinaša:

Oktobra Najnovejši tednik!

9. Moderni časi

10. Ta film predstavlja človeka, ki je postal žrtev demona stroja... Kljub resnosti sižeja pa spremljajo film sami komični zapletljaji. V glavni vlogi **Charlie Chaplin**

Oktobra Najnovejši tednik!

13. Medeni tedni

14. (Flitterwochen)

15. Film vesele ljubezni in še veselejših prepиров. Komične situacije — odlična režija! Ves kino pod dojmom žgočega humorja, ki prehaja s platna med občinstvo. V glavni vlogi ženska Chaplin: **A n n y O n d r a**

Smeh - Smeh - Smeh Smeh - Smeh - Smeh

Matineje: **„Cigansko dekle“** v glavnih vlogah Stanlio in Olia

Predstave: V soboto ob 16.
V nedeljo ob 10:30 in 14.

Vsi prostori Din 3.—

Kino podjetje Celje

KINO VSTOPNICA 19

Vrsta 7 Št. sed.

Datum: 26

Kino podjetje Celje

KINO VSTOPNICA 20

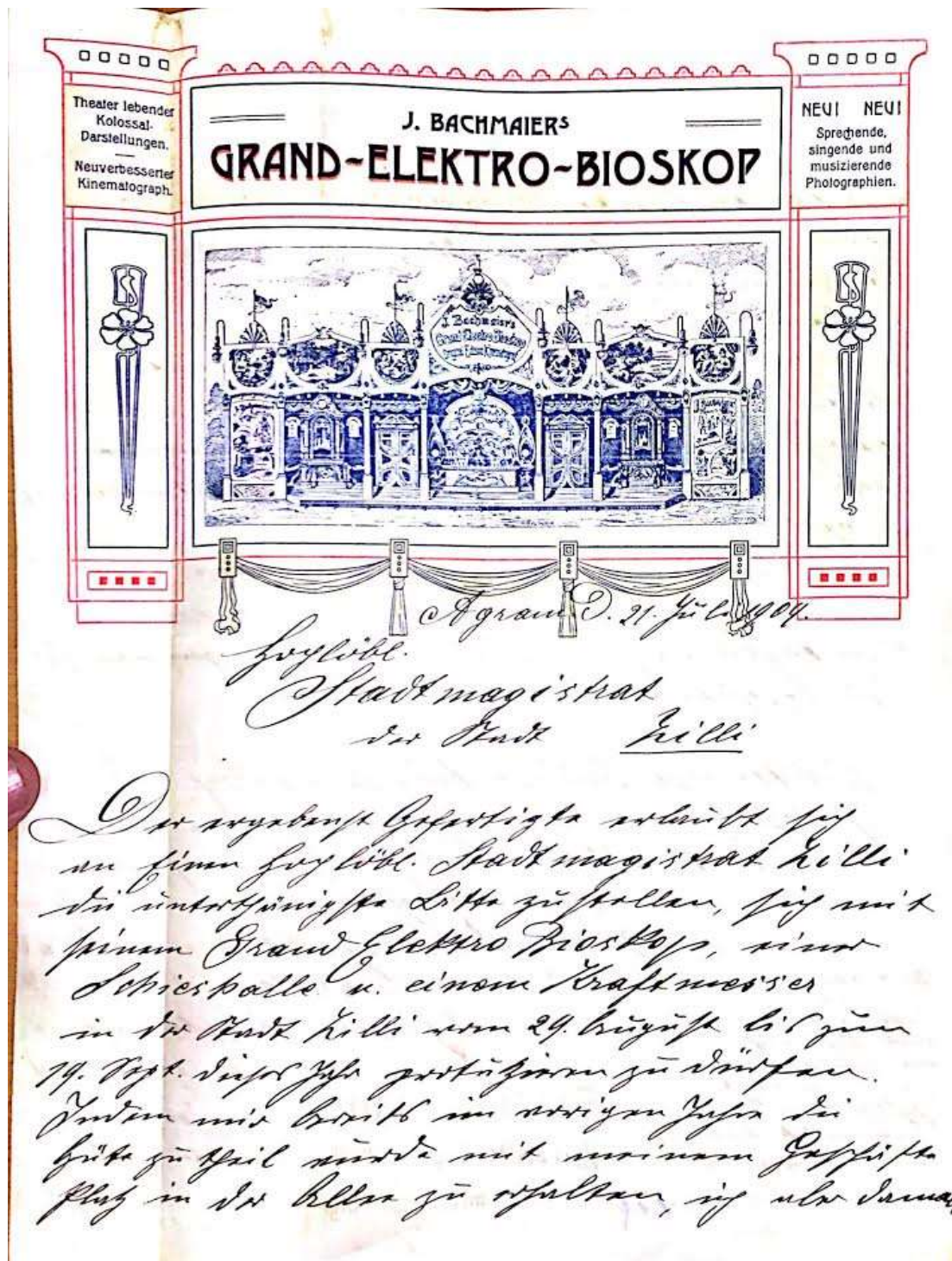
Vrsta 26 Št. sed. 4 20

Datum: 20

V. PRILOGA

DOPIS POTUJOČEGA KINEMATOGRAFA OBČINI CELJE (sprednja stran)

Potujoči kinematograf Grand elektro bioskop J. Bachmaiersa je leta 1909 pisal celjskemu magistratu, pisava je težko berljiva, razbral pa sem, da je podjetje pred Celjem gostovalo v Zagrebu. Dopis hrani Zgodovinski arhiv Celje v fondu Mestne občine Celje.

VII ZAKLJUČEK

Tako popotnik, prišel si do konca zgodbe celjskih kin, začel si pri osemsekundnih nemih scenah, končal pri ogromnem kinu z osmimi dvoranami. Verjetno sem pretežno dosegel svoj prvi namen, raziskati in zapisati zgodovino celjskega kina, trudil sem se, da bi to storil zanimivo in bi tako vsakomur omogočil, da postane obiskovalec kina v nekem drugem času, ko nas »kino«, tj. nenehno bombardiranje z gibljivimi podobami, še ni spremljal na vsakem koraku. S tem apeliram predvsem na mlado generacijo, ki ne sme pozabiti na zgodovino okolja, v katerem živi. *Historia magistra vitae*, veliko sem se je naučil, veliko me je naučila, vsakogar lahko kaj nauči, če ji le dovoli, da ga potegne v svoj nemirni vrtinec, v svoje kolesje, ki vsakomur daje, a nikomur ne prizanaša.

Osebnostno so se zame celjski kinematografi izkazali za še zanimivejše, kot sem pričakoval, na žalost mi čas ni dopuščal, da bi odgovoril na prav vsa vprašanja, ki so vzniknila med raziskovanjem. Možnosti za nadaljnje raziskovanje so torej široke in ostajajo za naprej. Filmskih plakatov sem se v nalogi le dotaknil, celjska knjižnica hrani obširno zbirko plakatov, iz katerih bi se dalo prav gotovo ugotoviti še marsikaj zanimivega. Drugo področje je tehnična plat kina, zanimivo bi bilo raziskovati, kakšna tehnika se je uporabljala v celjskih kinematografih čez čas, in jo primerjati s sočasno v drugih slovenskih, evropskih in ameriških kinematografih.

Prvi film je prišel v Celje že zelo zgodaj, leta 1895 je potujoči kinematograf gostoval v hotelu Pri belem volu. Obdobje do prve svetovne vojne je v znamenju obiskov različnih drugih potujočih kinematografov. Po prvi svetovni vojni je začel delovati prvi kino – kino Gaberje, kmalu ga je izpodrinil Mestni kino, poznejši kino Dom, kjer so Celjani leta 1930 gledali prvi zvočni film. V Celju sta se nato kmalu odprla še dva kinematografa, najprej kino Union v današnjem Celjskem domu, nato pa je Pavla Jesih odprla še kino Metropol v dvorani Ljudske posojilnice. Po drugi svetovni vojni so vsi trije kinematografi prešli pod upravo Kinopodjetja Celje, ki jih je upravljalo do leta 1996. V letih 1973 do 1989 je v Celju potekal festival Teden domačega filma, bil je velika in pomembna prireditev. Leta 2002 je bil zunaj mestnega jedra zgrajen veliki trgovski center Tuš, ki je imel tudi sodoben kino z več kinodvoranami, malo zatem je bil v bližini odprt še Kolosej, ki pa se ni obdržal dolgo. To obdobje je pomenilo krizo majhnih mestnih kinematografov, preživel jo je le kino Metropol, ki deluje še danes. Kinopredstave od samega začetka spremljajo plakati, ti pripovedujejo svoje zgodbe in so z oblikovskega vidika precej raznoliki. Filme radi izdelujejo tudi na moji šoli, I. gimnaziji v Celju, zato sem v nalogo vključil še nekaj dijaških mnenj – mnenj ustvarjalcev filmov.

V okviru raziskovalne naloge je bila izvedena tudi anketa, ki je med anketiranci preverjala znanje o zgodovini celjskih kinematografov, slovenski in svetovni zgodovini filma. Pred izvedbo ankete sem si postavil naslednje hipoteze:

1. *Večina anketirancev bo vedela, da sta avtorja prvega filma brata Auguste in Louis Lumière. (Zavrnjena.)*
2. *Večina anketirancev ne bo vedela, da je bil prvi film v knežjem mestu predvajan v nekdanjem hotelu Pri belem volu. (Potrjena.)*
3. *Večina anketirancev bo vedela, da je bil pionir slovenskega filma Karol Grossman. (Potrjena.)*

4. Večina anketirancev ne bo poznala naslova prvega slovenskega nemega celovečernega filma.
(Zavrnjena.)
5. Večina anketirancev bo znala naštetih vsaj dva celjska kinematografa.
(Potrjena.)
6. Večina anketirancev bo prepoznala arhitekta stavbe, v kateri deluje Mestni kino Metropol.
(Potrjena.)
7. Večina anketirancev bo vedela, da je bila Pavla Jesih tudi uspešna alpinistka.
(Potrjena.)

Kino Dom in njegov dokončni konec.

Ko sem nekoč obiskal mestece svoje mladosti, sem po isti ulici kot nekoč poiskal pot do Kina dom. Okna so bila razbita, hiša izpraznjena. S strehe so že odstranili strešnike. Kino dom so pripravljali na rušenje. Poskušal sem priti v stavbo, da bi si še enkrat ogledal dvorano. Nisem mogel. Vsi dohodi so bili zabiti z deskami. Zaradi narkomanov, mi je rekla trafikantka v bližnji trafiki.

Ob zidu, na katerem so nekoč visele vitrine s plakati in fotografijami filmskih predstav, je stal velik smetiščni kontejner. Do vrha je bil poln smeti. Zagledal sem strgane plakate, ki so nekoč viseli v čakalnici kinodvorane. Pobrskal sem med smetmi. Našel sem fotografijo ... Bila je rumenkasta fotografija iz neke stare gledališke predstave. Moški s puško grozi mlademu dekletu. Dekle kleči in v mili prošnji vije roke nad obrazom. Moški ima velike umetne brke in namrščen obraz. Dekletov obraz je spačen v bolečini ... Vse je pretirano, patetično ... Davna fotografija iz neke davne in pozabljene gledališke predstave. Stopil sem na prste in poskušal še globlje seči v kontejner. Videl sem, da je med smetmi še več fotografij gledaliških predstav in še veliko starih filmskih plakatov. Sklenil sem, da bom šel po avto, ga parkiral pred kontejnerjem in rešil gledališke fotografije in filmske plakate ... Rešil bom Kino dom pred izginotjem, pred popolno pozabo ... Šel sem po avto. Ko sem se vrnil, kontejnerja ni bilo več.

Vedno zamudimo. Smrt nas vedno prehit.

(Vinko Möderndorfer, Kino dom: zgodbe nekega kina. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2008, str. 23.)

Navodilo popotniku – zadnjič

Rumeno stavbo so podrli in na njenem mestu zgradili niz belih, popolnoma nezanimivih kockastih stavb, ki nimajo preteklosti, ki nimajo prihodnosti, zato pa imajo v pritličju steklene izložbe modnih trgovin Victoria Secret, Elle Mc Percon, Chanel, Roberto Cavali, Prada, Perla ...

Hiše umirajo kot ljudje. Tudi zanje velja zakon pozabe. In kadar jih pozabimo, z njimi pozabimo tudi del svoje preteklosti, svojega življenja.

Takrat hiše umrejo dokončno.

Zato, popotnik, če greš od železniške postaje naravnost, samo naravnost, mimo Nemškega doma, mimo veleblagovnice Škvorecky, mimo gotske cerkve, ki stoji na temeljih rimskega svetišča, in če pot nadaljuješ samo še bolj naravnost, mimo mestne hiše, in še naprej ... boš prišel do konca mesta. Tam ni ničesar več.

(Vinko Möderndorfer, Kino dom: zgodbe nekega kina. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2008, str. 24.)

VIII LITERATURA

KNJIŽNI VIRI

- Brenk, Francè, *Kratka zgodovina filma na Slovenskem*. Ljubljana: Dopisna delavska univerza Univerzum, 1979.
- Brenk, Francè, *Slovenski film – dokumenti in razmišljanja*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1980.
- Brenk, Francè, *Zapiski o filmu*. Maribor: Založba »Obzorja«, 1951.
- *Celje avtonomno mesto dravske banovine I. zvezek*. Novo mesto: Progres – Zavod za pospeševanje mednarodnih trgovskih zvez v Novem mestu, 1932.
- Ciperle, Jože (et al.), *Slovenska kronika XIX. Stoletja*. Ljubljana: Nova revija, 2003.
- Dariš, Metka (ur.), *KINO na Slovenskem: Kino (o)živi*. Prebold, Ljubljana: Slovenska kinoteka, 2016.
- Frelj, Tone (et al.), *Od pesmi do filma*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1976.
- Germadnik, Janko, *Vodili so Celje (Zbirka Biografika; 2. knjiga)*. Celje: Osrednja knjižnica Celje, 2005.
- Goropevšek, Branko, *Stoletje v Celju (1900–2000)*. Celje: Fit media, d. o. o., 2001.
- Grobelnik, Gustav, *Ljudski oder*, objavljeno v: *Celjski zbornik 1986*. Celje: Kulturna skupnost občine, 1986.
- Grossman, Katja, *Reprezentacija nacionalne identitete skozi slovenske povojne filmske plakate*, diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2015.
- Herbert, Stephen, Le Prince, Louis Aimé Augustin, objavljeno v: Abel, Richard (ur.), *Encyclopedia of early cinema*. London, New York: Routledge, 2005.
- Kokalj, Janja, *Razvoj kinematografije v Celju do leta 1941*. Maribor: Pedagoška fakulteta, oddelek za razredni pouk, 2001.
- Kosanović, Dejan, *Kinematografija i film u Kraljevini SHS/Kraljevini Jugoslaviji*. Beograd: Filmski centar Srbije, 2011.
- Mikola, Milko, *Zaplemba premoženja v Celjskem okrožju v letih 1945–1948*, objavljeno v: *Celjski zbornik 1990*. Celje: Kulturna skupnost občine, 1990.
- Möderndorfer, Vinko, *Kino dom: zgodbe nekega kina*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2008.
- Orožen, Janko, *Oris sodobne zgodovine Celja in okolice*. Celje: Kulturna skupnost Celje, 1981.
- Orožen, Janko, *Posestna in gradbena zgodovina Celja*. Celje: Ljudski odbor občine Celje, 1957.
- Orožen, Janko, *Zgodovina Celja in okolice II. del*. Celje: Celjski zbornik, 1973.
- Orožen, Janko, *Zgodovina celjskega Sokola*. Celje: Sokolsko društvo Celje Matica, 1940.
- Plevnik, Matija, *Ljudska posojilnica*, objavljeno v: Adamič, Tatjana (ur.), *Arhitekt Jože Plečnik: vodnik po spomenikih, Zbirka Dnevi evropske kulturne dediščine*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2008.
- Počivavšek, Marija (ur.), *Iz zgodovine Celja (1848–1918)*. Celje: Muzej novejšje zgodovine Celje, 1998.

- Počivavšek, Marija (ur.), *Iz zgodovine Celja (1918–1941)*. Celje: Muzej novejšje zgodovine Celje, 2001.
- Počivavšek, Marija (ur.), *Iz zgodovine Celja (1780–1848)*. Celje: Muzej novejšje zgodovine Celje, 1996.
- Počivavšek, Marija, *Druženje v Celju*, objavljeno v: Kokalj, Kočevar, Monika (ur.), *Podobe družabnosti*. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2005.
- Povh, Peter, *Celjska arhitektura v 19. stoletju*, Zbornik za umetnostno zgodovino. Ljubljana: 1972.
- *Retrospektiva zmagovalcev festivalov slovenskega filma: 1973–2002*. Ljubljana: Filmski sklad Republike Slovenije, 2003.
- Sapač, Igor (et al.), *Arhitektura 19. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: Muzej za arhitekturo in oblikovanje, 2015.
- Skubic, Andrej E., *Pozabljeni Slovenci: Pavla Jesih, dokumentarni film*. Ljubljana Radiotelevizija Slovenija javni zavod, 2015.
- *Spominski almanah slovenskih strokovnih pisateljev, publicistov in projektantov*. Ljubljana: Nova strokovna založba, 1940/1941.
- Studen, Andrej, *Beseda, dve o Nemški hiši*, objavljeno v: Cvirn, Janez (ur.), *Celjski zbornik 1991*. Celje: Skupščina občine Celje, 1991.
- Šimenc, Stanko (et al.), *Karol Grossman*. Ljubljana: Slovenski gledališki in filmski muzej, 1985.
- Šimenc, Stanko, *Panorama slovenskega filma*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1996.
- Toulet, Emmanuelle, *Kinematograf izum stoletja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1996.
- Traven, Janko (et al.), *Pregled razvoja kinematografije pri Slovencih (do 1918) – ponatis s komentarjem*. Ljubljana: Slovenski gledališki in filmski muzej, 1992.
- Vrdlovec, Zdenko, *Zgodovina slovenskega filma*. Radovljica: Didakta, 2010.
- Zupan, Guido (et al.), *Krajevni leksikon Dravske banovine*. Ljubljana: Zveza za tujski promet za Slovenijo v Ljubljani, 1937.

SPLETNI VIRI

- <http://rkd.situla.org/> (10. 1. 2017).
- <http://www.kamra.si/> (10. 2. 2017).
- <http://www.film-center.si/> (18. 1. 2017).
- <http://www.victorian-cinema.net/> (18. 1. 2017).
- <http://www.kinometropol.org/index.php?id=10> (26. 2. 2017).
- <https://www.dnevnik.si/1042733792> (20. 2. 2017).
- <http://www.rtv slo.si> (20. 2. 2017).
- <https://www.museum-joanneum.at/blog/in-bewegung-geraten-wanderkinos-in-der-steiermark/> (1. 3. 2017).
- <http://www.toulouse-lautrec-foundation.org/> (14. 2. 2017).
- <http://www.mao.si/Razstava/Stoletje-plakata.aspx> (15. 2. 2017).

- <http://www.celje.info/aktualno/mestni-kino-metropol-odslej-z-novim-digitalnim-projektorjem/> (20. 2. 2017).
- <https://www.zac.si/2014/10/13/svoboda-celje-1919-2014/> (12. 12. 2016).
- <https://www.finance.si/36179> (21. 2. 2017).
- <https://sl.wikipedia.org/wiki/Cineplexx> (20. 2. 2017).
- <http://www.times.si/kultura/indijski-filmarji-nasli-nebesa-pod-alpami> (12. 1. 2017).
- <http://www.film-center.si/sl/film-v-sloveniji/filmi/3539/razbiti-spomini/> (20. 2. 2017).
- <http://cult.mos.ru/events/velikiy-diktator/> (21. 9. 2016).
- <https://commons.wikimedia.org/> (12. 12. 2016).
- <http://www.mladina.si/> (12. 12. 2016).
- <http://www.allposters.com/> (15. 2. 2017).
- <http://www.diseno.uma.es/> (15. 2. 2017).
- <http://kleine-furer.livejournal.com/> (15. 2. 2017).

ARHIVSKI VIRI

ARHIV ZAVODA ZA VARSTVO KULTURNE DEDIŠČINE

- Mnenje o nameravani preureditvi kinodvorane v poslopju nekdanje celjske Ljudske posojilnice arhitekta Jožeta Plečnika (23. 7. 1996).
- Mnenje o namestitvi križa vrh vogala zgradbe Ljubljanske banke v Celju (prej celjske Ljudske posojilnice) (16. 10. 1991).

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

- SI_ZAC/1256 Kinopodjetje Celje (1950–1989)
- SI_ZAC/0024 Mestna občina Celje (1850–1918, 1918–1941).
- SI_ZAC/1025 Fototeka Pelikan.
- SI_ZAC/0118 Občinski ljudski odbor Celje (1954–1964).
- SI_ZAC/1274 Zbirka razglednic .

ČASOPISNI VIRI

- *Celjski tednik*, 27. januar 1956.
- *Celjski tednik*, 10. julij 1948.
- *Celjski tednik*, 15. junij 1956.
- *Celjski tednik*, 15. maj 1948.
- *Celjski tednik*, 20. januar 1961.
- *Celjski tednik*, 3. februar 1956.
- *Celjski tednik*, 30. april 1957.
- *Deutsche Wacht*, 7. september 1910.
- *Deutsche Wacht*, 1. november 1896.
- *Deutsche Wacht*, 13. november 1909.
- *Deutsche Wacht*, 14. junij 1913.
- *Deutsche Wacht*, 16. december 1906.
- *Deutsche Wacht*, 17. julij 1909.
- *Deutsche Wacht*, 17. september 1910.
- *Deutsche Wacht*, 19. maj 1909.
- *Deutsche Wacht*, 20. julij 1910.
- *Deutsche Wacht*, 21. maj 1899.
- *Deutsche Wacht*, 22. junij 1913.
- *Deutsche Wacht*, 27. april 1902.
- *Deutsche Wacht*, 29. julij 1911.
- *Deutsche Wacht*, 7. april 1904.
- *Deutsche Wacht*, 8. julij 1911.
- *Deutsche Wacht*, 8. november 1896.
- *Deutsche Zeitung*, 3. september 1936.
- *Domovina*, 28. avgust 1908.
- *Jutro*, 19. avgust 1933.
- *Jutro*, 23. december 1932.
- *Jutro*, 5. junij 1927.
- *Marburger Zeitung*, 2. marec 1941.
- *Marburger Zeitung*, 29. januar 1941.
- *Marburger Zeitung*, 4. september 1944.
- *Narodni dnevnik*, 17. julij 1909, 20. julij 1909.
- *Narodni dnevnik*, 20. julij 1909.
- *Narodni dnevnik*, 20. julij 1909.
- *Nova doba*, 1. januar 1938.
- *Nova doba*, 11. junij 1928.
- *Nova doba*, 14. februar 1941.
- *Nova doba*, 18. avgust 1933.
- *Nova doba*, 19. december 1930.
- *Nova doba*, 19. november 1937.

- *Nova doba*, 20. januar 1933.
- *Nova doba*, 21. avgust 1931.
- *Nova doba*, 22. februarja 1919.
- *Nova doba*, 22. november 1924.
- *Nova doba*, 23. oktobra 1936.
- *Nova doba*, 24. december 1932.
- *Nova doba*, 28. avgust 1936.
- *Nova doba*, 29. maj 1919.
- *Nova doba*, 30. julij 1937.
- *Nova doba*, 30. junij 1931.
- *Nova doba*, 4. julij 1932.
- *Nova doba*, 6. februar 1923.
- *Nova doba*, 6. februar 1923.
- *Nova doba*, 6. junij 1928.
- *Nova doba*, 25. september 1936.
- *Nova doba*, 4. julij 1932.
- *Novi tednik*, 14. september 1978.
- *Novi tednik*, 16. januar 1969.
- *Novi tednik*, 17. marec 1994.
- *Novi tednik*, 18. december 2003.
- *Novi tednik*, 20. november 1996.
- *Novi tednik*, 28. april 1995.
- *Novi tednik*, 29. januar 2004.
- *Novi tednik*, 5. februar 2004.
- *Novi tednik*, 8. avgust 1966.
- *Novi tednik*, 8. avgust 1996.
- *Slovenski narod*, 11. november 1896.
- *Slovenski narod*, 12. februar 1925.
- *Slovenski narod*, 12. november 1896.
- *Večer*, 29. september 1986.
- *Večer*, 6. februar 2016.

Do časopisov sem dostopal s pomočjo Digitalne knjižnice Slovenije (<http://www.dlib.si/>).

Nekaj fotografij sem pridobil iz arhiva Muzeja novejšje zgodovine Celje in Domoznanskega oddelka Osrednje knjižnice Celje.

USTNI VIRI

- Vinko Möderndorfer (telefonski pogovor, 13. januar 2017).
- Jelka Brvar (pogovor, 7. februar 2017).
- Marko Radosavljević (pogovor, 19. december 2016).
- Jože Volfand (pogovor, 16. februar 2017).
- Ivan Kvas (pogovor, 28. september 2016).
- Tanja Žohar (pogovor, 20. januar 2017).